

Alleen maar zand en riet

Ooggetuigen over de geschiedenis van Zeewolde

Lenie Hanse

Alleen maar zand en riet

Alleen maar zand en riet

Ooggetuigen over de geschiedenis van Zeewolde

Lenie Hanse

Colofon

Landschapsbeheer Flevoland staat voor actieve zorg voor het landschap. Samen met vele honderden enthousiaste vrijwilligers levert zij een actieve bijdrage aan het behoud, beheer en de ontwikkeling van het Flevolandse landschap.

Foto omslag: *Mannen trekken het pas drooggevalle Zuidelijk Flevoland in om de vegetatie in kaart te brengen in de buurt van de Hoge Vaart, 7 augustus 1968* (foto Het Flevolands Archief, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (RIJP), Potuyt)

Tekst: Lenie Hanse Tekst & Onderzoek, www.leniehanse.nl

Redactie: Remco van Diepen (Batavialand), Arda van der Lee (Landschapsbeheer Flevoland), Truus Visser (inwoner Zeewolde)

Uitgever: Landschapsbeheer Flevoland

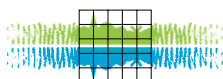
Vormgeving en opmaak: Ruitervorm, www.ruitervorm.nl

Drukwerk: Drukkerij van der Eems, Heerenveen

Foto's: Het Flevolands Archief, Stichting Batavialand, Rob ter Haar, HollandLuchtfoto, Voetstappen.nl, privécollecties geïnterviewden

1e druk: november 2022

Oplage: 750

Landschapsbeheer Flevoland
Zorg voor ons landschap

Landschapsbeheer Flevoland

tel. (0320) 294939

www.landschapsbeheerflevoland.nl

Dit boek is tot stand gekomen met een financiële bijdrage van:

Zeewolde

Dit project ontvangt een bijdrage uit het Europees Landbouwfonds voor Plattelandontwikkeling: Europa investeert in zijn platteland

©Landschapsbeheer Flevoland

Alle rechten voorbehouden.

ISBN 9789464377491

NUR 680

Voorwoord

Landschap leeft! Dit geldt zeker voor de plek waar de gemeente Zeewolde nu ligt. Van een kale vlakte vol zand, klei en riet naar een groen landschap waarin veel gebruikers een plek hebben gevonden. De polderpioniers stonden aan de basis van dit landschap. Zij maakten met volle toewijding een nieuwe start in een net drooggemalen polder. Mede dankzij deze mensen kwam het landschap in dit stukje Nederland tot ontwikkeling.

Vrijwilligers werkten hard aan het vastleggen van hun unieke en persoonlijke verhalen. Van de eerste jachtopzieners die te maken kregen met hachelijke situaties in dit ‘niemandsland’ tot boswachters die de eerste dieren zagen komen. Van de eerste bewoners die in een kale vlakte een nieuw thuis zochten tot agrariërs die de kans aangrepen hun beroep op een andere manier in te vullen. Een unieke periode in de historie van Flevoland die niet vergeten mag worden.

Landschapsbeheer Flevoland is trots op wat de vrijwilligersgroep ‘Oral History Zeewolde’ heeft bereikt. De verzamelde verhalen vormen een waardevolle afspiegeling van de belevenissen van de polderpioniers van Zeewolde. Bijzondere verhalen van toen, voor nu en voor de toekomst.

Het afnemen en uitwerken van de interviews was een project op zich. Maar ook het selecteren van fragmenten, het maken van films en het zoeken van aanvullende informatie over de polderpioniers leverde een belangrijke bijdrage aan dit *oral history*-project. We danken onze fantastische vrijwilligers voor hun tomeloze inzet.

Landschapsbeheer Flevoland hoopt met dit boek het verhaal van Zeewolde verder in te kleuren door de ervaringen van mensen die vanaf het begin betrokken waren bij het polderlandschap voor het voetlicht te brengen. We wensen u veel leesplezier!

Landschapsbeheer Flevoland
Rudy Brummelman
Lodewijk van Kemenade

Zorg voor ons landschap

De twaalf provinciale organisaties voor landschapsbeheer vormen samen Landschapsbeheer Nederland. Dit samenwerkingsverband streeft naar behoud, beheer en ontwikkeling van een ecologisch en mooi cultuurlandschap met een streekeigen karakter. Landschapsbeheer werkt nauw samen met particulieren, boeren en overheden, die eigenaar zijn van 80 procent van het Nederlandse buitengebied. Met haar expertise en duizenden enthousiaste vrijwilligers levert Landschapsbeheer een bijdrage aan de verdere ontwikkeling van ons levende landschap. Belangrijk einddoel is dat mensen zelf aan de slag gaan met de zorg voor het landschap bij hen in de buurt.

De activiteiten van Landschapsbeheer zijn ondergebracht in vier kernprogramma's.

Zorg voor ons landschap

DAT DOEN WE SAMEN

Landschapsbeheer is een professionele vrijwilligersorganisatie. Samen met grondeigenaren werken duizenden vrijwilligers aan beheer, herstel en ontwikkeling van ons landschap. Zij doen dat met kennis van de bijzondere landschappen die Nederland heeft, zoals de Drentse hei, de Brabantse vennen en de Noord-Hollandse polders. Landschapsbeheer zorgt voor opleiding, begeleiding, gereedschap en veilige werkomstandigheden.

Zorg voor ons landschap

MAAK JE ERF GOED

Met inzet van kennis en middelen stimuleert Landschapsbeheer de ecologische ontwikkeling van de grond waarop wij wonen en werken. Zij doet dat met oog voor de regionale verscheidenheid die onze provincies elk een eigen karakter geeft. Natuurlijk groen rond huis en bedrijf betekent meer dan een ideale woon- en werkomgeving. Het zorgt voor evenwicht tussen mens en natuur. Zo'n omgeving is een erf, in de ruimste zin van het woord.

Zorg voor ons landschap

RUIMTE VOOR PLANT EN DIER

Landschapsbeheer streeft naar integrale landschapszorg met speciale aandacht voor het verbeteren van leefgebieden voor bedreigde en/of streekeigen plant- en diersoorten. De provinciale organisaties beschikken over de specifieke kennis die nodig is om de regionaal sterk verschillende leefgebieden ook op kleine schaal in stand te houden, zoals in boomgaarden en groenstroken. Dat verzekert een levend landschap voor de toekomst.

Zorg voor ons landschap

BAKENS IN DE TIJD

De natuur en de mens laten sporen na in het landschap. En er komen voortdurend nieuwe sporen bij: van pingorüines uit de ijstijd en grafheuvels uit de prehistorie, tot houtwallen, knotbomen en zelfs de begroeide vuilnisheuveld van nu. Die natuurlijke en culturele landschapselementen vertellen verhalen over ons landschap. Landschapsbeheer leert ons die verhalen lezen en stimuleert daarmee het beheer van landschapselementen zodat zij ook in de toekomst een eigen plaats hebben.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Inleiding	9
Zeewolde, laatste dorp van het Zuiderzeeproject	11
<i>VAN PIONIERSGEBIED TOT VOLWASSEN LANDSCHAP</i>	
Een onafzienbare vlakte	13
Rust, ruimte en openheid	23
<i>NATUURONTWIKKELING OP HET NIEUWE LAND</i>	
Zeebodem wordt land	31
Dieren op nieuw land	43
De jacht, een verhaal apart	55
Horsterwold	63
<i>DORP OP DE GRENS VAN LAND EN WATER</i>	
Zeewolde op de tekentafel	75
Bouw van een nieuwe gemeenschap	85
Op vakantie in een nieuwe polder	101
<i>BOEREN OP NIEUW LAND</i>	
Nieuwe boerderijen in een kale vlakte	109
Moeilijke start voor de fruitteelt	119
Boeren op zoek naar nieuwe wegen	127
<i>TERUGBLIK OP EEN NIEUWE START</i>	
Toelichting bij de geïnterviewden	144
Vrijwilligers	148

Inleiding

“Zeewolde? Dat was alleen maar zand en riet. Vlak naast het Flevoplein begon de wildernis. We zagen soms reeën lopen vanuit de keuken. Verkeer en mensen waren er bijna niet. Het was werkelijk genieten van de ruimte en de natuur!”

Met haar gezin kwam Annie Dekker-van Braak (1948-2021) in 1984 als één van de eerste inwoners in het nieuwe dorp Zeewolde wonen. De sleuteloeverdracht van hun woning was landelijk nieuws. Helemaal pril was Zuidelijk Flevoland inmiddels niet meer. In 1968 was de polder drooggevallen en vanaf eind jaren zeventig vestigden de eerste boeren zich in het buitengebied van Zeewolde. Dat was op zichzelf een bijzondere situatie, want voor de boeren en hun gezinnen was in de weidsheid van de jonge polder nog geen dorp om boodschappen te doen, naar school te gaan of hobby's uit te oefenen.

Wie nu door Zuidelijk Flevoland rijdt of in Zeewolde komt, ziet een landschap en dorp dat inmiddels de prille beginfase is ontgroeid en een volwassen indruk maakt. Sterker nog: wie onbekend is met de jonge geschiedenis van Zuidelijk Flevoland, beseft waarschijnlijk niet eens dat het gebied nog geen halve eeuw eerder pas ontgonnen zeebodem was, waarin de sprietjes van de jonge boompjes van het Horsterwold maar een schrale indruk maakten. Hoe anders is het vandaag de dag!

De pioniersverhalen uit Flevoland gaan vaak over de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland. Het zijn verhalen die tot de verbeelding spreken, over een oorlogsperiode en een tijd waarin ontginningswerk nog vooral handwerk was. Deze verhalen zijn in 2013 opgetekend in *Zover je keek was er niks*, een uitgave van Landschapsbeheer Flevoland.

Veel minder bekend is dat in Zuidelijk Flevoland in de jaren zeventig en tachtig óók volop gepionierd werd. De eerste boeren in het buitengebied moesten vanuit een caravan op de kavel in een kale vlakte zonder voorzie-

ningen hun bedrijf zien op te starten. Hun gezinnen woonden vaak nog op het oude land. Het begrip pionieren kreeg opnieuw betekenis toen de eerste inwoners in 1984 in de dorpskern van Zeewolde arriveerden. Het dorp bestond op dat moment uit een zandvlakte, een enorme jachthaven en twee huizenblokken. Een aantal jaren daarvoor, in 1981, was er ook al gepionierd door de eerste recreanten die de splinternieuwe campings rondom Zeewolde wisten te vinden.

Het mooie van de jonge geschiedenis van de gemeente Zeewolde en Zuidelijk Flevoland is dat nog veel mensen uit de eerste hand over die beginjaren kunnen vertellen. *Oral history* heet deze tak van geschiedschrijving. De vrijwilligers van Landschapsbeheer Flevoland interviewden met veel liefde dertig mensen die de beginperiode, elk vanuit hun eigen perspectief, meemaakten. In dit boek zijn de mooiste verhalen samengebracht. Wie meer wil lezen, kan zijn hart ophalen op www.flevolandsgeheugen.nl. Op deze Flevolandse verhalenwebsite zijn nog veel meer ervaringen gepubliceerd van Flevolandse over het ontstaan en de geschiedenis van hun provincie. In *Alleen maar zand en riet* vind je unieke verhalen over de beginjaren van Zeewolde en Zuidelijk Flevoland. Stuk voor stuk boeiend, omdat ze worden verteld door de mensen die de geschiedenis van de jongste polder met eigen ogen hebben mogen aanschouwen.

Zeewolde, laatste dorp van het Zuiderzeeproject

De aanleg en inpoldering van Zuidelijk Flevoland is onderdeel van het grootste landaanwinningsproject ooit: het Zuiderzeeproject. In de loop van de twintigste eeuw werden in het kader van dit project achtereenvolgens de Wieringermeer, de Afsluitdijk, de Noordoostpolder, Oostelijk Flevoland en als laatste Zuidelijk Flevoland aangelegd. Waar het eerst vooral ging om het creëren van extra landbouwgrond, kwamen er in de loop van het Zuiderzeeproject andere doelstellingen bij. Zuidelijk Flevoland was van meet af aan óók bestemd om de overbevolking in de Randstad op te lossen en om meer natuur en recreatiemogelijkheden te creëren.

De Dienst der Zuiderzeewerken was verantwoordelijk voor de aanleg van de polders, terwijl de Directie van de Wieringermeer – later Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders of RIJP genoemd – de drooggevalen gronden in cultuur bracht. De RIJP hield zich dus vooral bezig met de inrichting van het nieuwe land, zowel het bouwen van de dorpen en steden als het ontginnen van de landbouwgrond. Daarnaast verzorgde het Openbaar Lichaam Zuidelijke IJsselmeerpolders de bestuurlijke zaken die normaliter door een gemeente, provincie of het Rijk geregeld zouden worden. De polder was immers in de beginjaren onbewoond, dus een eigen provinciaal of gemeentelijk bestuur kon nog niet ingericht worden. Het was een bijzondere periode, waarin met name de RIJP een achteraf ongekende vrijheid had om de polders naar eigen inzicht in te richten. Die taak nam de RIJP voortvarend en een tikkeltje eigengereid ter hand.

Een jaar na het droogvallen van Zuidelijk Flevoland in 1968 was het eerste plan voor de bouw van Zeewolde klaar, maar lange tijd lag de prioriteit bij de ontwikkeling van Almere en Lelystad. Wél werden intussen het bedrijventerrein Trekkersveld en de jachthaven gerealiseerd. De noodzaak om met de bouw van Zeewolde te starten groeide intussen, want er kwamen steeds meer boerengezinnen in het buitengebied te wonen. Zij waren voor hun voorzieningen aangewezen op het nog te bouwen dorp.

Zeewolde neemt een bijzondere plek in tussen de Flevolandse dorpen. Als enige polderdorp ligt het aan de rand van de polder, op een knooppunt van bos, akkers en water. Zeewolde is ook het eerste polderdorp waarbij de recreatieve mogelijkheden van het water en nabijgelegen bos maximaal zijn benut. Het randmeer kreeg ter hoogte van het dorp zelfs een extra uitsparing: het Wolderwijd.

Op 1 januari 1984 werd Zeewolde een zelfstandige gemeente. Het dorp had vanaf dat moment wél een burgemeester, mr. Harm Bruins Slot, maar de dorpskern had nog geen inwoners. Op 23 februari 1984 kregen de eerste inwoners de sleutel van hun woning officieel uitgereikt. Na de gemeentewording bleef de RIJP nog een tijdje betrokken bij de stedenbouwkundige planvorming. Allerlei voorzieningen zoals het gemeentehuis, een jeugdcentrum, een zwembad met sporthal en een theater werden nog door de RIJP verzorgd. Daarna was het aan de nieuwe inwoners om een gemeenschap op te bouwen. Getuige de verhalen van de eerste inwoners is dat zeker gelukt!

Blik op Zuidelijk Flevoland: riet met daarachter bloeiend koolzaad, 10 mei 1976 ↑

(foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)

Waterpompstation Fledite en de twee bijbehorende woningen, jaren tachtig (foto Jannie Tuin-Klok) ↓

Een onafzienbare vlakte

Het is 1968 als het laatste water uit Zuidelijk Flevoland gepompt wordt. Een enorme vlakte komt droog te liggen. Die vlakte wordt in de daaropvolgende jaren beetje bij beetje ontgonnen en in cultuur gebracht. Om de grond verder te ontwateren wordt het gebied ingezaaid met riet. Mondjesmaat komen er mensen wonen. Het zijn vooral de veldmedewerkers en jachtopzieners van de RIJP, huisartsen en de eerste boeren die met het prille ontginningsgebied kennismaken en de jonge polder aan den lijve ondervinden. Hoe herinneren zij zich het nieuwe land?

‘Alleen maar riet, zover het oog reikte’

Bram van Veelen (1940) startte in 1971 als huisarts in Biddinghuizen. Aan de andere kant van de Knardijk was de grote leegte van Zuidelijk Flevoland. Maar in die leegte werd wel degelijk hard gewerkt!

“Alleen maar riet, zover het oog reikte. Fantastisch veel vogels, een schitterende plek, maar er woonde bijna niemand. De Rijksdienst was er druk bezig, dus er gingen elke dag mannen met een busje heen en weer terug. Veel van die ontginners woonden in Biddinghuizen. Op een keer kwam mijn vrouw terug uit Amsterdam via de Gooiseweg. En daar zag ze midden op de weg twee eenzame kerels staan. Normaal neem je eenzame kerels niet mee, maar in die tijd wel, want ze zaten duidelijk in de problemen. Ze hadden het busje gemist dat hen ’s avonds terug moest brengen naar Biddinghuizen. Mijn vrouw nam ze mee, anders hadden ze moeten overnachten tussen het riet. Ze waren zeer dankbaar!”

‘Het was een beetje het einde van de wereld’

Roelof Duijff (1959) was één van de RIJP-medewerkers in Zuidelijk Flevoland. Alle veldmedewerkers reisden met bussen naar het verzamelpunt bij Trekkersveld. Van daaruit stapte iedereen over in de bus richting z’n eigen werkplek, ergens in die onafzienbare rimboe van Zuidelijk Flevoland.

“Mijn standplaats was het Hulkesteinse Bos, bedrijfsschuur OZ 36.

↑ De eerste wegen worden aangelegd in de wildernis van Zuidelijk Flevoland, juni 1969
(foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)

↓ Twee mannen nemen een pauze tijdens de vegetatiekartering in de polder, 7 augustus 1968
(foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)

We reisden van Trekkersveld eerst naar Horsterwold, waar ook een bedrijfsschuur stond. Elke keer werden er weer mensen gedropt en aan het eind van de rit was OZ 36, de bedrijfsschuur van het Hulkesteinse Bos, van waaruit ik werkte. Wij waren de laatsten. Er lagen ontginningswegen, een soort half verharde zandpaden, hoewel het natuurlijk klei was. Het was een beetje het einde van de wereld: langgerekte wegen met alleen maar landbouwkavels en af en toe een beheerschuur. Ik werkte in een rimboe, daar kwam het eigenlijk op neer.”

‘Door die kavelnummers wist ik waar ik reed’

Als bietenagent Bas Bouma (1938) in de jaren tachtig vanuit de Noordoostpolder naar Zuidelijk Flevoland reed om zaken te doen met nieuwe boeren, reed hij een kale polder in. Die was zó leeg dat hij moeite had zich te oriënteren.

“Zodra ik de Vogelweg opreed, zag ik ineens geen boom meer. Het enige wat je zag waren kavels met een nummer. Ik had kaarten in de auto liggen, dus dan pakte ik de kaart erbij en keek ik naar de kavelnummers. De wegen hadden nog geen naambordjes. Door te zoeken op die kavelnummers wist ik waar ik reed. De wegen waren nog niet volledig geasfalteerd. Soms kon ik ineens niet verder, omdat een brug nog niet klaar was. Dan moest je weer terug. Dat was een heel apart gevoel.”

‘Alleen riet en bulten met stenen en opslagspullen’

Riet Kombrink-Kolkman (1945) kwam vanwege het werk van haar man met hun woonark in 1970 in Harderhaven wonen, één van de werkhavens van waaruit Zuidelijk Flevoland werd aangelegd. De overgang vanuit Huizen naar die kale haven was groot.

“Er was niks. Alleen de huizen aan de overkant die bij het gemaal en de sluis hoorden. En verder alleen riet en bulten met stenen en opslagspullen. Dat waren volgens mij restanten van de dijkwerkzaamheden, want toen wij kwamen waren de dijken al gedicht en liep de functie van Harderhaven als werkhaven zo’n beetje op z’n einde. Er woonden zo’n kleine vijftig mensen. Onze burens waren voornamelijk mensen van de Rijksdienst. Ik was zwanger van onze tweede. Onze kleine woonark was eigenlijk niet geschikt voor dit grotere water. In Huizen lagen we heel

beschut in een haven, maar hier was dat anders. Ik vond het eerst drie keer niks. Als ik had gekund, had ik onze ark teruggesleept naar Huizen. We hadden in het begin nog geen stromend water en geen licht. Het heeft best lang geduurd voordat ik gewend was en dit ons eigen plekje werd.”

‘Bij zuidwesterstorm lag onze woonark negentig centimeter lager’

Gerrit Kombrink (1944) woonde vanwege zijn werk voor Rijkswaterstaat met zijn gezin op een woonark. Toen ze in 1970 in Harderhaven kwamen te liggen, vonden ze daar weinig beschutting tegen de weerselementen.

“Vooral bij zuidwesterstorm voelde je goed dat je echt midden in de natuurelementen zat. Dan stond het water aan de Nijkerker kant van de sluis tot bovenaan de deuren. En waar wij lagen waren we in het meest extreme geval negentig centimeter water kwijt. Dan lagen de arken aan de voorkant scheef en de palen waar de draden opstonden werden zo uit de grond getrokken. We probeerden dat altijd voor te zijn door de draden te vieren en een beetje uit de wal vandaan te gaan, want als je eenmaal op de grond zat, kon je niks meer. Zulke stormen kwamen best regelmatig voor, meestal in november en februari. We hebben wel een paar keer de hele gemeenschap ’s nachts hier aan de soep gehad. De mensen die hier dan met een schip lagen, durfden niet aan boord te blijven.”

‘Met een steen op het gaspedaal probeerde je je auto uit de modder te krijgen’

Jachtopzieners zoals Johan van der Kaa (1934) waren actief in Zuidelijk Flevoland zodra het gebied enigszins begaanbaar was. Nou ja, begaanbaar? Vastzitten in de modder was bijna dagelijkse kost. En natuurlijk was er niemand in de buurt om je eruit te helpen.

“De wegen waren in het begin nog niet verhard. En dan reed je nog wel eens vast, want zo stevig was die bodem niet. We hadden van alles mee om weer los te komen. We legden bijvoorbeeld een steen op het gaspedaal. Dan de auto starten en met je schouder tegen de deur weer proberen los te komen. Maar o wee als die auto ging rijden. Dan moest je heel hard lopen, anders ging ‘ie de tocht in. Als je bij een lekke band je

auto wilde opkrikken, ging de auto niet omhoog, maar die krik de grond in! Met een plank was dat opgelost. Je was altijd alleen in een gebied waar niemand je kon bereiken. Maar daar wen je aan.”

‘Je kon in het riet niet uit de broek of de dazen staken al’

Mensen waren in de woestenij van Zuidelijk Flevoland niet makkelijk te vinden. Insecten daarentegen waren overal! Er was geen ontsnappen aan voor ontginningswerker Aart Ruiter (1938).

“Riet geeft altijd insecten. Hele zuilen muggen waren er. En vliegen en dazen. Onder het werk moest je weleens even uit de broek. Maar je had geen tijd om te poepen, want die dazen staken je zo in je kont. Je zag veel zwarte vliegen. Die laten zich niet verjagen. Die blijven zitten waar ze neerstrijken. Als ik bezig was met sloten maaien, smeerde ik de motorkap van de trekker in met motorolie of gasolie. Nou, dan bleven er een hoop op zitten hoor. Maar er was geen beginnen aan.”

Diepdonkere nachten

In de huidige tijd van straatverlichting is het echte donker nog maar moeilijk te vinden, maar in de beginjaren was Zuidelijk Flevoland ’s nachts donker. Pikdonker zelfs. Geen lantaarns, geen wegaanduidingen, amper boerderijen... het voelde eenzaam en soms zelfs beklemmend.

‘Dan zag je heel in de verte een lichtje waar je moest zijn’

Huisarts Bram van Veelen moest regelmatig ’s nachts de donkere polder in om patiënten te bezoeken. Dat viel niet mee zonder wegaanduiding en verlichting.

“In die beginperiode was het zoeken van boerderijen een totale ramp. Je had geen GPS, geen mobiele telefoon, helemaal niets. En die nachten waren o zo donker. Met mist erbij was het echt verschrikkelijk om de weg te vinden. Je telde: zoveelste weg rechts en zoveelste boerderij links. En dan zag je heel in de verte een lichtje waar je moest zijn. Vaak moest ik voor een bevalling op pad. Als ik er dan eindelijk was, bleef ik slapen. Mijn vrouw moest thuis de andere spoedgevallen oplossen, want ik was ergens diep in die polder met een bevalling bezig. Op een gegeven moment had ik een semafoon. Dan belde ik bij een spoedmelding ’s nachts in het pikke-

donker bij de eerste de beste boerderij aan: joh, ik ben de dienstdoende dokter, mag ik je telefoon even gebruiken? Dat was nooit een probleem. Het was altijd: kom er in, wil je koffie, al was het drie uur 's nachts.”

‘Ik vond het donker beklemmend’

Al voor ze naar hun nieuwe boerderij verbuisden, reden Hilly Nieuwenhuis-Polling (1943) en haar man op een avond vanaf het oude land naar Zeewolde om alvast een voorlichtingsavond van de nieuwe basisschool te bezoeken.

“We reden via Nijkerk de polder in. Het was donker, zwart, geen enkel lichtje, helemaal niks. Tot aan Trekkersveld. Daar kwamen vanaf de Ooievaarsweg auto's aan. Gelukkig, eindelijk mensen! Dat donker en die eenzaamheid vond ik toen wel beklemmend.”

‘Met mist of slecht weer wist je vaak niet waar je reed’

Ook verloskundige Ria Thompson-Arts (1946) reed bij nacht en ontij door de verlaten polder om vrouwen tijdens hun bevalling bij te staan. Van haar man mocht ze niet op pad zonder slaapzak, water, kaarsen en lucifers.

“Tussen Lelystad en Zeewolde kon je onderweg nergens bellen. Tot op de Gooiseweg een benzinestation kwam. Daar heb ik heel wat keren gebeld nadat ik opgepiept was. Op een gegeven moment kreeg ik een mobiele telefoon: zo'n kast voorin mijn auto, met een grote antenne op het dak. Maar door de slechte ontvangst in de polder was ik vaak alsnog niet bereikbaar. Met mist of slecht weer wist je vaak niet waar je reed. Dan dacht ik: ik moet allang bij die weg zijn en dan was ik er nog helemaal niet of ik was er al voorbij. Ja, dat was echt weleens lastig. Mensen waren vaak bang dat ze zouden bevallen zonder dat ik erbij was. Maar snelle bevallingen gaan in 99,9 procent van de gevallen gewoon goed. Juist als een bevalling niet zo snel gaat, heb je hulp nodig. Maar ik was er altijd wel binnen een half uur of een uur.”

Strengere winters

Strengere winters kwamen in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw regelmatig voor. En dat had z'n mooie en z'n minder mooie kanten, vooral in de leegte van Zuidelijk Flevoland. Mooi zijn de

herinneringen aan het eindeloze schaatsen over de vlakte van het Veluwemeer. Maar ontmoedigend was het soms voor wie in zo'n strenge winter voor het eerst kennismaakte met de jonge polder.

'Jeetjemina, moeten wij hier gaan wonen?!'

Renske Bierma-Wassenaar (1955) zag haar toekomstige boerderij voor het eerst in februari 1979. Een winterse kennismaking die behoorlijk ontmoedigend was.

"Het was mistig, koud, het was vies en slecht weer en we hadden laarzen aan. En ik zeg tegen Bauke: jeetjemina, moeten wij hier gaan wonen? Wat gaat dit worden! Het was een vlak land. Het enige wat er stond was zo'n geelgroene Romneyloods van de Rijksdienst. Voor de rest was het helemaal vlak. Niks te zien."

'Als er sneeuw lag, zag je één ongerepte witte vlakte'

Jannie Tuin-Klok (1952) woonde met haar gezin op het terrein van het waterpompstation aan de Flediteweg. Een afgelegen plek, maar ze genoot van het vrije wonen, ook in de winter.

"'s Winters was het land geploegd en was alles zwart en somber. Maar als er sneeuw lag was het prachtig. Eén ongerepte witte vlakte! We hebben een hele strenge winter meegemaakt. Toen zijn we nog geïnterviewd door een krant, hoe wij aan ons eten kwamen. Maar dat was voor ons geen enkel probleem. De weg naar het drinkwaterpompstation werd als eerste gestrooid, want in geval van een storing moesten ze daar natuurlijk à la minute bij kunnen. En daar profiteerden wij van."

'Alleen bij ons kon de melk opgehaald worden'

In de winter van 1979 legde een zware sneeuwstorm Noord-Nederland plat. Toen bleken de boeren in de polder geluk te hebben, vertelt melkveehouder Jan van den Broek (1954).

"Er lag zoveel sneeuw in het noorden van Nederland dat de melk daar niet opgehaald kon worden. De boeren daar moesten de melk weg laten lopen. Maar hier was de bomenstand nog zo klein dat de sneeuw bleef liggen. Die waaide niet op tot vijf meter hoog, dus bij ons kon de melk wél opgehaald worden."

Hoe langer hoe mooier

Het duurde niet lang of er begon van alles te groeien in de kale polder. De uitgestrekte bloeiende koolzaadvelden waren in die eerste jaren een bijzonder gezicht. De pioniersvegetatie kwam op en maakte langzaam plaats voor landbouwgewassen en jonge aangeplante bossen, op weg naar volwassenheid. Al die veranderingen maakten het boeiend om in de polder te zijn en te wonen.

‘Het werd hoe langer hoe mooier om door de polder te rijden’

Verloskundige Ria Thompson-Arts zag de polder steeds meer tot ontwikkeling komen. En hoewel de leegte van de beginjaren haar had aangetrokken, had de ontwikkeling die daarop volgde ook zo zijn bekoring.

“In het begin was het allemaal erg kaal natuurlijk. Het kon ook heel mooi zijn hoor, met die koolzaadvelden in het voorjaar. Dat was prachtig. Maar de weidse natuur trok mij wel aan. Ik vond dat mooi, het gaf een ruimtelijk gevoel. En het werd natuurlijk hoe langer hoe mooier om door de polder te rijden. Langs het bos richting Nijkerk, of naar de Zuidlob, was het prachtig rijden. In het voorjaar zag je altijd veel vogels. Reeën ook, maar die heb ik gelukkig nooit voor de auto gehad.”

‘Je keek zo de koolzaadvelden in’

Wim Reitsma (1962) kwam in 1985 in Zeewolde werken voor de RIJP op de afdeling Huisvesting. Hij woonde aan de Enkhuizerweg in Zeewolde.

“Het is nu bijna ondenkbaar, maar je keek zo de koolzaadvelden in. Dat was hartstikke mooi. Eén gele oase. En ontzettend mooie kleuren. Gaandeweg werd er meer gebouwd, maar onze kinderen hebben echt aan de rand van Zeewolde kunnen spelen.”

‘Een heel bijzondere tijd en een heel bijzondere plek’

De man van Jannie Tuin-Klok werkte als jachtopziener bij de RIJP. Hij werd in 1980 overgeplaatst van Oostelijk Flevoland naar Zuidelijk Flevoland. Het gezin betrof één van de twee woningen op het drinkwaterpompstation aan de Flediteweg.

“We woonden met twee gezinnen aan de Flediteweg en keken zo naar de brug bij Nijkerk, negen kilometer verderop. Zo’n vlakte was het. Je zag alles op je afkomen. Het was allemaal akkerbouw. Nog geen boompje, alleen op het terrein van het drinkwaterpompstation stonden wat populieren. We hadden hier een beetje een eigen wereldje. Iedere dag waren er wel jachtactiviteiten natuurlijk. Ik heb er altijd heerlijk gewoond, zo vrij. Het was een hele bijzondere tijd, een heel bijzondere plek. Zo’n plek vind je nergens.”

Een nog lege polder ter hoogte van de kruising van de Vogelweg met de Knardijk, mei 1979 ↑

(foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)

*Het voormalig zendstation Flevo met op de achtergrond het open middengebied ↓
van Zuidelijk Flevoland, omstreeks 2016 (foto HollandLuchtfoto)*

Rust, ruimte en openheid

De jaren na het droogvallen was Zuidelijk Flevoland één grote rietvlakte. Twee afwateringskanalen, de Hoge Vaart en de Lage Vaart, doorbraken het verstilte landschap. Vanaf de Vogelweg kon je afslaan richting de plek waar het dorp Zeewolde zou komen. Verdwalen lag echter op de loer in het eenzame riet, dat vooral gevuld werd met rietvogels. De rust en ruimte uit die beginjaren bleef door de tijd heen een belangrijke kwaliteit van de polder. In het dichtbevolkte Nederland is Zuidelijk Flevoland nog steeds een oase van rust, ruimte en openheid.

Landschappelijke elementen

De grote landschappelijke elementen van de gemeente Zeewolde waren én zijn het water, het open agrarische middengebied en natuurlijk de bossen. Meteen naast het grondgebied van Zeewolde vind je de Oostvaardersplassen en de stedelijke ontwikkeling van Almere. Met name het open middengebied geeft Zeewolde en Zuidelijk Flevoland een eigen karakter.

‘Door de grotere kavels heeft Zuidelijk Flevoland een veel opener landschap’

Wat zijn eigenlijk de verschillen tussen Zuidelijk Flevoland en de andere polders? Voormalig planoloog bij de RIJP Karel Wethmar (1945) benoemt er een aantal.

“In Oostelijk Flevoland waren de kavelgroottes omstreeks de dertig of veertig hectare, in Zuidelijk Flevoland maakten ze de agrarische kavels ongeveer zestig hectare. Dat geeft Zuidelijk Flevoland een veel opener landschap, althans het middengebied. Een ander verschil zit hem in de zone langs de Randmeren. Waar dat in Oostelijk Flevoland een vrij smalle strook langs het Veluwemeer is, hebben ze in Zuidelijk Flevoland een veel groter stuk recreatief ingericht. Daar vind je meer aanplant van bossen langs de Randmeren. Dat was overigens ook vanwege de bevolkingsdruk vanuit de Randstad, waarvoor recreatiegebieden nodig waren.”

↑ *Nieuwe boerderijen aan de Dodaarsweg, december 1984 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Huizinga)*

↓ *De voormalige windmolen van RCN Zeewolde, 13 september 2003 (foto Voetstappen.nl)*

‘Het open middengebied is uniek in Nederland’

Over de schoonheid van het agrarisch hart van Zuidelijk Flevoland zijn de meningen verdeeld, maar dat het gebied uniek is staat volgens Karel Wethmar buiten kijf.

“Omdat de kavels hier een stuk groter waren, kreeg deze polder veel minder bebouwing dan de Wieringermeer, de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland. Dat gaf een groot open gebied, met vergezichten die vrij uniek waren in Nederland. Maar daar is door de jaren heen op verschillende manieren aan geknabbeld. Dat vind ik toch wel zonde, want dat open middengebied in Zuidelijk Flevoland was een prachtig landschappelijk element. Je kunt er natuurlijk de kanttekening bij zetten dat het ontzettend agrarisch gebruikt werd en daardoor qua fauna minder rijk was, maar goed, het wuivende graan en de koolzaadvelden in de beginperiode waren toch prachtig. En nog steeds: als je nu ziet hoe daar de landbouw wordt uitgeoefend. In oogsttijd gaan de combines in slagorde over de landerijen. Dat kom je in Nederland niet veel tegen.”

‘De Winkelweg was in het begin beplant, maar nu kaal’

De onderste hoek van Zuidelijk Flevoland is het tweede grote agrarische gebied van Zeewolde. Piet van Andel (1954) boert daar sinds 1989. De wegbeplanting zorgde voor problemen, waardoor het gebied nu kaler is dan vroeger.

“Alle wegen zijn hier krom, net als de kavels. Ze hadden bij de uitgifte al het idee: dit gebied moet landschappelijk iets interessanter worden. De Winkelweg was in het begin beplant met een soort heg, maar de groeiende bomen veroorzaakten verzakkingen in de weg. De wortels zogen vocht uit de grond waardoor de onderliggende veenlagen uitdroogden en de weg aan alle kanten scheurde. Iedereen was blij dat de heg gerooid werd en de weg vernieuwd, maar wij vonden het jammer.”

Zendmasten als landschappelijke bakens

Twee zendstations waren jarenlang opvallende elementen in het open landschap van Zuidelijk Flevoland. Van 1980 tot 2019 kon je rijdend over de Vogelweg niet om het middengolfzendstation heen: twee masten van zo’n tweehonderd meter lengte die hoog de lucht in staken.

Tot 2018 zonden Nederlandse radiozenders uit via dit middengolfzendstation. Een paar kilometer verderop bevond zich aan de Jutteleerlaan vanaf 1985 het kortegolfzendstation Flevo. De vier zenders, zeventien richtantennes en twee rondstraalantennes werden tot 2007 gebruikt door de Wereldomroep. In 2012 nam Defensie het station over en begon in 2018 met de sloop van de 135 meter hoge zendmasten. Hoewel de zendstations inmiddels tot de geschiedenis behoren, zijn de herinneringen eraan nog levend.

‘Een kortegolfzendstation was iets unieks in Nederland’

Over de inpassing van de zendmasten in het landschap was door de jaren heen veel te doen. Karel Wethmar was er als planoloog bij betrokken.

“Aan de Vogelweg kwamen al snel middengolfzenders te staan: twee grote sprieten die weliswaar duidelijk zichtbaar waren, maar als landschappelijk element niet zo ingrijpend. Het kortegolfzendstation van zenderbedrijf Nozema was landschappelijk veel meer bepalend. Tjonge, wat hebben we daar een sores over gehad. Want hoe moest dat landschappelijk ingepast worden? Een kortegolfzendstation was toch iets unieks in Nederland. Wij zijn zelfs tot Rusland geweest om te kijken welke eisen we daaraan moesten stellen. Maar goed, uiteindelijk zeg ik: het was veel sores voor iets dat nu ontmanteld is, omdat de Wereldomroep z’n weg via het internet vond. Maar dat konden we op dat moment gewoon niet bevroeden.”

‘Het gekke was: een dure radio gaf soms meer storing dan een goedkoop dingetje’

Fruitteler Piet Nell (1940) zat met zijn bedrijf aan de Roerdompweg, vlak bij het kortegolfzendstation. Hij had te maken met storingen door de zendmasten.

“We hadden er ongelooflijk veel trammelant mee. Koelmachines die op hol sloegen. De voeding van je televisie of computer ineens kapot. Het gekke was: een dure radio kon veel meer storen dan een goedkoop dingetje. Eigenlijk moesten we elke avond overal de stekker uittrekken om de opgebouwde spanning eraf te halen, maar daar komt natuurlijk niks van. De meeste onrust kwam door berichten dat de straling slecht is voor je gezondheid. En ja, zeg het maar: was het zo, was het niet zo? Uiteindelijk

kwamen er voorzieningen voor ontstoringen. Wij kregen hoge antennes op het dak om de ontvangst te verbeteren. Bij een nieuw televisietoestel kregen we een ontstoringsapparaat. We hebben wel gemerkt dat die zendmasten uitgingen. Nu heb je nergens last meer van.”

‘We hebben alle elektrische leidingen meteen al extra geïsoleerd’

Toen de fruitteeltproeftuin aan de Bloesemlaan opstartte, nam bedrijfsleider

Wim Lugtenberg (1945) de nodige voorzorgsmaatregelen.

“Wij hadden ook last van storingen door Nozema. Maar het kortegolfzendstation functioneerde al toen wij kwamen en inmiddels was bekend dat je alle elektrische leidingen extra moest isoleren. Dat hebben wij dus gedaan en daardoor hadden we weinig problemen. Mensen die er korter bij woonden, hadden er meer moeilijkheden mee.”

De polder van de windmolens

Zuidelijk Flevoland zonder windmolens is tegenwoordig ondenkbaar, maar het reguleren van de onvoorstelbare groei van het aantal windmolens kostte door de jaren heen de nodige hoofdbrekens. En wanneer kwam eigenlijk de eerste windmolen in het gebied?

‘De windmolens gaven een verrommeling van het landschap’

De keus om boeren in Zuidelijk Flevoland een windmolen bij hun erf te laten

plaatsen, bleek landschappelijk niet de beste te zijn, vindt planoloog Karel Wethmar.

“We hebben in Zeewolde de plank een beetje misgeslagen met de windmolens. De keus om boeren individueel molens te laten zetten, buiten de bewoningskavels vanwege slagschaduw en geluidsoverlast en steeds op vaste maten bij die boerderijen, pakte niet goed uit. De wegen lopen niet kaarsrecht, dus de molens staan ook niet in één rechte lijn. Dat geeft verrommeling van het landschap. Toen bleek dat de molens invloed hadden op de zendstations moesten ze veertig of vijftig meter lager worden. Kwam er ook nog hoogteverschil bij. Gelukkig worden nu grote molens in een strakker patroon gezet. Dat is een landschappelijke verbetering.”

‘De eerste windmolen van Zuidelijk Flevoland stond bij ons op de camping’

Het RCN-vakantiepark in Zeewolde had in 1983 een primeur. Directeur Rob de Bes (1947) nam het initiatief om een windmolen op het park te plaatsten, de eerste van de vele honderden die de polder inmiddels rijk is.

“We hadden in die tijd... spectaculair, revolutionair... zonnepanelen op de daken van de toiletgebouwen. Onze gasten douchten onder zonverwarmd water en het zwembad werd ermee verwarmd. Maar we wilden het milieuaspect nóg wel meer dienen. Toen hebben we een windmolen neergezet, de eerste windmolen van Zuidelijk Flevoland. Je zag ons vanaf het water, vanaf de A28... die molen stak overal bovenuit. Er was altijd veel wind, dus het was helemaal geen gek experiment. De windenergie gebruikten we binnen ons systeem. Die windmolen leverde ons veel publiciteit op. Voor velen werden we ‘het centrum met die molen’. Ik denk er met plezier aan terug.”

Liefde voor het polderlandschap

‘Het lijnenspel van de polder bevalt me’

De weidsheid van de polder bekoort menig hart. Melkveehouder Jan van den Broek kwam in 1977 naar de polder en vertrok in 1992, maar zijn liefde voor het landschap is altijd gebleven.

“Mijn hart gaat nog steeds open als ik de polder inrijd. Het lijnenspel bevalt me, ik vind het mooi. En het is nu nóg mooier, omdat zich langs de wegen flink wat houtbestanden hebben ontwikkeld. Dat hele kale is eraf. In het begin hadden wij rond ons bedrijf ook nog geen houtwal. Ik vond het mooi dat we later wél een houtstand om de boerderij hadden. En dat er langs de wegen wat groeide. Dat verfraait het landschap enorm zonder een aanslag te doen op onze agrarische capaciteiten.”

‘De lucht, de ruimte, altijd wind, dat doet me wat!’

Voormalig directeur van RCN Zeewolde Rob de Bes woonde op verschillende plekken in Nederland, maar de Flevolandse polder bleef altijd trekken.

“Het polderlandschap deed wat met me, en nog. Als ik de brug over kom bij Nijkerk word ik weer vrolijk. Die lucht, de ruimte, altijd wind, dat doet me wat en ons hele gezin trouwens! Wij vertrokken in 1989 vanwege mijn werk, maar de polder bleef trekken. Sinds 2018 wonen we weer met veel plezier in Zeewolde. Oude liefde roest niet. Het is mooi om te zien hoe het groen en de bossen zich hebben ontwikkeld. We genieten er mateloos van.”

Greppels graven op kavel OZ 75, 3 maart 1976 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt) ↑
Het laden van strobalen vanuit een stroklamp op een vrachtwagen aan de Bingekweg, 29 augustus 1980 ↓
(foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)

Zeebodem wordt land

Zeven maanden lang werkten de gemalen dag en nacht om de polder van Zuidelijk Flevoland leeg te pompen. Op 29 mei 1968 was het zover: 43.000 hectare vruchtbare landbouwgrond viel droog. Wie de polder inkeek, had wel wat fantasie nodig om in die enorme slibvlakte een toekomstig landbouw-, woon- en natuurgebied te zien. De RIJP ging echter voortvarend te werk met het verder ontwateren en ontginnen van die nieuwe polder, een proces van jaren. Wie in die eerste jaren in de polder woonde of werkte, maakte bijzondere dingen mee als het ging om ontluikende natuur, het ontginnen van zeebodem en zelfs schatten uit het verleden die letterlijk boven water kwamen.

Pioniersnatuur en pioniersgewassen

De eerste begroeiing op de voormalige zeebodem ontstond deels spontaan, deels door mensenhanden. Riet werd met vliegtuigjes ingezaaid om de bodem verder te ontwateren. Daarnaast schoot allerlei begroeiing op.

‘Zaad waaide over van het oude land’

Karel Wethmar werkte vanaf 1971 in de drooggevalle polder. Hij zag her en der bomen opkomen.

“De dijken waren indertijd versterkt met zinkstukken van riet en wilgentenen. En dat zaaide uit. Je kwam daardoor in de randen van de polder, ook in Zeewolde, wilgen tegen. Maar van het oude land kwam ook veel zaad overgewaaid. Zo vind je in Zeewolde veel berken die daar zomaar zijn gegroeid.”

‘We vertelden onze gasten bewust niets over de bijzondere orchideeënsoorten hier’

Niet alleen wilgen en berken schoten op. Rob de Bes vertelt dat orchideeënzaden

↑ *Opgraving en berging van een V1 op kavel OZ 64, 28 augustus 1975*

(foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)

↓ *Iemand van de Landmeetkundige Afdeling rijdt op een Ratrac, een rupsvoertuig, door de weelderige pioniersnatuur van Zuidelijk Flevoland, 11 juni 1969*

(foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)

weer tot bloei kwamen op het terrein van RCN Zeewolde.

“Bij ons op het terrein, vlak over de dijk, kwamen allemaal zaden tot ontwikkeling. Daar groeiden hele bijzondere orchideeënsoorten. Ik heb daar met bewondering naar staan kijken. We hebben daar nooit iets over gezegd tegen onze gasten, omdat het beschermde planten waren. Op het moment dat we zouden zeggen ‘we hebben hier hele bijzondere orchideeënsoorten’ komen de scheppies en dan staan ze in mum van tijd ergens in een tuin. Dus dat hebben we bewust niet gedaan.”

‘Dat koolzaad rook zo zoet, heerlijk!’

Annie Dekker-van Braak (1948–2021) kwam in 1984 met haar gezin in Zeewolde wonen. Ze gingen graag op ontdekkingsocht in de pioniersnatuur.

“Je zag veel koolzaad. Dat rook zo zoet, heerlijk! Je zag veel brandnetels. Misschien wel ingezaaid, omdat het een bodemverbeteraar is. Die koolzaadvelden zijn nu allemaal graan- en aardappelvelden geworden. Maar een bloeiend aardappelveld of wuivend graan vind ik ook prachtig. Die groene waas van dat opkomende jonge graan, het blijft mooi.”

‘Op de drassige stukken moest je echt uitkijken waar je liep’

De bodem was trouwens niet meteen overal goed begaanbaar. Het was soms oppassen geblazen, vertelt Annie Dekker-van Braak.

“De grond van Zeewolde was droog, maar als we met de kinderen naar het zuiden wandelden, waren er hele drassige stukken bij. Dan moest je echt uitkijken waar je liep. In de loop der jaren veranderde dat, want door het riet werd de grond vanzelf droger.”

‘De radiateurs van de trekkers zaten dicht van de lisdoddepluis’

Aart Ruiters kwam tijdens zijn ontginningswerk voor de RIJP zoveel planten tegen dat hij een boek kocht om te ontdekken hoe ze allemaal beetten.

“Moerasandijvie en zeeaster stonden op één. Na het trekken van de sloten zag je in de slootkant allemaal planten opkomen, meestal roodbeen of melde. Dat zaad zat er al honderden jaren, dan komt er licht en lucht en dan gaat het groeien. Daar stond ik versteld van! Je houdt niet voor mogelijk hoeveel zaad er in de grond zat en uit die sloten kwam. Het was

allemaal brandnetels, distels, rietpluimen en lisdodde. Dikke en dunne. Soms zaten de radiateurs van de trekkers dicht van de lisdoddepluis. Mijn buurman in Biddinghuizen verzamelde lisdodden en verkocht ze voor een goede prijs aan een winkeltje dat kerststukjes maakte.”

De eerste werkzaamheden

De drooggevallen zeebodem kon niet meteen worden bewerkt. Eerst moest de grond verder ontwaterd worden. Het zaaien van riet was daarom de eerste stap. Daarna volgde het graven van greppels en na een jaar of vier kon de drainage beginnen. Zodra de bodem goed begaanbaar was, begon het Grootlandbouwbedrijf van de RIJP met het verbouwen van pioniersgewassen: koolzaad en granen. Intussen kon de grond nog verder rijpen.

‘Tijdens het rietrollen sprongen er veel beesten uit het riet’

Het platwalsen van het riet gebeurde met een grote rol van achttien meter breed, vertelt Age Feenstra (1956), die een tijdje in de cultuur werkte voor de RIJP.

“In die hoek van de Tureluurweg stond nog veel riet. Dat was ingezaaid met vliegtuigen. Om daar greppels in te krijgen moest het riet eerst gerold worden. Vroeger werd het in de fik gestoken, maar dat mocht niet meer omdat Amsterdam last had van de roet. Dus er kwam een grote rol van achttien meter breed achter de trekker en daarmee walste je het riet plat. Ik stond op de rupstrekker, want anders kon ik niet over het riet heen kijken, en dan richtte ik mij op jalonstokken die uitgezet waren. Dan schopte je wat tegen die twee hendels aan, naar links en naar rechts, en dan kwam die roller wel achter je aan. Meer hoefde je niet te sturen. Daarna freesden de grote freesmachines de greppels en sloten erin voor de afwatering. Het riet was dan nog niet weg. Dat moest geschijfd worden: met schijven, een soort platte borden van ijzer, maakte je de rietwortels kapot. En dat moest heel vaak. Dan kreeg je mooie grond en kon er koolzaad worden ingezaaid. Tijdens dat rietrollen sprongen er veel beesten uit het riet. Fazanten en reeën. Bij bosjes, waar wilgen spontaan tussen het riet waren gegroeid, mocht een ree graag zijn jong achterlaten, dus daar moest je altijd goed opletten.”

‘Het rijpingsproces van de grond duurde zo vier tot zes jaar’

Aart Ruiter was als veldmedewerker van de RIJP nauw betrokken bij het rijpen van de grond, een noodzakelijk proces waarvoor je geduld moest hebben.

“Na vier jaar was het grondwater zo diep weggezakt dat er drainage in kon. Die drainagesleuven bleven een jaar openliggen, zodat ook de grond in die drain kon rijpen. Dat was nodig omdat water beter wegzakt door gerijpte grond dan door blauwe klei, waar nog geen scheuren in zitten. Het duurt jaren voordat die scheurtjes komen en water door die scheurtjes naar de ondergrond kan wegstromen en wegvloeien. Pas daarna was de grond geschikt voor landbouw. De trekkers van die boeren moesten natuurlijk niet tot de assen toe wegzakken op dat land. Dat hele afrijpingsproces duurde zo vier tot zes jaar.”

‘Na drainage klonk de grond zo een halve meter in!’

Aart Ruiter en zijn collega's legden de drainagebuizen standaard om de vierentwintig meter. Hoe zanderiger de grond was, hoe verder de buizen uit elkaar werden gelegd.

“We legden de drains 1,20 meter onder het maaiveld. Bij de sloot begon je met 1,30 meter onder het maaiveld en dat liet je oplopen tot 1,00 of 1,10 meter. Maar na zes of zeven jaar lagen die drains nog maar zeventig of tachtig centimeter onder het maaiveld. Die grond was zomaar een halve meter ingeklonken! Als al het water eruit was, zakte de grond in. Dat was ook een vorm van rijpen.”

‘Voor hakvruchten zoals aardappels en bieten was de grond te vers’

Nico de Jong (1945) begon in 1964 ‘in de cultuur’ zoals dat heette. Hij werkte op de akkers om het riet weg te halen en gewassen te zaaien.

“De eerste jaren bracht het Grootlandbouwbedrijf van de Rijksdienst de grond verder in cultuur totdat de bodem rijp genoeg was om aan particuliere boeren te verpachten. De RIJP werkte met een vast bouwplan van koolzaad en granen, want die konden in de zomer, de droogste tijd van het jaar, geoogst worden. De bovenste grondlaag was weliswaar een beetje gerijpt, maar daaronder was het allemaal nog slik. Voor hakvruchten als aardappels en bieten was de grond nog te vers. De Rijksdienst werkte met

oppervlakten van 2500 hectare per bedrijf. Dus je zag her en der in de polder een paar boerderijen van waaruit telkens 2500 hectare verzorgd werd. Als het nodig was, werd er tegen onkruid gespoten. Spuiten tegen schadelijke insecten gebeurde met een vliegtuig. Het waren grote oppervlakten en er woonden nog geen mensen in het gebied, maar op een gegeven moment werd dat verboden.”

‘De bijen staken me van alle kanten in de kop!’

Bijenverenigingen plaatsten vaak hun bijenvolken in de koolzaadvelden. Aart Ruiter en zijn collega's reden de bijenkasten het land op. Een precair klusje.

“’s Morgens vroeg, voordat de zon warm werd, moesten die kasten al op hun plek staan. Maar op het land waren de greppels soms nog niet dichtgemaakt. Je reed zo zacht mogelijk door die sleuven heen, maar toch schokte dat. Mijn collega Henk van Dijk kwam een keer ’s morgens op het werk met één oog open en het andere dicht. ‘Die rotbijen’, zegt ie. Was er een kast omgevallen, toen hij door zo’n sleuf heen moest. En die bijen hadden hem gestoken, hij had de ogen dicht. Na de koolzaadbloei bleven die kasten soms staan. Dan kon het gebeuren dat je tijdens het werk met de trekker over zo’n kast heenreed. Ik heb het gelukkig nooit gehad, maar dan komen die bijen wel achter je aan!

Als ik bermen moest maaien stonden die bijenkasten soms langs de sloot. Dan dacht ik: weet je wat, in de hoogste versnelling erlangs. Stom natuurlijk, want die grond dendert en die bijen horen het al. En daar kwamen ze aan! Ik gooide m’n jas over me heen en had er gelijk een stuk of tien onder zitten. Ze staken me van alle kanten in de kop. O, wat ben ik gestoken! Dat stukkie heb ik niet meer gemaaid.”

‘Op de kavel voelde ik gewoon een eenheid met de natuur’

Als Nico de Jong voor de RIJP moest beoordelen of de kavels klaar waren voor uitgifte aan een boer, liep hij vaak even het land op.

“De verpachtbeoordelingen deed ik samen met de landbouwkundige opzichters. Dan ging ik bij ze langs om te vragen wat ze van de kavel wisten en hoe het gewas ervoor stond. De Rijksdienst wilde de boeren namelijk een optimale kans geven om succesvol gewassen te telen, dus we streefden

ernaar de kavels zo schoon mogelijk uit te geven. Wel met seizoens-onkruiden, maar geen verwaarloosde toestand. Als ik dan met prachtig weer dat veld inliep om zelf de veronkruiding te beoordelen, voelde ik gewoon een soort eenheid met de natuur. De rust, de vogeltjes die je om je heen hoorde fluiten, dat was een fantastische beleving.”

De beste landbouwgrond

De eerste grondboringen werden al verricht toen de polders nog onder water stonden. Na het droogvallen brachten karteerders de bodem gedetailleerder in kaart. Wat al vóór het droogvallen door onderwaterboringen was vastgesteld, bleek ook daadwerkelijk te kloppen: de grond van Zuidelijk Flevoland behoort tot de meest vruchtbare landbouwgrond van Nederland!

‘Grond waar het zand niet diep zat, ging vaak naar weidebedrijven’

Nico de Jong vertelt hoe de RIJP al voor het droogvallen aan de hand van bodemmonsters een eerste indeling van de poldergrond maakte.

“De grondkwaliteit werd bepaald door het slibgehalte en het lutumgehalte ofwel het percentage klei in de grond. Dankzij bodemmonsters konden ze de grond al van tevoren indelen: dat is geschikt voor landbouw en dat niet. Van zandgronden werden direct al gezegd: daar doen we geen landbouw, want dat is voor landbouw geen vruchtbare grond. Gronden waar het zand niet zo diep in de grond zat, werden vaak uitgegeven aan weidebedrijven omdat droogte voor gras minder schadelijk is dan voor akkerbouwgewassen. Op de voor landbouw ongeschikte stukken werd vaak bos geplant, meestal langs de randen.”

‘Flevoland is net een diep bord, met zand aan de randen’

Flevoland ligt op de helling van het Veluwemassief. Het Veluwemassief bestaat uit zandgrond en in feite duikt die zandgrond de voormalige Zuiderzee in.

Planoloog Karel Wethmar vertelt:

“Heel globaal kun je Flevoland vergelijken met een diep bord. De randen liggen vrij hoog, en in het midden, richting Lelystad, is het diepste punt. Die randen zijn vrij zanderig. Dat zie je bij Dronten en bij Zeewolde waar

het zand zelfs aan de oppervlakte ligt, maar ook meer naar het zuiden waar vroeger Muiderberg was. Op al die plekken kon je de toenmalige Zuiderzee tientallen en misschien wel honderden meters inlopen, daar was het vrij ondiep.”

‘De poldergrond is de beste grond van West-Europa, echt waar’

Bas Bouma beleefde als bietenagent gouden jaren in Zuidelijk Flevoland.

Door de goede landbouwgrond waren de oogsten altijd prima.

“We hebben zulke goede grond hier in Zuidelijk Flevoland. Misoogst komt niet voor, al regent het nog zo lang, al is het nog zo droog. Die grond heeft zo’n opbrengend en verwerkend vermogen. En goed gedraineerd, hè. Als het nat is, steek je een dunne pin in de grond en dan loopt het water in één keer weg. Door die scheuren onderin is de grond zo poreus. Die kleilaag krimpt helemaal op. Als het droog is in de zomer, met die dikke scheuren, groeit het gewas naast die scheur gewoon naar binnen toe, dat is echt onvoorstelbaar. Ik liep eens op het land met iemand die pijp rookte, dus die moest ik waarschuwen: hou die pijp maar in je mond, want als je hem laat vallen, ben je hem kwijt. Zulke scheuren waren er. Ja, die poldergrond is de beste grond van West-Europa, echt waar.”

‘Waarom de allerbeste landbouwgrond een andere bestemming kreeg, is mij een raadsel’

Dat in Zuidelijk Flevoland ongeveer de helft van de polder een niet-agrarische bestemming kreeg, deed het boerenhart van melkveehouder Jan van den Broek een beetje pijn.

“Waarom de allerbeste agrarische grond van Nederland voor een deel een andere bestemming kreeg met het Horsterwold en de Oostvaardersplassen was mij een raadsel. Daar kun je toch beter moeilijke landbouwgrond voor gebruiken. Voor de gemiddelde burger zijn koetjes in de wei óók natuur.”

Sporen uit het verleden

De drooggevallene bodem van Zuidelijk Flevoland gaf allerlei geheimen uit het verre en minder verre verleden prijs: scheepswrakken,

vliegtuigwrakken uit de Tweede Wereldoorlog, munitie, netverzwaarders, aardewerken pijpjes, maar ook sporen van prehistorische bewoning langs de Eem.

‘Visnetten uit de prehistorie lagen nog half intact onder de grond’

Waar de A27, de verbindingsweg vanaf de Stichtse Brug naar de A6, de vroegere Eem kruiste, werd voor de wegaanleg uitvoerig archeologisch onderzoek verricht, vertelt Karel Wethmar:

“In het rivierduingebied van Swifterbant in Oostelijk Flevoland had men al sporen van prehistorische bewoning ontdekt. Dus toen de A27 werd aangelegd, begon men met archeologisch onderzoek in het gebied van de vroegere Eem. Men ontdekte dat ook langs de Eem oeverwallen waren waar in de prehistorie bewoning heeft plaatsgevonden. Omdat men later niet meer onder de Rijksweg zou kunnen opgraven, is daar intensief archeologisch onderzoek gedaan met veel vondsten als resultaat. Tot oude visnetten aan toe die nog half intact onder de grond lagen.”

‘In de directe omgeving van Zeewolde vind je nog steeds hulzen’

Vanaf eind negentiende eeuw oefende de Koninklijke Landmacht in schietkampen op de Veluwe. Karel Wethmar vertelt over de sporen die dat naliet in de polder.

“Men schoot vanaf Ermelo en Harderwijk over de vroegere Zuiderzee. In de directe omgeving van Zeewolde en zeker aan de zuidkant van het dorp, worden tot op de dag van vandaag veel hulzen gevonden. Er lag echt enorm veel van dat spul. Vrij ongevaarlijk overigens want het waren meestal lege hulzen. Maar als kinderen in dat bos speelden en met hulzen thuiskwamen, werd daar door de politie toch wel naar gekeken.”

‘Een kei met vleugeltjes? Dat klopt niet!’

Naast vliegtuigwrakken waren er ook andere sporen uit de Tweede Wereldoorlog in de polder te vinden, zo herinnert jachttopziener Johan van der Kaa zich.

“Ik zat een keer in het koren, waar ik voor schadebestrijding en dergelijke de eenden moest weghouden. Daar lag een mooie zwerfkei, dus ik ga op die kei zitten. Na een poosje keek ik eens beter. Een kei met vleugeltjes? Dat klopt niet! Ik bleek bovenop een bom te zitten, maar gelukkig

gebeurde er niks. Ik heb de landbouwkundig opzichter gebeld en toen is 'ie weggehaald. Bij de Nijkerkerweg vonden ze een V1 of V2. En die wilde niet ontploffen. Een trekkerchauffeur was al een half uur bezig om hem weg te slepen tot zijn baas kwam die zei 'ho jong, direct weg'. Dat gebeurde gewoon. Mensen hadden niet in de gaten hoe gevaarlijk het was."

'Onder water blijft een scheepswrak behoorlijk lang bewaard'

Als je er langs rijdt, kun je niet bevroeden dat kavel O36 een bijzondere plek is. Natuurbeheerder Roelof Duijff (1959) vertelt erover.

"Soms bleef een pachter met zijn ploeg ergens achter haken. Dat bleek dan een scheepswrak uit vroeger tijden te zijn. Als zo'n boot opgegraven was, bleef een hele hoop hout over. De mensen van het scheepsarcheologisch museum op Ketelhaven wilden die scheepswrakken weer ergens in de grond kunnen stoppen. Toen is op kavel O36, ergens tussen de Wielseweg, Slingerweg en Nijkerkerweg een scheepskerkhof aangelegd. Daar hebben ze een heel aantal scheepswrakken onder het grondwater-niveau teruggeplaatst. Zo komt er geen zuurstof bij en blijft het hout, ik wil niet zeggen tot in eeuwigheid, maar echt behoorlijk lang bewaard. Als het maar nat blijft."

'Met die stenen versierde ik mijn tuin'

Jannie Tuin-Klok woonde op het pompstation aan de Flediteweg. De ontginningswerkzaamheden om haar heen brachten schatten bovengronds.

"Bij het ploegen kwamen er veldkeien naar boven. De gooiden ze dan op het Bingelweggetje. Alles wat boven de grond kwam en de machines kon beschadigen gooiden ze aan de kant. Zodra de mensen van het land waren vertrokken, ging ik met m'n autootje op pad om die veldkeien te verzamelen. En zo versierde ik mijn tuin! Er zaten ook stenen kogels tussen. Echte ronde, stenen kogels. Netvervaarders vonden we plenty. En mijn kleinzoon heeft nog een stuk van een mammoettand."

Bijenkasten langs de dijk van Muiderberg naar Nijkerk, 11 juni 1969 ↑

(foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)

Een nest jonge kiekendieven op kavel GZ 62, vlakbij de Hoge Vaart, 17 juni 1975 ↓

(foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)

Dieren op nieuw land

Op de slibvlakte van Zuidelijk Flevoland was eerst nog maar weinig leven te vinden. Maar lang duurde dat niet. De vogels kwamen eerst. Toen het riet opschoot en de eerste ontginningsgewassen opbloeden, kwamen de konijnen en fazanten die zich thuis voelden in een biotoop met veel riet en stro. Ook dieren van het oude land vestigden zich al snel in de bossen bij Zeewolde. Van daaruit trokken ze verder de polder in.

‘Zeewolde was een schitterend gebied’

Huisarts Bram van Veelen zal nooit vergeten dat hij in die beginjaren eens een middag met zijn vrouw in de ontginningsnatuur van Zeewolde rondstruinde.

“Ik deed in de vakantie alle bevallingen, alle spoedgevallen. Je was kapot, kon geen pap meer zeggen. Toen nam een arts-assistent de praktijk een keer even over, zodat ik met mijn vrouw een middag kon wandelen in Zeewolde. Zeewolde was nog helemaal niks, maar de dijk was er al. Het was een schitterend gebied. Voor het eerst in weken kon ik even ademen, had ik niet de druk van de praktijk op mijn nek. Wij hebben rondgestruind, verrekijker mee. Je zag de bekende rietvogels natuurlijk en de roerdomp. Ik ben het nooit vergeten en associeer Zeewolde nog steeds met riet en bloeiend koolzaad.”

‘Er waren jaren dat we achttienduizend fazanten schoten’

Fazanten zag je overal. Maar jachtopziener Johan van der Kaa maakte mee dat het aantal fazanten ineens drastisch kelderde.

“Het was maagdelijk toen we hier kwamen, zo mooi allemaal. En ja, toen kwam er veel wild. Logisch. Er waren geen ziektes. Het wemelde van de fazanten. Sommige jaren schoten we achttienduizend fazanten. En nu zijn ze er niet meer. Komt dat door bejaging? Nee. Door de roofvogels? Nee. Dat komt door de vos, maar een sneeuwstorm heeft de grootste klap gegeven. Die fazanten gingen onderin de sloten zitten, maar die sneeuwden vol. Daarvan gaan ze op zich niet dood, maar na een dag of tien kwam daar een ijslaag overheen. Toen die inzakte, lagen ze dood onderin.”

↑ *Wilde zwanen, grauwe ganzen en kolganzen foerageren in Zuidelijk Flevoland, maart 1985 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Huizinga)*

↓ *Reeën op kavel MZ 32, 5 februari 1974 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)*

‘Het is leuk om te volgen hoe de dieren naar de polder komen’

Veel leven werd aangevoerd doordat er met grond gerommeld werd, vertelt Roelof Duijff.

“Bij de aanleg van de dijken kwamen mollen mee. Vanuit die dijken vestigden de mollen zich in de polder. Vossen en reeën gingen over het water. De vos zal niet zo snel zwemmen, die loopt netjes over de Nijkerkerbrug. Maar als er ijs ligt, breidt hij z’n territorium een stukje uit. De ree is een hele goede zwemmer. De das volgt dat soort routes ook. Het is heel leuk om te volgen hoe de dieren naar de polder komen. Toen begin jaren negentig een aantal bevers in Flevoland ontsnapte, dachten ze dat de bever schade zou toebrengen aan de landbouw. Dat valt in Flevoland gelukkig erg mee. Nu leven er ruim tweehonderdvijftig bevers in Flevoland. Soms kiezen ze ongelukkige locaties, maar ja, daar moet je mee omgaan. Als een bever in een dijk gaat graven, hebben we met z’n allen toch wel een probleem.”

Een waar vogelparadijs

De polder kende in de beginjaren een grote rijkdom aan vogelsoorten. Met volop water, voedsel en rust was Zuidelijk Flevoland een paradijs voor vogels. Mensen keken in deze pioniersjaren met verwondering naar het rijke vogelleven om zich heen. De ontwikkeling van rietland naar landbouw en bosgebied zorgde voor veranderende biotopen. Vogelsoorten verdwenen en nieuwe vogelsoorten vonden hun plek in de polder.

‘Die donzen dingetjes waaiden zó over het zanddepot’

Aart Ruiter, uitzetter en waterpasser bij de RIJP, zag in de beginjaren allerlei soorten vogels. Hij verbaasde zich over de jongen van de watersnip.

“In het begin zag je allemaal watervogels zoals bergeenden, kluten, kemp-haantjes, watersnippen. In het voorjaar was het altijd ‘trrrrrrr’, van die baltsvluchten. Ik vond weleens nestjes, zulke kleine eitjes. Als die uitkwamen, zag je alleen maar een donzen dingetje, geen kuiken. Als het waaide, vlogen die donzen dingetjes over het zanddepot. Ze waren zó licht, die hadden geen houvast. Ergens aan het eind bleven ze dan in de ruigte

hangen. Ik heb nog nooit zulke kleine vogeltjes gezien, in mijn ogen de kleinste nestvlieders die er zijn. Ze kwamen altijd wel weer bij mekaar hoor. In natte gebieden was het altijd het hoogste lied met vogels zoals de blauwborst en de karekiet. En toen ik later met mijn waterpasinstrument door de Oostvaardersplassen liep, zag ik van alles. Dan weer een heilige ibis, dan weer een visarend. Oh jongen, mooi! Dat was echt de mooiste tijd!”

‘Er was veel lawaai van vogels in het voorjaar’

Jannie Tuin-Klok was wonen in de natuur gewend vanaf het oude land. Maar de natuurbeleving aan de Flediteweg was echt van een andere orde.

“We hoorden veel dierengeluiden. In het voorjaar werd je altijd wakker gekwaakt door de kikkers. Eenden snaterden. Er was veel lawaai van vogels in het voorjaar. We leefden echt midden in de natuur. In een bepaalde periode waren er altijd ontzettend veel spinnen. De vogels konden ze denk ik niet op. En uilen. Als het graan van het land ging, had je van die grote strobergen langs de weg. Daar zaten tegen de avond altijd uilen op. De natuur in de polder veranderde ook. De akkerbouw uit het begin gaf andere vogels dan het bos later. In het begin was het allemaal gele kwikstaarten, maar toen het bos opkwam hebben we die nooit meer gezien. Toen kwamen de bosvogels. En in de beginjaren groeiden in de herfst ontzettend veel paddenstoelen in de bermen, allemaal inktzwammen. Een paddenstoelenhandelaar kwam kistjes vol plukken.”

‘Er was volop vreten voor die vogels’

Ploegen ging niet zonder een koppel meeuwen als metgezel. Dat ging weleens mis, vertelt Aart Ruiter.

“Je zag heel veel velduilen, buizerds en kiekendieven. D'r was volop vreten, laat ik het zo zeggen. Er waren veel meer muizen. Waar die vandaan kwamen weet ik niet, maar ze waren er. Bij het ploegen renden ze voor je weg. Je had altijd een koppel meeuwen achter je aan met ploegen, want het wemelde van de muizen, emelten en insecten. Ik heb weleens zo'n stomme meeuw levend ondergeploegd! Je hebt het niet altijd in de gaten. Ik heb hem er natuurlijk onder weggehaald, maar soms reed je ook zo'n

meeuw plat en dan moest je eens kijken hoeveel emeltpoppen en insecten er uit die krop kwamen. Dan had hij zich helemaal volgevreten. Ik zag ook wel muizen met een ietwat oranje vacht, grote oren en een lange staart. Die zijn zó vlug. Als je zag hoeveel meeuwen achter zo'n muis aanzaten, dat hou je niet voor mogelijk. Die muis legde het af tegen die overmacht, dat zijn zulke mooie dingen.”

‘De morinelplevier was helemaal niet bang voor me’

Al die onbekende vogelsoorten maakten Aart Ruiter nieuwsgierig. Door de jaren heen deed hij veel vogelkennis op.

“Thuis was het een spreekw, een mus en een kievit, maar in de polder kwam je echt allerlei vogeltjes tegen. Toen heb ik een boek aangeschaft om ze te leren herkennen. Je zag wel bergeenden, de steltkluut en de morinelplevier ook weleens. Dat vogeltje is heel niet bang voor jou, want die kende geen mensen. Die komt van de toendra's uit het hoge noorden en die hebben hier ook gebroed. Er zat er eens eentje op een halve meter afstand, maar hij liet zich niet pakken. Maar bang was hij niet! Wat je ook ziet is de goudplevier, een doortrekker. Die is straks weer weg. Nu heb je de tiftjaf en de fitis, die had je toen niet. Die kwam pas toen er een beetje bos was. Velduilen? Op een gegeven moment zag je er geen één meer. Kluten? Verdwenen, waren er niet meer. Grutto's? Och, die kwamen er wel, maar tureluurtjes zag je niet zo veel. Vogelsoorten kwamen en gingen.”

‘Er zaten ontzettend veel ganzen in de polder, alleen niet in het Ganzengouw’

Gerrit Polman (1941) werkte als natuurtechnicus voor de RIJZ. Hij vertelt dat de mooie plannen voor het Ganzengouw ingehaald werden door de realiteit van een ontginningsgebied.

“In de jaren zestig was de stand van ganzen in Nederland alarmerend slecht. Er waren zo weinig grauwe ganzen dat ze amper te tellen waren. Daarom besloot men in Zuidelijk Flevoland een ganzengebied te maken: driehonderd hectare nat gebied waarin ganzen konden overnachten, omringd door zo'n zevenhonderd hectare grasland. Een gigantische

inspanning dus om die ganzen in Flevoland te krijgen. Die driehonderd hectare nat gebied werd inderdaad aangelegd, maar het omringende grasland kon niet meteen na het riet aangelegd worden, dus dat is niet gebeurd.

Ganzen eten overdag en overnachten 's nachts op een veilige plek, meestal een ondergelopen weiland of een ondiep meer, omdat daar geen vossen kunnen komen.

Wat gebeurde er echter? Er zaten na de ontginning ontzettend veel ganzen in de polder, alleen niet in het Ganzengouw! En dat terwijl de biologen hadden voorspeld dat het daar druk zou worden, want dat was het je-van-het voor de ganzen. Maar in Flevoland was in die beginjaren geen vos te vinden. Wél enorme oppervlakten met jonge granen. Het was er zo rustig als wat: overdag alleen wat ontginningsvolk en 's nachts was de polder compleet leeg. Die beesten konden dus volop eten zonder gestoord te worden. En die overnachtten keurig op de kavel. Ze hadden helemaal geen behoefte aan dat Ganzengouw. Dat was wel wat pijnlijk. Moest dat gebied nou verder ontgonnen worden of niet? In diezelfde periode ontstonden de Oostvaardersplassen en daar stikte het van de bijzondere vogels. Toen is besloten de Oostvaardersplassen te vergroten en het Ganzengouw te verkleinen. Het hele gebied met al die plassen is weer vlak geschoven en aan boeren uitgegeven, op een klein stukje na. Zo is het Ganzengouw weer snel historie geworden.”

Dieren in ontginningslandbouw

Muizen, konijnen en ratten waren in de polder volop te vinden. In die eerste jaren vertoonden de dieren aantallen soms opvallende pieken. Door de ideale omstandigheden van de pioniersnatuur of door een gebrek aan natuurlijke vijanden. Het leverde bijzondere taferelen op.

‘We vingen soms dertig ratten per dag’

Aart Ruiter en zijn collega's maakten er een sport van om zoveel mogelijk ratten te vangen. Er waren er zat in de polder.

“Als we kopakkerbuizen plaatsten vanuit de greppel naar de sloot, vlogen de ratten in de slootkanten alle kanten op. Dan gingen wij ze weleens

vangen. Voor de sport. Maar daar werd je strontnat van, want die ratten doken het water in. En wij maar slaan met die schoppen in het water. Ze verdrinken op den duur, want ze krijgen geen tijd om adem te halen. We vingen er soms dertig op een dag, hoor. Die ratten moesten ook bestreden worden, hè. We werden soms teruggeroepen van vorstverlet om ratten-blokjes bij de sneeuwgangen langs de slootkanten neer te leggen, want het was soms gewoon een plaag.”

‘Als het koren werd afgemaaid, kwamen alle muizen naar ons toe’

Jannie Tuin-Klok woonde aan de Flediteweg middenin ontginningsgebied. Dat bracht weleens dierenoverlast met zich mee.

“Als het koren werd afgemaaid, reden er tien combines op een rij. Dat was een prachtig gezicht. Alleen: dan gonsde het bij ons van de muizen. Die hadden dan niks meer te eten en kwamen in grote getale naar ons huis toe. We hadden een vreselijke last van muizen. Ze hebben toen alles kapot geknaagd. Niet beneden, maar boven. Ze gingen door de spouw-muren omhoog en kwamen op zolder terecht. Daar hebben ze alles opgegeten. Zelfs de kaarsen die ik voor kerst bewaarde, lagen als een lont in de doos. Zo’n honger hadden ze. De telefoon deed het een keer niet meer, omdat de muizen de kabels hadden doorgevreten.”

‘’s Avonds vlogen de konijnen haast onder de trekker door’

In het donker kwamen de konijnen voor de dag. Aart Ruiter zag ze vanaf de trekker overal zitten.

“Je had de wereld aan konijnen. Duizenden. Als je ’s avonds laat met het graan op de trekker naar Biddinghuizen reed, had je maar één koplamp. En maar rijden, in het donker. Dan vlogen de konijnen haast onder de trekker door. Als die ziekte rondwaarde, myxomatose, ging er weer een kwak weg en bleven de sterken over. Dan halveerde de konijnenstand weer of nog erger. Je zag ze weleens zitten met de ogen helemaal opgezwollen.”

‘Ik kon niks planten of het werd opgevreten’

Ook Jannie Tuin-Klok had last van de vele konijnen.

“Met de groentetuin ben ik snel gestopt, want ik was die harde klei niet gewend. De groenten kwamen er niet doorheen, maar de distels wel. We hadden geen omheining om de tuin en er waren zoveel konijnen! We konden geen bloemetje planten, want dat werd allemaal afgeknabbeld. De ene dag zette je het erin en de volgende dag was het al op. De konijntjes kregen hun jonkies onder ons huis. Die zaten dan op het gazon.”

Ontmoetingen met reeën

Reeën spotten gebeurde in de beginjaren van Zuidelijk Flevoland volop. Koppels van vijftig of zestig reeën kwamen voor. Of je nu voor de RIJP ergens eenzaam in de ontginning aan het werk was, of dat je in je auto door de polder reed: een ontmoeting met een ree was altijd mogelijk. En soms was dat behoorlijk schrikken!

‘Reeën schelden je soms uit, van de schrik’

Aart Ruiter had in de jonge polder meerdere ontmoetingen met reeën.

“Reeën kunnen je uitschelden. Dan schrikken ze en staan ze je uit te blaffen van de schrik. Ik was een keer aan het werk toen een ree kwam aanlopen die tussen mij en een afrastering door wilde. Hij blafte van ‘schiet eens op’. Toen liep ‘ie weg. Maar een eind verderop dacht hij volgens mij ‘verrek, daar kan ik toch wel tussendoor?!’. Dus hij kwam weer terug en zo dichtbij dat hij wéér stond te blaffen. En wéér. Op het laatst ben ik maar weggegaan zodat hij er tussendoor kon. Een andere keer kwam vlakbij mij ineens een ree het riet uitlopen. Door het ruisen van de wind had hij mij niet gehoord. Hij was zo overdonderd dat hij begon te blaffen. Hij kafferde me als het ware uit. Toen ik eens een ree met een kalfje tegenkwam, begon dat kalfje te rennen! En die reegeit kwam steeds dichterbij naar mij toe. Ik dacht: ben jij dan blind, dat jij niet ziet dat ik het ben? Op een gegeven moment ging ze toch haar kalf zoeken, maar voor mij was ze niet bang, ze liep zo naar me toe!”

‘s Avonds scheen je vaak met je autolichten in een koppel reeën’

Rob de Bes herinnert zich dat het echt oppassen geblazen was tijdens het rijden door de polder in de beginjaren.

“Je moest voorzichtig zijn als je rondreed. Want reeën kwam je overal tegen, op de Spiekweg maar ook op de Dasselaarweg. Als je ’s avonds in de polder reed, pakte je heel voorzichtig de bochten en dan scheen je vaak in een koppel reeën, meestal zo’n drie of vier tegelijk. Ik heb gelukkig nooit een botsing gehad. Collega’s wel. Dan had je flinke schade.”

‘Er sprong ineens een ree voor mijn auto’

Judith van Essen-van Olst (1948) was voor autobedrijf Jedi vaak ’s avonds op pad. Ze kreeg eens de schrik van haar leven.

“’s Avonds na tien uur kwam je geen auto tegen in de polder. Maar ik was dan vaak wél op de weg. Ik reed een keer de A6 op en toen sprong er zo ineens een ree voor mijn auto. Toen dacht ik: o mijn hemel, als ik nu een ongeluk had gekregen, hadden ze mij misschien pas de volgende ochtend gevonden, dus ik zei tegen Dirk: dat gaat gewoon niet, ik moet een telefoon. Dat was nog zo’n grote bakelieten in die tijd, hè. Vossen waren er toen nog niet zo veel, je zag vooral reeën en fazanten.”

‘Ik zag heel wat zwarte reeën’

De eerste zwarte ree die Aart Ruiter in zijn leven zag, joeg hem de stuipen op het lijf.

“Ik was eens in m’n eentje aan het rietbranden – dat kon toen nog – toen ik een hoop kabaal hoorde. Ik denk: tjonge, wat is dat?! Kwam er een ree het riet uit stieren met de bek open, panisch van angst, recht op mij af. Ik schrok zo dat ik de brander voor me uitstak. Toen deinsde hij terug en ging met een bocht om me heen. Hij was helemaal zwart. Ik dacht dat hij verbrand was. Later begreep ik dat je ook zwarte reeën had. Zwart met een wit kontje.”

‘Ineens kwam de jachtopziener achter me rijden’

Bietenagent Bas Bouma nam eens illegaal een aangereden ree mee in zijn auto. Dat was echter een ervaring in de categorie ‘eens en nooit meer’!

“In de biente transporttijd had een chauffeur bij de Stichtse Brug een ree aangereden. De ree lag er nog. Met mijn collega uit Lelystad deed ik een wedstrijdje wie er het eerst bij zou zijn. Ik was het eerst, dus ik doe de

kofferbak snel open en die ree erin. Maar de kofferbak lag vol bietenbonnen en ik zag niet dat die ree aan de andere kant bloedde. Dus die bonnenbak helemaal onder het bloed. Daar had ik na de tijd toch een werk aan! Allemaal nieuwe bonnen maken. Maar ik reed weg met die ree in de auto, de Gooiseweg op, richting De Trekker. Vanaf daar zou mijn collega hem naar zijn broer in Dronten brengen die slager was. En ineens komt het rode autootje van de jachtopziener achter mij rijden. Ik zei tegen mijzelf: 'Verdorie, wat moet ik nu doen. Stoppen of doorrijden?' Ik besloot nog langzamer te gaan rijden in de hoop dat de jachtopziener mij voorbij reed. En dat deed hij! Bij De Trekker heb ik die ree zo snel mogelijk uit de auto gehaald, maar ik dacht bij mezelf: potverdorie, dat doe ik één keer maar nóóit meer! Die spanning was het mij niet waard."

Poldernatuur toen en nu

De natuur in Zuidelijk Flevoland is in veertig jaar behoorlijk tot ontwikkeling gekomen. De verschillen tussen toen en nu zijn opvallend.

'Je kunt nu geen kip meer loshouden'

Fruitteler Piet Nell zag door de jaren heen de dierenstand veranderen.

"Het stikt nu van de vossen, maar die had je eerst niet. Je had meer hazen en dat soort spul. In het begin liepen onze kippen los, maar je kunt nu geen kip meer loshouden. Die zijn binnen de kortste keren allemaal op. Er zitten nu veel buizerds, die zag je toen ook praktisch niet. Die buizerds zitten boven op een paaltje en die eerste jonge haasjes zijn allemaal voor de buizerds, hè, want dan is de boomgaard nog kaal. De haasjes die zo'n beetje midden zomer komen, kunnen een beetje schuilen tussen de bomen. Maar anders worden ze door de buizerds en de vossen opgegeten."

'Vroeger liepen de fazanten voor je fiets, nu loopt er soms een vos voor je fiets'

Bep Bernard (1938) woont sinds 1986 in Zeewolde en kwam vroeger meer dieren tegen dan nu.

"De fazanten liepen echt voor je fiets. Maar ja, de vossen lusten graag een fazantje, dus we hebben er haast geen een meer. Maar nu loopt er weleens

een vos voor je fiets. Op het ogenblik ligt de bosbouw stil, ik denk vanwege het broedseizoen. Dus er wordt niet gezaagd en gedaan. Dan komen de reeën ook weer terug. Ik kom ze nu bijna dagelijks tegen. Vroeger zag ik koppels van wel twaalf tot vijftien reeën, nu zie ik er hooguit drie. Ze vliegen ook weleens voor mijn fiets langs, dus ik fiets nooit hard.”

Jachttableau na een eindejaarsjacht in Zuidelijk Flevoland op fazant, haas en eend, jaren tachtig ↑
(foto Jannie Tuin-Klok)

Een jachtopziener controleert een personenauto in Oostelijk Flevoland in verband met de ↓
veekvuldige wildstroperij, 8 november 1967 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)

Johan van der Kaa (links) met zijn vader en zijn broers, een echte jachtopzienersfamilie, ongedateerd ↑
(foto Johan van der Kaa)

Jachtgezelschap met prins Bernhard aan het eind van een dag jagen in Zuidelijk Flevoland, ↓
27 november 1980 (foto Jannie Tuin-Klok)

De jacht, een verhaal apart

Jachtopzieners beheerden in de eerste jaren de wildstand in een polder die één grote snoepwinkel was voor stropers. Bij momenten was het echt een kat-en-muisspel. De elite vond in de net drooggevallede polder een favoriet jachtgebied. Maar er was meer: in het niemandsland van Zuidelijk Flevoland gebeurden allerlei zaken die het daglicht niet konden verdragen...

De jachtopzieners

In hun uniform van de RIJP waren de jachtopzieners een indrukwekkende verschijning in Zuidelijk Flevoland. Op het hoogtepunt waren er eenentwintig jachtopzieners werkzaam in het gebied.

‘We hadden dezelfde bevoegdheden als de Rijkspolitie’

Johan van der Kaa was net als zijn broer jachtopziener. Ze hadden een brede taak in het uitgestorven en geïsoleerde gebied.

“We hadden dezelfde bevoegdheden als de Rijkspolitie. Bij de politie heeft men dat niet kunnen begrijpen, maar toch was het zo. We konden ook automobilisten aanhouden. Deden we niet vaak, hoor, maar als een automobilist al te gortig reed, was ‘ie aan de beurt. Asociaal rijgedrag zag je weleens. Het kwaadst was elkaar inhalen en dan je tegenligger zo van de weg afrijden. Ja, dan kreeg je een bon! Later reden we in auto’s met stopborden. In het begin hadden we geen telefoon onderweg. Je kon nooit contact maken met thuis of anderen. Dus je was in uniform met je FN-pistooltje en dat was het. Ik ben weleens twee dagen niet thuisgekomen door bepaalde omstandigheden. Ik heb me altijd voorgenomen om alleen te schieten als het echt nodig was. En ik heb het overleefd zonder mensen neer te hoeven schieten. We waren op een gegeven moment met eenentwintig jachtopzieners en maar een paar politiemensen. Bij auto-ongelukken waren wij er vaak eerder bij dan de politie. Ik heb heel wat dodelijke ongelukken gezien.”

‘Ze liepen in mooie strakke pakken’

De man van Jannie Tuin-Klok was één van de jachtopzieners in Zuidelijk Flevoland.

“De jachtopzieners liepen allemaal in een strak uniform van de Rijksdienst. Ieder jaar kwamen ze de kleding controleren. Dan moest je alles laten zien en beoordeelden ze wat je er nog bij kreeg. Dat werd erg gereguleerd. Het was wel mooi, al die strakke pakken. Nu loopt iedereen in z’n eigen kloffie, hè. Dat is geen eenheid meer. Het was een hele mooie tijd, een prachttijd.”

‘Daar kwam een fietser aan met twee hazen aan z’n stuur’

De relatie tussen jachtopzieners, in de volksmond ‘groenjassen’ genoemd, en de polderbewoners was over het algemeen prima, vertelt Johan van der Kaa.

“Ik stond eens ’s morgens vroeg achter in de polder. En door mijn kijker zie ik een fietser aankomen. Dat vond ik vreemd. Toen ik wat beter keek, zag ik dat hij aan beide kanten van zijn stuur een haas had hangen. Maar hij moest langs mij, dus op het laatst fietste hij niet meer zo hard. Toen hij er bijna was, stapte ik uit. ‘O nee, een groenjas’, zegt hij. Ik zeg: ‘Wat doe jij nou?’ Hij zei: ‘Ik zag vanuit de bus twee hazen liggen en dacht: die zijn voor mij. Dus ik ben dat hele stuk teruggefietst om ze te halen. En nu sta jij me hier op te wachten.’ Toen heb ik gezegd: ‘Je krijgt geen bon, want je hebt ze niet zelf doodgereden met die fiets. Wegwezen jij!’ En daar ging hij. Ik had in die polder nog nooit zoiets gezien. Ik was zó verbaasd. Als ik het in mijn dromen zie, moet ik er wéér om lachen.”

Ideaal jachtgebied

Zeker in die eerste jaren was er meer dan genoeg te jagen in Zuidelijk Flevoland. De jachtopzieners organiseerden jachtdagen, waarbij tableaux van tweehonderdvijftig duiven of eenden geen uitzondering waren.

‘Het wild liep rond ons huis’

Jannie Tuin herinnert zich de grote hoeveelheden wild die je de eerste jaren in de polder zag. Zoeken was niet nodig, je kwam het gewoon tegen.

“Toen wij hier kwamen wonen, was alles echt puur wild. Het liep zo rond ons huis. Er werd niet uitgezet. Mijn man had een voerremmertje gemaakt in de boom, dan hadden we per dag tachtig fazanten in de tuin. Toen de

vossen kwamen, was het in een paar jaar afgelopen met de fazanten. Maar in de beginjaren waren 250 duiven op het tableau heel gewoon. Onvoorstelbaar. Ontzettend veel eenden. Fazanten zo wel zestig tot tachtig per dag.”

‘Je kon inschrijven op een jachtdag’

In de tijd van de RIJP kon iedereen met een jachtakte een jachtdag aanvragen.

Je mocht op zo’n dag zoveel fazanten, duiven en eenden afschieten als je wilde.

De afschot van reeën ging per dier, vertelt Jannie Tuin-Klok.

“Als iemand had ingeschreven op een fazantendag beoordeelde mijn man met hoeveel jagers ze konden komen. Zo’n clubje van zes of acht jagers deelde dan ook de kosten met elkaar. De jagers mochten wat wild meenemen en de rest ging naar een poelier. Mijn man reed soms nog ’s avonds laat met een kar vol wild naar de poelier in Harderwijk. De opbrengst daarvan vloaide terug naar de Rijksdienst. Prins Bernhard kwam ook jagen. Heel officieel natuurlijk, met leuke uitnodigingskaarten met alle gasten erop. Toen de fazantenjacht terugliep, was dat snel afgelopen. Later is alles geprivatiseerd. Toen is de polder in stukken verdeeld en zijn ze gebieden gaan verpachten. Toen werd het heel anders.”

‘Schiet de hanen, maar laat de hennen een beetje gaan’

Ook het Koninklijk Huis kwam graag naar de polder om te jagen. Johan van der Kaa begeleidde in zijn jaren als jachttopziener regelmatig zo’n jachtdag.

“Ik heb met de rijken der aarde moeten werken. Dat waren geen kleine jongens. Denk aan Onassis en dat soort mensen. Maar goed, dat deed mij niets. Ik zorgde dat de zaak ’s morgens goed begon en ’s avonds goed afgerond werd. Na zo’n dag was ik altijd blij dat het weer voorbij was. Ze konden wel jagen, hoor. En prins Bernhard kon heel gewoon zijn, ook ten opzichte van ons. Hij waardeerde ons vak. Dan vroeg hij weleens: ‘Hebben we iets niet goed gedaan?’ En dan zei ik: ‘Er zijn erbij die het niet goed deden. Boer worden is geen kunst, boer blijven wél. Ik moet zorgen dat er de komende jaren genoeg overblijft voor je volk. Dus schiet de hanen en laat de hennen een beetje gaan.’ Dat ging meestal goed. Die mensen waren allang blij dat ze in de polder waren. Even geen volk om zich heen. Even dat gevoel van vrijheid.”

Illegale activiteiten

De uitgestorven polder was vooral 's nachts een ideale plek voor verboden zaken. Moordzaken, diefstal en dumpingen waren met enige regelmaat aan de orde.

‘Als mijn man 's avonds in het donker een auto zag, ging hij er achteraan’

De echtgenoot van Jannie Tuin-Klok had vanuit hun woning op het waterpomstation zicht op de wijde omgeving. Dat kwam voor zijn werk als jachtopziener goed van pas.

“Aan het eind van de dag lieten de mannen de machines op het land staan en gingen met de auto naar huis. Dan stonden die olietanks daar. Dat werd vaak gestolen, net als gereedschappen uit die keten. In de polder was niemand en er kwam nooit iemand. Dus als mijn man 's avonds in het donker een auto zag, ging hij er achteraan. Zo heeft hij er heel wat gepakt! Hij was voor geen kleintje vervaard.”

‘Er werd in het bos van alles illegaal gedumpt’

In het bos gebeurden regelmatig dingen die het daglicht niet konden verdragen, vertelt Jannie Tuin-Klok.

“Ze dumpten soms afval van complete huisverbouwingen in het bos. Ze hebben ook weleens een stuk bos omgewoeld en daar allemaal wietplantjes gepoot. Gewoon tussen de bomen in. En dan maar hopen op een goeie zomer en dat het niet ontdekt werd. De jachtopzieners moesten dit soort dingen ook signaleren. XTC-vaten en wietafval werden ook illegaal gedumpt. Dan gooiden ze al die bloempotten langs de weg uit het raam, waar de planten in hadden gestaan. In de polder hadden ze natuurlijk alle vrijheid.”

‘We werden regelmatig wakker van pistoolschoten’

Criminelen vonden de verlaten polder bij nacht en ontij een ideale plek voor schietoefeningen, vertelt Jannie Tuin-Klok.

“We sliepen altijd met het raam open. Vaak schrokken we 's nachts wakker. Dan oefenden ze met een pistool op een verkeersbord. Dat was

schering en inslag. En die polder klinkt ook zo hol. Mijn man vloog er dan uit, maar natuurlijk hoorde je dan niks meer. Er was verder niemand en ze wisten natuurlijk niet dat wij daar woonden.”

‘In wilde vogeltjes was een levendige handel’

Illegale activiteiten bleven niet beperkt tot het dumpen van spullen of het doen van schietoefeningen, vertelt Jannie Tuin-Klok.

“In dichte bebossing spanden mensen soms mistnetjes om vogeltjes te vangen voor de kweek van parkietjes en kanaries. Die kruisten ze dan met wilde vogeltjes en dat bracht veel geld op. Tegen de waterkant aan werd regelmatig een nachtegaal gevangen. Daar was een levendige handel in.”

‘Na zo’n vondst neem je thuis een glas cognac en je gaat weer verder’

Johan van der Kaa deed in zijn tijd als jachtopziener een aantal keer een bizarre vondst: lijken in de polder.

“Ik heb twee keer een lijk gevonden in de polder. Ik sta er nog verbaasd van. Een lijk vinden is zó anders. Ik zag een jutezak en dacht eerst dat ze een hond verdronken hadden. Maar op een gegeven moment kwam ik tot de conclusie dat het een vrouwfiguur was. Ik belde de politie en die loste het op. Na zo’n vondst ga je naar huis, ik nam een glas cognac en dan was ik er weer. Maar toen ik een tijdje later wéér een lijk vond, werd het een beetje gekker.

Ik heb ook mensen te pletter zien vallen door een parachute die niet openging. Als je daarheen moet, loop je niet hard hoor. Maar het gekke is: er komt geen spat bloed aan te pas. Ze vallen in de grond, want de grond veert. Dat soort dingen kwam ook in mijn werk voorbij.”

Stroppersparadijs

Er was een levendige stroperij gaande in de jonge polder. Geen wonder met al dat wild! Jachtopzieners waren altijd alert, maar bij door-gewinterde stroppers onttaardde de jacht op stroperij soms in een sport van beide kanten.

‘Het was voor die stropers een sport om uit handen van jachttoezicht te blijven’

De jacht op stropers kreeg soms een bijna humoristische wending. Jannie Tuin-Klok maakte eens iets bijzonders mee.

“Wildstropen was er veel. Die reeën waren een makkelijke prooi voor de stropers. Bij volle maan zag je ze overal lopen. En stropers hebben daar natuurlijk oog voor, dus die konden hun slag echt wel slaan. In de Oostvaardersplassen was veel visstropen. Mijn man lag samen met een collega hele nachten in het rietveld om die stropers te pakken. Een stroper uit Amersfoort was met naam en toenaam bij de politie bekend, maar hem betrappen lukte telkens niet. Het was voor hem sport om uit handen te blijven van politie en jachttoezicht. Op een keer had mijn man nachtdienst en ik lag op bed. De bel ging en daar stond die visstroper met een mand met koffie en dekens. Hij was mijn man en z’n collega te slim af geweest en had hun spullen meegenomen. Die kwam hij even netjes bij mij voor de deur zetten. Ik voelde me niet bedreigd, hoor. Het was een andere tijd, veel gemoedelijker.”

‘Toen ik met pensioen ging, miste ik de spanning’

Jachtopziener Johan van der Kaa spreekt over de stropen van vroeger met een milde glimlach. De verhoudingen tussen jachtopzieners en stropers waren over het algemeen gemoedelijk.

“Wekelijks kwamen stropers en jachtopzieners elkaar tegen in de kroeg en dan hadden ze allebei grootspraak. Ik kon goed overweg met de ‘kampers’ [woonwagenbewoners, red.]. Als ze zaten te kaarten, ging ik erbij zitten. En dan wachtte ik. Op een gegeven ogenblik boden ze een biertje aan. En een half uurtje later was het: ‘Meneer, u kwam niet voor het biertje.’ Dan praatte ik even met de kampoudste: ‘Ja, we hebben geloerd op jullie. Je stond bij de Nijkerkerbrug.’ En dan sprak je af dat ze maandagmorgen om negen uur weg moesten wezen. ‘Baas, komt voor mekaar.’ En dan waren ze ook weg. Maar de week erop stonden ze er wéér! En dan was het: ‘Je zei toch niet dat we niet terug mochten komen!’ Op zo’n moment moet je ook sportief blijven, hè. Dus dan zeg je: ‘Oké, jongens. Dat kunnen jullie deze keer beweren. Je mag stiekem bij de tarwe stropen en maandagmor-

gen ben je weg en kom je niet meer terug.’ En dat was dan ook zo. Je kon eerlijke afspraken met ze maken.

De amateurstropers waren een hapje voor ons. Die kwamen hier al die fazanten zien. Dan reden ze naar België voor een buks en kwamen ze terug. Die hadden we zo te pakken. Ik zat heel veel achter stropers aan. Dat was mijn vak, maar ook mijn hobby. Dus toen ik met pensioen ging miste ik één ding: de spanning daarvan. Gek hè! Je praat over een tijd waarin er meer ontzag was voor het gezag. Ik zou nu niet meer durven wat ik vroeger gedaan heb.”

Bomen planten met een drierijige plantmachine in het Horsterwold, december 1983 ↑

(foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)

Borden vertellen passanten dat op deze plek het nieuwe dorp Zeewolde gaat komen, oktober 1982 ↓

(foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)

Het Horsterwold, een bijzonder loofbos

Bij Zeewolde bevindt zich het grootste aaneengesloten loofbos van West-Europa: het Horsterwold. Het bos is in meerdere opzichten uniek. Allereerst door zijn uitgestrektheid van maar liefst 3.700 hectare natuur, maar ook door zijn leeftijd: het bos is nog geen vijftig jaar oud. Tel daarbij op dat het Horsterwold is aangelegd op vruchtbare kleigrond en een unieke situatie is ontstaan. Nóg specialer is dat veel mensen uit de eerste hand kunnen vertellen over de aanplant en ontwikkeling van dit bijzondere bos.

Bos aanplanten

De contouren van het toekomstige bos waren vastgelegd in het inrichtingsplan van Zuidelijk Flevoland, maar het daadwerkelijke aanplanten van het bos vereiste veel planningswerk. Landschapsontwerpers ontwierpen het bos nader in detail en uiteindelijk per kavel. Vervolgens werden de bosvakken in het veld uitgezet en begon de inplant. Met tweehonderdvijftig tot driehonderdvijftig hectare bosaanplant per jaar was dit een ingewikkeld samenspel tussen de ontwerpafdeling en de boomkwekerij. De vruchtbare kleigrond vormde een ideale startpositie om een nieuw bos de kans te geven.

‘Het Horsterwold ligt voor een deel op rijke kleibodem, een geweldig experiment’

Natuurbeheerder Roelof Duijff is enthousiast over de potentie van het Horsterwold dat deels op vruchtbare kleigrond is aangeplant.

“Het Horsterwold ligt gedeeltelijk op hele rijke kleibodem, grond waarvan in het verleden wel gezegd is dat het zonde is om daar bos op te planten. Maar voor de natuur en de bosontwikkeling is dit een geweldig experiment. Voorheen mocht in Nederland alleen bos groeien op arme-luis-grond die voor landbouw ongeschikt was. Maar kwalitatief goede bossen met een hoge dynamiek hebben rijkere gronden nodig. Dat kan in het Horsterwold.”

↑ *Vanuit de lucht zijn de verschillende bomenvakken van het Horsterwold goed zichtbaar, april 1988 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Huizinga)*

↓ *Jonge boompjes in het Hulkesteinse bos, 24 mei 1977 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)*

‘Het bosplantschema was mooi bedacht, maar de praktijk pakt toch anders uit’

Jan van der Perk (1950) was betrokken bij de aanplant van de bossen. Daar waren mooie schema's voor ontwikkeld.

“Populieren en wilgen werden als stek geplant. Eiken, beuken en de hele rataplan werden als bosplantsoen geplant. Dat waren boompjes van ongeveer zestig centimeter hoog, die met plantmachines de grond ingingen. We hadden drierijige plantmachines achter de trekker. Daar zaten drie mensen op en zo plantten we drie rijen bomen tegelijk. Dat blijvende bos, dus beuken, eiken, en dat soort dingen, plantten we heel dicht, zodat het onkruid er niet doorheen kon. Die stonden anderhalve meter uit elkaar en de rijen 1,25 tot 1,40 meter uit elkaar. De populieren plantten we in vierkantsverband.

De eerste aanleg bestond voor ongeveer zestig procent uit populier en wilg en voor veertig procent uit blijvend hout. Zo brachten we leeftijdsklassen aan. Het was mooi bedacht, maar achteraf denk je: die arbeidskosten zijn nu niet meer voor te stellen. Die populieren kosten alleen maar geld. Dat merk je nu. De opbrengst van de populieren is niet voldoende om de populieren te vervangen. Maar ja, dat soort maatschappelijke ontwikkelingen hebben we niet kunnen voorzien. Op het ogenblik slaat de essentaksterfte hele gaten in het bos, dat konden we ook niet voorzien. Dus: het is leuk en goed bedacht, maar de praktijk pakt toch anders uit. En dat is ook weer boeiend.”

‘Die kavels waren zo groot dat ik een boek meenam op de trekker’

Als de landschapsarchitecten weer een stuk bos ingetekend hadden, ging de tekening naar het beplantingsbedrijf. Daar werkte Roelof Duijff.

“Een afgeronde tekening betekende dat wij weer een aantal kavels moesten planten. Eerst ploegden we ze met een trekker voor bosbouwploegen, zo'n veertig centimeter diep. Dat ging om hele grote kavels. Je zette zo'n hele grote trekker in de ploegvoor en daarna had je anderhalf à twee uur niets te doen. Die trekker bleef wel in die voor. De eerste dag houd je er nog geen rekening mee, maar de tweede dag neem je een dik boek mee en ga je onderweg zitten lezen. En af en toe kijk je omhoog: ben ik al aan

het eind of kan ik nog een stukje lezen. Je reed met drie of vier trekkers achter elkaar, dus je moest wél op je voorganger letten. Want als die plotseling stopte, had je natuurlijk wel een probleem. Dus het was niet zo dat je kon gaan slapen.”

‘Die jongens op die plantmachines hebben een kou geleden!’

Aart Ruiter, eerst ontginningswerker en later uitzetter bij de RIJP, had te doen met de mannen op de plantmachines. Want in die koude kale polder was het ’s winters geen pretje om de hele dag buiten te werken.

“In november begonnen ze al met planten. Zo lang het niet vroom, werd er geplant. Maar die jongens op die plantmachines hadden het koud! Mijn buurman in Biddinguizen zei: ‘Je gaat koud naar bed, dan ben je ’s morgens net een beetje opgewarmd en dan moet je weer.’ Die jongens hebben zóveel kou geleden, niet normaal! Op een draineermachine zaten die jongens ook open en bloot. Dat gebeurde ook ’s winters, want ’s zomers moest er gezaaid en geploegd worden. Zolang het niet vroom, ging je draineren. En het waaide altijd natuurlijk. Koud! Die jongens hebben geen fijne jaren gehad. Maar je ging gewoon door, of het nou aangenaam was of niet. Het moest gewoon gebeuren. In die tijd werd gezegd: wie langer dan een jaar bij de Rijksdienst werkt, gaat niet meer weg. Dan ben je je hele leven onder de pannen. En dat was vaak ook zo.”

‘Een bos is pas volwassen als het honderdvijftig à tweehonderd jaar oud is’

Vijftig procent van de bosaanplant bestond uit populieren. Die zorgden voor verschillende leeftijdsklassen in het bos, vertelt Roelof Duijff.

“De populier is een snelle groeier, waarmee je vrij snel een volwassen bosbeeld krijgt. En andere bomen groeien makkelijker op in de luwte van de populierenstand. Na dertig jaar gaan populieren weg voor een stukje productie. Op dat moment plant je op die plek een nieuw vak beuken of eiken aan. Dan zijn na honderdvijftig jaar niet ineens al je beuken honderdvijftig jaar oud, maar heb je verschillende leeftijdscategorieën. Vijfenvoertig jaar na de aanplant van het bos vormen we nog steeds populierenvakken om tot nieuwe beuken- of essenvakken. We planten

ook weer wat populier terug, zodat je over vijftientig jaar nóg een nieuwe leeftijdscategorie kunt toevoegen. Op die manier krijg je veel gradiënt in je bos. Een bos is pas volwassen als het ongeveer honderdvijftig à tweehonderd jaar oud is. De bossen in Flevoland zijn nog heel jeugdig, daar komt het op neer.”

‘Fietspaden uittekenen was soms nattevingerwerk’

In het jonge bos werden fietspaden aangelegd. Aart Ruiter kreeg opdracht de fietspaden uit te zetten.

“Die boompjes waren al acht à negen meter. Dat was al een heel bos! Bospaden lagen er al wel, maar fietspaden nog niet. Aan de hand van een tekening moest ik de fietspaden met piketjes tussen de bomen uitzetten. Het was natte vingerwerk. Als de landmeetkundige dienst hoofdpunten had uitgezet, stond er hier en daar een piket waaraan ik houvast had. Maar soms moest ik dat pad zelf maar door het bos manoeuvreren. Dat was vogelen met bochten en kijken waar je uitkwam. Dan zette ik aan de andere kant van het bos een auto met draaiende motor neer, zodat ik op het geluid kon afgaan. Maar als het geluid weerkaatste tegen een andere kant van het bos, kwam ik alsnog verkeerd uit! Ik hield me zoveel mogelijk aan de tekening, maar soms stond er een mooie boom in de weg. Dan legde ik het pad daar omheen. Als ik de route had uitgezet met piketjes kwam er een bulldozer en die roste zo over de piketjes heen. Dan werd er zand in gegooid, schelpjes er bovenop en dan lag er een fietspad.”

‘Coniferen horen toch niet in het bos?’

Dichtbij Zeewolde vind je coniferen in het Horsterwold. Jan van der Perk vertelt hoe die daar zijn gekomen.

“Het verhaal gaat dat een kwekerij in Lelystad bij de uitbreiding van die stad kennelijk toch weer in de weg lag. Toen is rond 1975 veel van dat plantsoen, dat eigenlijk bedoeld was voor tuinen, in het bos bij Zeewolde terechtgekomen, in het gedeelte dat bedacht was als dagrecreatieterrein. Mensen zeggen: coniferen horen toch niet in het bos? Nou, dat komt dus hierdoor.”

‘Als je niet oppaste, vraten de reeën alle jonge boompjes op’

Voor de vele reeën waren de jonge boompjes een lekker hapje. Maar alle bomen met gaas omheinen was ook niet te doen, vertelt Jan van der Perk.

“Je moet je voorstellen: dat bos was het eerste jaar een halve meter hoog. Nou, dat is nog geen bos. We hebben bij de inplant ook wel jaren gehad dat je moest bijplanten omdat het niet goed was gegaan met een stuk. Want ja, wat is er lekkerder voor een ree dan een boompje van zestig centimeter hoog? Als je niet oppaste werden de boompjes al opgevreten voordat ze er stonden. Dus er werd gaas omheen gezet, maar dat kostte dan teveel. Dan moest je weer andere oplossingen bedenken. We hebben weleens leeuwenmest uit Artis geprobeerd. Dat werkte natuurlijk van geen kanten. Die reeën wisten niet wat een leeuw was waarschijnlijk.”

‘Als jullie hogere boompjes planten, kunnen de reeën er niet bij!’

Johan van der Kaa werd als jachtopziener eens door Staatsbosbeheer gevraagd om bij de aangevreten jonge boompjes te komen kijken.

“De baas van Staatsbosbeheer vroeg mij eens mee naar het bos. We stonden bij een pas aangeplant bosvak en wat deden die reeën? Die vraten alle knoppen op. En dan was het gebeurd met de boom. In die tijd waren er veel reeën en die man wilde dat wij de reeënstand een stuk zouden verkleinen. Ik zei: ‘Dat gaat zo maar niet. Waarom plant je geen hogere boompjes? Dan kunnen die reeën er niet meer bij!’ Nou, toen werd hij toch ondeugend op me. ‘Weet je wel wat dat kost’, zei hij. Maar ja, wat kost herplanten dan? Later zijn ze dat toch gaan doen. Dat was gezond boerenverstand van Johan van der Kaa.”

‘Voor de kiekendief was het jonge bos een prachtige broedplek’

Op het moment dat het bos werd aangeplant, waren er nog geen typische bosdieren. Maar andere diersoorten vonden in het jonge bos juist een geschikte leefomgeving, vertelt Roelof Duijff.

“Het was een jong bos, maar er zaten bijvoorbeeld wél kiekendieven tussen de jonge bosaanplant te broeden. Die boompjes van nog geen meter hoog met ruigte ertussen waren voor een kiekendief een prachtig mooie broedplek. Toen het bos groter werd, hadden we op een gegeven ogenblik

aan het Laakse strand een grote bonte specht, onze eerste echte bosbewoner. De hele ontwikkeling van het bos bracht ook een ontwikkeling mee in de dieren die je er zag. De grasmus hoort thuis in kruidenrijke vegetaties, maar niet in een volwassen bos. Nu begint de grote zwarte specht in Flevoland te broeden, omdat onze bosgebieden wat ouder worden. De groene specht daarentegen zal dat nog lang niet doen, omdat wij nog niet die grote rode bosmierennesten hebben waarop hij foerageert. Het duurt misschien nog wel honderd jaar voor de groene specht hier komt.”

‘Alles moest glad en strak gemaaid zijn’

Volgens Roelof Duijff was er in 1987 voor ecologisch bosbeheer nog niet veel aandacht. Dat veranderde in de loop der jaren.

“Op het moment dat bos werd aangelegd, werden er paden ingezaaid. Die werden in mijn tijd elke veertien dagen gemaaid, net zoals in een park. Toen ik beheerder werd, besloot ik minder frequent te maaien, om meer kruiden te krijgen en van daaruit meer insecten, meer variatie en meer biodiversiteit. Dat nam niet iedereen mij in dank af. Ik kreeg het verwijt dat ik mensen daarmee brodeloos maakte, maar dat viel wel mee. Je gaat op een andere manier werken. In die tijd stond ecologisch beheren nog in de kinderschoenen. Het moest glad en strak zijn. Op een locatie waar wat sloten bij elkaar kwamen, wilde ik een paddenpoel maken. Maar dat soort ingrepen ging alle perken te buiten, daar was men nog niet aan toe. Tien jaar na mijn vertrek zetten ze het halve bos onder water in het kader van een beter ecologisch beheer. Kijk, dat is toch wel heel anders.”

Zeewoldenaren over hun bos

Je had wat fantasie nodig om in die kleine sprietjes van het Horsterwold een toekomstig loofbos te zien, maar het geduld van de inwoners van Zeewolde is inmiddels ruimschoots beloond. Het bos is een heerlijke plek geworden om te recreëren en te genieten van de natuur.

‘Wij vonden het bos maar struikjes’

Manny Geertman-Joesten (1959) was niet meteen onder de indruk van het Horsterwold.

“Toen we hier kwamen wonen, waren het allemaal kleine boompjes. Wij hadden zoiets van: noemen ze dat een bos?! De bomen waren meer struiken. Maar nu is het prachtig geworden. Je kunt kilometers door het bos fietsen. De toeristen ontdekken dat ook. Je komt dieren tegen, ziet overal hoopjes liggen van herten en vossen. Zeewolde heeft mooie natuur!”

‘Het bos is heerlijk om te wandelen en te fietsen’

Annie Dekker-van Braak zag met genoeg het bos steeds groter worden.

“Het stuk bos richting Nijkerk hebben we zien planten. Een machine douwde om de zoveel tijd een boom de grond in. Mensen denken dat het met een schepje gaat, maar die grote percelen gaan machinaal. Het was helemaal kaal in het begin. Die boompjes waren misschien anderhalve meter hoog. En dun hoor, echt dun. Als je erop let, groeit het bos elk jaar nog een stuk. Ik waardeer dat, want bomen geven schone lucht en natuur die ik graag zie. Het bos is heerlijk om te wandelen en te fietsen. Dat doe ik regelmatig, hoor!”

Het Hulkesteinse Bos

Zo uitgestrekt en grootschalig als het Horsterwold is, zo afwisselend en kleinschalig is het nabijgelegen Hulkesteinse Bos. Op de verschillende bodemsoorten werd een afwisselend bos geplant met niet meer dan een halve hectare per boomsoort. Het geeft dit kleinere bos een eigen karakter.

‘Het Hulkesteinse Bos kent verschillende bodemsoorten’

Roelof Duijff vertelt over de boomsoorten die werden gekozen voor het Hulkesteinse Bos en de invloed van de bodem op die keuzes.

“Het Hulkesteinse Bos groeit op een bodem van zand, klei en veen. Die variatie in de bodem werd gebruikt bij het aanplanten van het bos. Naaldbout op klei wil niet, want naaldbomen zijn gevoelig voor wortelrot en sterven dan voortijdig af. Maar bij de dijken liggen best wat zandopduikingen. Die werden gebruikt om eiken en sparren te planten. Langs de Wielseweg hebben we een laan van moeraseden gepoot, een hele mooie eikensoort met een fijn blad die in de herfst prachtig rood kleurt. Maar

op kleigrond wortelen ze niet goed en dan vallen ze na dertig jaar met een beetje wind al om. Doordat er in het Hulkesteinse Bos vrij veel zand in de bodem zat, wilde de landschapsarchitect het toch proberen. Ze staan er nog steeds hartstikke mooi bij, heb ik me laten vertellen. En zo staan op veengronden, waar lang niet alle boomsoorten willen groeien, soorten zoals de els, die het daar wél goed doet.”

‘Op het zand van de stuifketels kwam moeraswolfsklaus op’

In het middengebied van het Hulkesteinse Bos waren vanaf het begin een aantal open plekken, de zogenaamde stuifketels, vertelt Roelof Duijff.

“Die open elementen noemden wij stuifketels: een aantal ares waar ze de klei- of veenlaag van het zand hadden geschoven om diversiteit te creëren. Het idee was dat het zand zou gaan verstuiven, vandaar de naam stuifketels. Je kunt het vergelijken met het Hulshorsterzand, alleen was het veel te kleinschalig, het ging op in het bos. Dat werkte natuurlijk nooit. Toch kreeg je op die manier wel meer variatie. Op dat zand kwamen andere kruiden, vegetatie en insecten, bijvoorbeeld de zandbijtjes. Ook qua planten werd de diversiteit beter. Zeldzame planten zoals de moeraswolfsklaus kwam daar omhoog. Als je dat in zo’n jonge maagdelijke polder vindt, denk je: wauw, dat dat mogelijk is.”

‘Ooit was er een Hulkesteinse Berg’

Toen bij de aanleg van bungalowpark De Eemhof grachten werden uitgegraven, kreeg het Hulkesteinse Bos zijn eigen berg, vertelt Roelof Duijff.

“De grond uit die grachten werd ten noorden van De Eemhof neergelegd. Toen daar werd ingeplant, kreeg het Hulkesteinse Bos zijn eigen berg: de Hulkesteinse Berg. Dat waren heuvels van 5 à 6 meter hoog, een leuk reliëf in dat verder vlakke bos. Begin jaren negentig wilde een ondernemer een visvijver beginnen bij De Eemhof. Staatsbosbeheer verpachtte een stuk bos aan die ondernemer en hij heeft de Hulkesteinse Berg afgegraven en er een diepe vijver van gemaakt. Waar die grond is gebleven, weet ik niet. Het was weer een ander idee van ‘hoe ga je met een bos om’. Het brengt meer variatie in zo’n gebied, het dient de recreatie. Uiteindelijk is het bos niet alleen voor planten en dieren, maar de mens moet zich er ook kunnen ontspannen.”

- De projectgroep van de RIJP voor de ontwikkeling van Zeewolde (3e van links Karel Wetbmar; ↑
9e van links Jan van der Perk) (foto Cultuurrijp, november 1981)*
- Trapveldje in de centrale groenzone van Zeewolde. Op de achtergrond de sportzaal, 2 april 1985 ↓
(foto Het Flevolands Archief, RIJP, Huizinga)*
- Landschapskunstwerk Aardzee, september 1982 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt) ↑
In het structuurplan van Zeewolde uit 1983 is goed zichtbaar hoe ↓
de centrale groenzone de dorpskern binnenkomt (foto Batavialand)*

Zeewolde op de tekentafel

Fig. 52. Structuurplan voor de woonkern Zeewolde (1983).

De prioriteit van de RIJP lag jarenlang bij het in cultuur brengen van het agrarische gebied van Zeewolde en Zuidelijk Flevoland. De unieke situatie ontstond dat eind jaren zeventig de eerste boeren al in de polder woonden en werkten, terwijl er nog geen dorp was voor de boodschappen, de huisarts of vrije tijd. De plannen voor Zeewolde lagen een hele poos op tafel en werden meermalen herzien. Zo kreeg het dorp door de jaren heen verschillende locaties toegewezen, van middenin de polder tot aan de rand en uiteindelijk zelfs gedeeltelijk buitendijks! Ook de functie van het dorp verbreedde gedurende de planvorming: van puur agrarische verzorgingskern tot een dorp met een recreatieve en overloof functie. Die verbreding bleek een schot in de roos.

‘De projectgroep maakte alle keuzes voor de inrichting van het dorp’

Jan van der Perk was lid van de projectgroep die in 1980 door de RIJP werd gestart om het dorp Zeewolde te ontwikkelen.

“Voor een nieuw dorp zoals Zeewolde richtte de Rijksdienst een projectgroep op om het dorp vorm te geven. In die projectgroep zaten stedenbouwkundigen, programmatische mensen, planningsmensen, landschapsarchitecten, enz. Ik zat voor het groen in die projectgroep. We waren bezig met het centrum, het groen, de woongebieden, de bedrijventerreintjes, het Trekkersveld. Dat was heel leuk. Er moest een begraafplaats komen: waar doen we dat, hoe groot moet ‘ie worden? We hadden natuurlijk ervaring vanuit Almere en Lelystad, maar die keuzes moesten ook hier gemaakt worden. Iedereen bracht zijn eigen ervaring mee en dat vulde elkaar aan.

Zo realiseerden we ook dingen waar je niet meteen bij stilstaat. Toen de boeren uit de Zuidlob moesten omrijden om in Zeewolde te komen, is er een fietspaadje aangelegd naar het dorp voor de jongens die met de brommer naar het dorp kwamen. Want Zeewolde moest bereikbaar zijn. Vanuit het middengebied van Zuidelijk Flevoland lag een tijd lang een fietsbrug bij de Spiekweg om fietsers veilig over die Gooiseweg te krijgen.

Naderhand kwam er een tunneltje. Die veiligheid stond op de agenda, dus dit soort dingen werd gewoon geregeld. Bijzonder, hè.

De Rijksdienst dacht erg in potenties, in mogelijkheden scheppen. Op het oude land zag je vaak dat dit mocht en dat niet, maar in Flevoland kon heel veel, omdat je graag dingen wilde laten ontstaan. We kregen veel aanvragen die we van tevoren niet hadden kunnen bedenken. De manege was er bijvoorbeeld al vrij vroeg, net als het hondensportterrein, de kynologenvereniging, er was elke keer wel wat. Veel ondernemers zagen hier kansen.”

‘De Rijksdienst wilde de inrichting van het dorp afgerond hebben voordat de eerste bewoners kwamen’

Jan van der Perk had als taak de sportvoorzieningen en recreatievoorzieningen klaar te hebben vóórdat de eerste inwoners kwamen.

“We begonnen met een sportcomplex twee jaar voor de eerste bewoners kwamen, want het gras moest natuurlijk wel bespeelbaar zijn. Dus als de eerste bewoners kwamen, hoefden ze alleen nog maar een vereniging op te richten. Dat vond ik wel kenmerkend voor de Rijksdienst en dat merk je pas achteraf: iedereen wilde graag een inrichting ontwikkelen waarin het goed wonen, werken en recreëren was en die ook afgerond hebben als de eerste bewoners kwamen.

Zo ging het ook bij Zeewolde. We begonnen rond 1982 met het sportcomplex om in 1984 de eerste bewoners hier te kunnen krijgen. Maar in de jaren zeventig was er al een voetbalveld bij De Trekker, want die boeren en hun gezinnen woonden er al en die wilden natuurlijk ook graag sporten. Terwijl er nog geen dorp was. Dat zijn bijzondere situaties als je daar nu over nadenkt.”

‘Zeewolde moest méér worden dan alleen een agrarische verzorgingskern’

Planoloog Karel Wethmar somt de achtergronden op waarom werd gekozen voor een nieuw dorp aan het water en niet middenin de polder.

“Toen in de jaren zestig de eerste verkavelingsplannen voor Zuidelijk Flevoland werden gemaakt, werd Zeewolde in het midden van Zuidelijk

Flevoland neergelegd. In de jaren zeventig stapte men van dat idee af en kozen ze een plek aan het randmeer. Dat heeft meerdere achtergronden. Zeewolde was, in tegenstelling tot de dorpen in Oostelijk Flevoland, vanaf het begin bedoeld om ook een recreatieve functie te hebben, dus niet zuiver agrarisch georiënteerd te zijn. En langs de randmeren werd natuurlijk veel recreatie ontwikkeld. Daarbij zou Zeewolde groter moeten worden om een overloopfunctie voor de Noordwest Veluwe te kunnen vervullen. En het midden van Zuidelijk Flevoland was echt agrarische grond, rijke, mooie kleigrond. Aan de randen was de grond meer zanderig, dus minder geschikt voor agrarisch gebruik.”

‘De jachthaven lag er eerder dan het dorp en dat was geen toeval’

Voordat de beslissing over de definitieve locatie van Zeewolde was genomen, werd in het gebied al een grote jachthaven aangelegd, vertelt Jan van der Perk.

“Het gebied van Zeewolde was een zandvlakte. Het dorp ligt op een uitloper van de Veluwe. Je kunt je voorstellen dat de Veluwe onder water doorliep en dat het hier behoorlijk zanderig was. Als je de Horsterweg opkwam, kwam je eigenlijk in een gebied waar geen landbouwgewassen meer groeiden. Dat was gewoon zand, met wat opschot van bos en struiken. En dan kwam je bij de dijk. In die hele discussie over de locatie van Zeewolde speelde waarschijnlijk ook mee dat de Rijksdienst op een gegeven moment toestemming gaf voor de aanleg van een grote jachthaven in dit gebied. De watersport groeide in die tijd ontzettend. Achteraf denk je weleens: die jachthaven werd natuurlijk een aanleiding om het dorp ertegenaan te schuiven. Eén en één is twee. Maar op dat moment was de beslissing nog niet formeel genomen, denk ik.”

‘Mensen van het oude land hadden altijd wel wat aan de einder gezien, maar kenden de polder helemaal niet’

Karel Wethmar vertelt hoe de relatie tussen Zeewolde en het oude land door de jaren heen langzaam tot ontwikkeling kwam.

“In de beginjaren was er echt een duidelijke scheiding tussen het oude land en de polder. Flevoland was toch vrij autonoom en veel van de eerste bewoners van Zeewolde waren mensen die al in de polder werkten.

Zeewolde kwam als dorp vrij laat op gang. Het landbouwgebied van Zuidelijk Flevoland was al in bedrijf. In de jaren tachtig werkten Zeewolde en Harderwijk intensief samen aan de inrichting van het Wolderwijd. Toch bleef Zeewolde zelf erg afgesloten. Tot er eind tachtiger jaren een voetveerverbinding met de overkant kwam om scholieren over te zetten naar Ermelo en Harderwijk. Toen kwamen ook bewoners vanuit het oude land opeens met dat pontje naar de polder. Ze keken hun ogen uit, want ze hadden altijd wel wat aan de einder gezien, maar kenden het gebied helemaal niet.”

‘Met de ligging aan het water heeft Zeewolde potentie om tot volwassenheid te komen’

Volgens Jan van der Perk is het besluit om Zeewolde aan het water te situeren een goede keus geweest.

“Er is lang getouwtrek geweest over de ligging van het dorp. Voor Zuidelijk Flevoland was één agrarische verzorgingskern bedacht: Zeewolde. En voor de boeren moest die logischerwijs middenin de polder komen, want dan waren de afstanden het kortst. Maar de ervaring was dat de dorpen uit de Noordoostpolder en Oostelijk Flevoland allemaal een beetje aan bloedarmoede leden, omdat ze een puur agrarische grondslag hadden. De Rijksdienst wilde er een recreatieve poot aankoppelen, om het dorp meer bestaansrecht te geven. Ik denk dat iedereen nu wel vindt dat het goed is dat Zeewolde aan de dijk ligt. Maar de afstanden zijn voor de boeren natuurlijk gigantisch geworden. Ze moeten bij wijze van spreken twintig kilometer rijden voor de boodschappen. Die afstand was toentertijd mentaal nog veel groter. Maar met deze ligging heeft Zeewolde veel meer potentie om door te groeien en tot volwassenheid te komen.”

‘Het bestaan van de Rijksdienst was een unieke situatie die tot mooie resultaten heeft geleid’

Karel Wethmar kijkt met genoegen terug op de periode dat de RIJZP zonder veel poespas aan de inrichting van de polders kon werken.

“Persoonlijk vind ik het nog altijd een fantastische keus dat men zo’n dienst heeft laten ontstaan. Interdisciplinair, er waren natuurlijk veel

mensen die verstand van natuur en inrichting hadden. De Rijkdienst had voor de verschillende onderdelen ook wetenschappelijke afdelingen. Dat alles heeft ertoe geleid dat er een uniek stuk Nederland is ontstaan. Je kunt natuurlijk wat kanttekeningen plaatsen als je het verhaal democratisch en bestuurlijk bekijkt, want die dienst was vrij autonoom. Er werd zonder veel bestuurlijke poespas gewoon hard gewerkt door deskundigen om die polders te maken. Dat was een unieke situatie en het heeft tot mooie resultaten geleid.”

Zeewolde, een groen dorp

Niet alleen rondom Zeewolde, maar ook in het dorp zelf is volop groen te vinden. Bij de planvorming voor het dorp koos de RIJP voor een soepele overgang tussen het omringende landschap en het dorp zelf. Zo vind je in Zeewolde een groenzone vanuit het bosgebied richting het centrum. In die groenzone kregen sportvelden, volkstuinten en een golfterrein hun plek. In de beginjaren was het echter vooral de pioniersnatuur die voor bijzondere situaties in het jonge dorp zorgde.

‘We zagen eens een wezeltje in de achtertuin’

Manny Geertman-Joesten, die in 1984 met haar man in Zeewolde kwam wonen, weet het moment nog dat ze ineens beseftte dat de natuur om haar heen bijzonder was.

“In het begin had je niet veel vogels, dat kwam langzamerhand. Dan zag je echt de merels en de spreeuwen en het gekke is dat je die nu niet meer zoveel ziet. Er was nog geen schutting tussen ons en de burens, dus het was één vlakte. En toen zagen we ineens een wezeltje. Daar waren we heel opgetogen over. Dan beseft je wat een mooi natuurgebiedje dit is. In de grond vond ik altijd zoveel schelpen. Dan realiseer je je dat je op de zeebodem loopt. En riet, altijd riet, we hadden best veel riet in onze tuin. In het begin had ik niet veel oog voor de natuur. Naarmate je ouder wordt, beseft je meer hoe mooi wij hier wonen. Ik let nu veel meer op de vogels. Heel grappig: wij hebben veel mussen in de boom en dan hoor je ze tekeer gaan. Maar loop je ernaar toe wordt het in één keer doodstil. Dan heb ik het idee dat ze tegen elkaar zeggen: pas op, hoor, ze komt eraan, sst.. En zodra je binnen bent hoor je ze weer, heel mooi.”

‘De Vissenbuurt is herverkaveld, omdat er spontaan bomen waren opgeschoten’

Ernst Cramer (1960), sinds 1985 inwoner van Zeewolde, vertelt dat de bewoners de pioniersnatuur in de Vissenbuurt zó waardevol vonden, dat er een nieuw verkavelingsplan werd gemaakt.

“Op de plek waar de Vissenbuurt moest komen, was spontaan bos opgeschoten. Toen de plannen voor die wijk gepresenteerd werden, is op een gegeven moment gezegd: hier staan hele bijzondere pioniersbomen, het begin van een bos: jonge elzen, esdoorns, het is zonde om dat te kappen. Het gebied is al hartstikke mooi. Toen is het hele plan van tafel gegaan en is het gebied herverkaveld, echt door de invloed van de bewoners. Die bomen staan er nog steeds. Ze zijn ook veel groter dan de rest van de bomen in Zeewolde. Maar ja, bij een aantal kavels was het toch een beetje ingewikkeld. En als er dan zo’n vrachtwagen met zand kwam was het: ja, komt u maar naar achter, naar achter... Ho, dat is te ver!... En dan: boem! Lag de boom om en was het probleem ook opgelost. Dat is serieus gebeurd.”

Kunst in Zeewolde

In Zeewolde bevindt zich een zeven kilometer lange kunstroute:

De Kunstbaan. Langs die route, die deels door het landschapspark De Wetering loopt, vind je een aantal kunstwerken van internationaal bekende kunstenaars. Het overkoepelende thema van al die kunstwerken is de overgang van land naar water. Landschapskunst en Zeewolde zijn vanaf het prille begin nauw met elkaar verbonden, maar de verhouding was en is helaas niet altijd vredig.

‘Het idee ontstond om tussen het vormingscentrum en Zeewolde een kunstroute aan te leggen’

Karel Wethmar vertelt dat een vormingscentrum van de Woodbrookers in 1987 aanleiding vormde tot de ontwikkeling van De Kunstbaan.

“In de zeventiger jaren ontstond bij de arbeidsgemeenschap der Woodbrookers het idee om een groot vormingscentrum in Zeewolde te beginnen. De gemeente Zeewolde en de Rijksdienst omarmden dat plan in eerste instantie en dachten aan de locatie waar nu het groepskampeer-

terrein is, aan de zuidkant van Zeewolde. Het vormingscentrum zou niet constant in gebruik zijn, dus het leek hen mooi als zich daar kunstenaars zouden vestigen, al was het maar tijdelijk. Dan zouden de mensen die zo'n vormingscentrum bezochten ook kennis kunnen maken met kunst. Het idee was om buiten dat vormingscentrum ook ateliers en woningen voor kunstenaars te creëren. Die gedachte is verder uitgebouwd en zo ontstond het idee om tussen die geplande locatie voor dat vormingscentrum en het centrum van Zeewolde een kunstroute aan te leggen. Langs die route konden kunstwerken geplaatst worden. Er werd volop gebouwd aan huizen, riolering en wegen, maar zo zouden we ook iets aan cultuur kunnen bieden. Dus de Rijksdienst omarmde die gedachte. In de tachtiger jaren stortte de wereld van het vormingswerk een beetje in. De subsidies werden teruggedraaid, waardoor de vestiging van de Woodbrookers in Zeewolde niet van de grond is gekomen. Daardoor is ook De Kunstbaan minder tot ontwikkeling gekomen dan de bedoeling was. Gelukkig is er nog wel het een en ander gerealiseerd, zoals paviljoen De Verbeelding in het Weteringpark."

'Ik plukte emmers vol met mooie, grote bramen!'

In de nieuwe polders werd landschapskunst vanaf het begin omarmd. Ook de gemeente Zeewolde kreeg in 1982 een landschapskunstwerk: Aardzee aan de Vogelweg, ontworpen door Piet Slegers. In de jaren daarvoor bevond zich in dat gebied een plukstrook met het heerlijkste fruit, vertelt Aart Ruiter.

"Die strook was ingeplant met rooie bessen, witte bessen, zwarte bessen, frambozen en ik weet niet hoeveel bramenstruiken. Het tweede jaar kon je al aardig plukken, maar het derde jaar: emmers vol met mooie grote bramen! Ik heb nóg spijt dat ik geen rank heb meegenomen om hier in de grond te stoppen. Ze waren zo lekker zoet. Maar met die plukstrook werd verder niks gedaan. Na vijf, zes, zeven jaar was het zo'n ruige bende, dat er toen een klepelmaaier overheen is gegaan. Na die tijd is het niks meer geworden. Een bramenstruik moet je bijhouden. Maar dat derde jaar was het mooiste jaar. Emmers vol."

‘Geen enkel dorp heeft een Kunstbaan’

Hilly Nieuwenhuis-Polling vindt dat de kunst die Zeewolde zo bijzonder maakt niet genoeg gewaardeerd wordt.

“De Kunstbaan is uniek. Geen enkel dorp heeft zoiets. De Verbeelding is ook zo’n mooi gebouw, maar ieder jaar is de kunst een discussiepunt bij de begroting. En dan denk ik: mensen, kijk eens verder dan alleen dorpsinrichting in termen van woningen, maar trek nou eens geld uit voor de kunstobjecten die we hebben. Ik mis waardering voor de kunst. De muur van Serra vind ik een mooie plek. De bibliotheek is een voorbeeld van wat niet is gegaan zoals wij hadden gedacht. De ene vindt het mooi, de ander vindt het niet mooi, maar daar moet de discussie niet over gaan. Het is een architectonisch object en daar moet je je aan houden.”

Gezellige drukte tijdens de markt op het Flevoplein, 1989 (foto Rob ter Haar) ↑

Ijspret op de ijsbaan van Zeewolde, 1987 (foto Rob ter Haar) ↓

De locatie van het toekomstige dorp Zeewolde: wél een grote jachthaven, maar nog geen dorp, mei 1980 ↑

(foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)

Het Flevoplein met modelwoning, september 1984 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Huizinga) ↓

De bouw van een nieuwe gemeenschap

Wie nu in Zeewolde komt kan het zich haast niet voorstellen, maar veertig jaar geleden was het dorp niet meer dan een vlakte met zand en riet. Die eerste indruk was niet altijd positief. Je had behoorlijk wat inlevingsvermogen nodig om in die kale vlakte een toekomstige bloeiende gemeenschap te zien. Toch bracht de pioniersgeest van die eerste bewoners al snel een dynamisch dorpsleven op gang. Verenigingen werden opgericht, scholen en kerken gebouwd, winkels geopend, gezondheidszorg opgezet en natuurlijk werd vanaf 1984 een gemeenteapparaat opgetuigd. Een bijzondere pioniersfase die helemaal nog niet zover achter ons ligt!

Eerste indruk

Iedereen maakte op zijn eigen manier kennis met het nieuwe dorp, maar de indrukken waren behoorlijk vergelijkbaar: zand, riet en leegte. Voor de ene een fascinerend gezicht, voor de ander juist ietwat deprimerend.

‘Ik zag een gigantische haven met totaal geen achterveld’

Wim Reitsma zal zijn eerste kennismaking met Zeewolde nooit vergeten.

“In 1983 nam mijn vader me mee naar Zeewolde. Zeewolde was toen eigenlijk nog niets. De eerste woningen waren in aanbouw. En wij stonden daar. Hij nam mij mee naar Aad Hoogendoorn, het restaurant wat er toen al was. Ik zag een gigantische haven met totaal geen achterveld. En hij zei: moet je eens zien hoe mooi het is. Ik kon er bijna niet doorheen kijken. Wat ik zag was een enorme vlakte aan riet en wat opgespoten zand. Niet te beschrijven.”

‘Daar stond een bordje ‘hier komen de eerste huizen’

Verloskundige Ria Thompson-Arts kwam in haar zoektocht naar een nieuwe baan in het onbekende Zeewolde terecht.

“Ik hoorde via via dat ik in Zeewolde, een nieuwe plaats, misschien aan de slag kon. Op een middag reden we hier eens naartoe. Nou, een grote zandvlakte met her en der wat noodgebouwen. Ergens richting het water

stond een bordje ‘hier komen de eerste huizen’. Dat vonden we grappig. Misschien was dit wel iets voor ons. Ik informeerde bij de Rijksdienst en hoorde dat Zeewolde achtduizend inwoners zou krijgen. Niet zoveel bevallingen dus, maar dat paste me wel omdat de kinderen nog klein waren. En zo kwam ik hier terecht.”

‘We konden geen woning uitzoeken, want er waren geen andere woningen’

Annie Dekker-van Braak kwam door het vrijwilligerswerk van haar man bij de brandweer in Zeewolde wonen. Tot haar verrassing behoorden ze tot de eerste inwoners.

“De eerste oplevering bestond uit twee blokken woningen. Het ene was politiebureau, modelwoning en zes huurwoningen. Haaks daarop stond een blok met acht koopwoningen. Na een paar weken werden de woningen aan de Peppel opgeleverd, dat ging heel snel achter elkaar. Dat eerste buurtje bestond uit twintig of dertig gezinnen. Het huis kregen we toegewezen. Er was niets te kiezen, want er waren geen andere woningen. We kwamen in het bijna niks, het was afwachten wat Zeewolde ging doen met de grond, het landschap en de ruimte. We wilden graag vrij uitzicht houden en dat is gelukt. Voor mij is Zeewolde de ruimte en ik vind het belangrijk dat die ruimte behouden blijft.”

‘Moet ik hier nu wonen?’

Manny Geertman-Joesten was niet zo blij toen ze in 1984 Zeewolde voor het eerst zag.

“Een kale vlakte met een paar huizen erop, meer was het niet. Ik had zoiets: moet ik hier nu wonen? Mijn man zei: je went er wel aan. En dat was ook zo. Je leert steeds meer mensen kennen, je ziet het opbouwen. Dat is mooi om te zien. Onze burens waren van dezelfde leeftijd, ook de kinderen, dus gaandeweg werd het steeds leuker.”

Huisvesting

In een tijd waarin het niet makkelijk was een geschikte woning te vinden in Nederland, was Zeewolde een oase van betaalbare woningen

met een grote tuin. Maar mensen moesten nog wél even ontdekken dat Zeewolde bestond en waar het überhaupt te vinden was!

‘In de lunchpauze liepen we letterlijk het riet in’

Wim Reitsma werkte voor de RIJP aan de huisvesting van de toekomstige inwoners. Die eerste periode werkte hij vanuit de voetbalkantine.

“Op 1 januari 1985 startte ik in gebouw De Horst, oftewel de voetbalkantine. Een multifunctioneel gebouwtje, heel leuk. Er werkte iemand voor het buitengebied, mensen van bedrijfshuisvesting, een groenopzichter, en tijdens de koffie zaten alle disciplines bij elkaar. In het kantoor hingen de kleren van de pastoor in de kast, want ’s zondags was die keet een kerkgebouw. Je had weleens het idee dat je werd vergeten, letterlijk. Het enige contact was een bode die dagelijks de post kwam brengen vanuit Almere. In de middagpauze liepen we zo het riet in, de natuur in. Zeker hartje winter, als het pikkedonker was, zagen toeristen de lichten van De Horst regelmatig aan voor het dorp. Dan kwamen ze steevast vragen: kunt u mij vertellen waar De Eemhof is? Op een gegeven moment voelden we ons vooral op vrijdag net een soort VVV-functionaris met onze praatjes: u moet daarheen, hier is nog niet zoveel te doen, we zijn in ontwikkeling, we hebben al wel een heel mooi bos, enz. enz.”

‘We probeerden mensen te triggeren om naar Zeewolde te komen’

Wim Reitsma vertelt hoe de RIJP in de beginjaren actief bezig was met het vinden van nieuwe inwoners.

“De Rijksdienst en later de gemeente deden veel aan acquisitie op beurzen. ‘Bos, akkers en water’ was de slogan van de Rijksdienst en de gemeente Zeewolde maakte daar later van ‘De plaats van je leven’. In de beginjaren probeerden we mensen te triggeren om naar Zeewolde te komen. We vertelden hoe het eruit zou gaan zien.

Was iemand ondernemer dan ging je meteen in actie: misschien is het verstandig ook even een praatje te maken bij de afdeling Bedrijfsvestigingen. Je schilderde de mensen een ontwikkelend dorp voor, met al zijn voors en tegens. Zo van: je kent je burens nog, er is een enorme saamhorigheid, ook vanuit het verenigingsleven, enz. Je kon een kaart laten zien

van de veel te grote haven en een knoeperd van een groene intekening: het Horsterwold in ontwikkeling. ‘Mevrouw, meneer, dat wordt het grootste aaneengesloten loofbos van West-Europa.’ Die recreatieve factor benadrukte je wel. En sommige mensen hadden dan het liefst de volgende dag al een woning.”

‘Ook ons huis werd veelvuldig door wildvreemden begluurd’

Annie Dekker-van Braak werd na haar verhuizing samen met drie andere vrouwen informatrice voor de modelwoning van de RIJP.

“In ons huizenrijtje zat een modelwoning. Daar gaf ik informatie aan geïnteresseerden. Wij woonden zelf naast de modelwoning. Omdat er nog geen tuinafscheidingen waren, werd ook ons eigen huis veelvuldig door mensen bekeken en begluurd. Zie je het voor je? Wildvreemden. Het was wel lachen, maar ook weleens irritant. Op sommige dagen kwamen er twee mensen, op andere dagen wel veertig of vijftig. We hielden het huis netjes, voorzagen de mensen van foldermateriaal en lieten de woning zien. We vertelden wat Zeewolde te bieden had aan woonruimte en koopwoningen en huurwoningen. Na een paar jaar is dit werk gestopt.”

‘Die brochure zag er goed uit, maar het was gewoon nog een zandvlakte!’

Oud-wethouder Ernst Cramer en zijn vrouw Henny kochten een woning in Zeewolde vanuit een brochure. Toen ze het dorp naderhand bezochten, bleek de realiteit ietwat anders.

“We waren pasgetrouwd en op zoek naar een betaalbare woning. Toen zagen we een advertentie in de Amersfoortse Courant van huizen in Zeewolde. Zeewolde, waar ligt dat? We pakten de kaart erbij en reden naar de makelaar in Almere, zonder eerst af te slaan naar Zeewolde. Die brochures van de Westergo zagen er aantrekkelijk uit: een relatief groot huis, leuke tuin, mooie bomen aan de voorkant. Later bezochten we Zeewolde eens. Toen bleek de straat nog helemaal niet ingericht te zijn. Het was een kale zandvlakte, haha! We hadden 27 meter tuin achter het huis. Ik weet nog dat ik het met verbazing af liep te passen. In de nieuwbouw in Amersfoort stootte je met tien stappen je neus tegen het hek!”

‘We brachten overal een viooltje aan de deur’

Judith van Essen-van Olst en haar man Dick openden in 1984 het eerste autobedrijf met benzinestation in Zeewolde.

“We nodigden iedereen uit voor de opening en brachten overal een bloemetje. Bij de mensen die niet thuis waren, hingen wij een plastic zakje met een Kaaps viooltje aan de deur. Toen dachten ze dat wij de nieuwe bloemist waren, maar ja, we waren het nieuwe autobedrijf. Een autobedrijf en vooral een benzinestation hoort bij de eerste levensbehoefte, anders kunnen mensen de polder niet in of uit. Dat was wel essentieel. Want zonder auto kwam je in het begin niet ver.”

Saamhorigheid

Wat veel inwoners van Zeewolde bijbleef uit die eerste jaren, was de onderlinge solidariteit. In een nieuw dorp zonder voorzieningen had iedereen elkaar nodig om het te redden. De pioniersmentaliteit van die eerste inwoners droeg aan de saamhorigheid zeker een steentje bij!

‘Buurvrouw, heb je nog iets nodig uit Harderwijk?’

In die eerste weken en maanden was het behelpen met de boodschappen. Iedereen leende bij iedereen en boodschappen voor elkaar meenemen was heel gewoon, vertelt Annie Dekker-van Braak.

“Boodschappen deden we niet elk voor zich. Dan was het ‘buurvrouw, ik ga naar Harderwijk, heb jij nog wat nodig?’. Bij elkaar lenen was ook heel normaal, want een winkel was er de eerste weken niet. Vrij snel daarna opende de Parlevinker in de jachthaven, maar die had weinig voorraad of het was zo verlept. De Albert Heijn in Harderwijk zette een bezorgdienst op, twee keer per week. Briefje inleveren bij de in aanbouw zijnde Albert Heijn in het dorp en dan werd het keurig bezorgd. Toen een paar maanden later Albert Heijn werd geopend, gaven ze een barbecuefeest voor het hele dorp. Zaten we met z’n allen buiten op de stoep te eten.”

‘Iedereen was nieuw, niemand had historie in Zeewolde’

Ernst Cramer kan nog smakelijk lachen als hij aan de eerste kennismaking met iemand uit de kerk denkt.

“Toen we nèt in Zeewolde woonden, belde er iemand aan die zei: ‘Hallo, ik ben van de kerk. Dus jullie wonen nu in de nieuwbouw!’ Ik vroeg verbaasd: ‘Waar wonen jullie dan?’ Zij woonden aan het begin van de Westergo en wij woonden over de gracht, dus dat was voor hen de nieuwbouw. We zaten schaterend aan de koffie, zo van ‘dit is dus nieuwbouw’. Kun je nagaan hoe snel je in een ritme zit en op zoek gaat naar je plekkie. Iedereen die daar kwam was nieuw, niemand had daar historie.”

‘Uit ons huis zag je alleen maar koolzaad, velden vol koolzaad’

Bep Bernard ontdekte verrassende dingen toen ze in 1986 op de jonge polderbodem kwam te wonen.

“De verhuizing was wel grappig, want er was nog geen straat, dus de verhuisauto zakte weg in het zand. Als je een poosje niet in de tuin had gewerkt, kon je weer distels trekken. Dat waren verrassende dingen. Soms liep er eens een wezeltje door je huis heen. Die beestjes vonden ons maar indringers, denk ik. Het woonde leuk aan de Hoornseweg. Want behalve veel zand was er aan de andere kant alleen maar koolzaad, velden vol koolzaad. Heel Horsterveld was koolzaad. Maar als dat gaat rotten, is het niet meer zo leuk. Dan ruikt het niet lekker meer. Je zat gewoon met je burens buiten op het stoepje met een kopje koffie erbij en je hielp elkaar. Je moest voor elk wissewasje naar Harderwijk of Nijkerk. Albert Heijn had wel wat spijkers en zo, maar voor grotere dingen moest je toch naar een grotere plaats toe. De saamhorigheid was geweldig.”

‘Het was leven op basis van wat je nodig hebt, niet van wat je graag wilt’

De eensgezindheid uit de eerste jaren van het dorp had ook te maken met de gemeenschappelijk pioniersmentaliteit, meent Annie Dekker-van Braak.

“Het gebeurde wel dat iemand lammetjes of kalfjes in de schuur achter het huis had. Want als je graag dieren houdt en er zijn geen dierenweiden, och, dan zat er een kalfje in de schuur. Iemand anders had de lammetjes in een box in de huiskamer staan. Want waar moesten die beestjes anders heen als het ’s nachts ging vriezen? Je accepteerde makkelijk alles van elkaar, omdat je op elkaar aangewezen was en je familie ver weg woonde.

En omdat je allemaal dezelfde karaktertrekken had. Dat je in de polder kwam wonen is al een indicatie voor je karakter, je aard. Het was leven op basis van wat je nodig hebt, niet van wat je graag wilt. Als ik alleen aardappels had, nou, dan aten we alleen aardappels. Dat is pioniersgeest: pakken wat je hebt en niet eisen wat je nog meer wilt. Dat komt vaak wel, neem de tijd.”

De jeugd

Voor de jeugd was het jonge dorp Zeewolde één grote speelplek waar volop avonturen te beleven waren. Was het niet in de wildernis overal om hen heen, dan wel op de bouw die de eerste jaren continu doorging. Naast die mooie avonturen in een nieuw dorp, was het voor jongeren weleens lastig dat de verbindingen met het oude land jarenlang behoorlijk gebrekkig waren.

‘Het paard steigerde en gooide mij zo in m’n Sinterklaaspak in de blubber’

Rob de Bes, de eerste directeur van RCN Zeewolde, werd gevraagd om Sinterklaas te zijn. Die eerste keer in 1981 was er één om nooit te vergeten!

“Het Sinterklaasfeest was in een schuur van de Rijksdienst aan de Dasselweg. Ik moest op een paard, maar ik had nog nooit op een paard gezeten. Een mevrouw had een prachtig pak voor mij gemaakt, met de hand en op maat, briljant! Dus ik op dat paard, maar het regende en er stond veel wind, dus ik kreeg een paraplu. Die hield ik toen ik op het beest zat zo schuin voor me, maar door een windvlaag sloeg die paraplu voor het hoofd van het paard. Het paard steigerde en gooide mij zo in mijn prachtige, nieuwe pak op de grond in de blubber. Voor het huis van de dierenarts, Henk, die in een noodwoning naast de school woonde en vervolgens naar buiten kwam rennen om te kijken hoe het met het paard ging. Die kinderen zagen het allemaal gebeuren. Dus ik kwam onder de blubber de school in. Daar heb ik nog lang plezier van gehad, want daarna moesten al die kinderen even komen vertellen: vorig jaar... Ik ben nooit meer op een paard gestapt. De jaren daarna kwam ik in een tractor, een auto of een jeep. Wat je met elkaar in die begintijden had, was wel heel bijzonder.”

‘We trokken graag de bushbush in, op zoek naar avontuur’

Annie Dekker-van Braak beleefde met haar gezin de mooiste jaren toen Zeewolde nog vooral wildernis was en bijna geen dorp te noemen.

“In Zeewolde was eigenlijk alleen maar zand en riet en grote onbebouwde terreinen met volop ruimte voor wild, maar ook voor mensen om op avontuur te gaan. Onze zoons van zeven en negen trokken graag de bushbush in. Met een schep de woestenij in, op zoek naar avontuur. Vanuit onze woning aan het Flevoplein zag ik alleen maar wildernis met in het voorjaar koolzaad. We hebben ’s ochtends en ’s avonds weleens reeën zien lopen vanuit de keuken, want er was geen verkeer en bijna geen mensen. Het was werkelijk genieten van de ruimte en de natuur. Toen onze wijk bijna vol was, begonnen ze aan de zuidkant van Zeewolde. Daar was de mooiste wildernis, waar bomen opkwamen en het avontuur begon. We moesten op een gegeven moment steeds verder om de ruimte op te zoeken. In de pubertijd trok de natuur minder, maar was spelen op de bouw weer leuk. We hebben veel stukken van het Horsterwold zien planten. Al die grote machines en die boompjes, prachtig!”

‘De kinderen gingen zelfs een keer over het ijs naar school in Harderwijk’

In de jonge polder had de wind vrij spel. In strenge winters bevroren de randmeren en dat leverde veel ijspret op, vertelt Rob de Bes.

“We hebben een paar keer meegemaakt dat het Nuldernauw dichtgevroren was. Dan trokken we een schaatsbaan met een auto over het ijs en een plaat erachter. En dan zetten we koek en zopie neer. Dat was een feest! Eén jaar, ik meen in 1986, hoefden onze kinderen niet om te rijden, maar konden ze over het ijs van het Wolderwijd in Harderwijk naar school. Dat maak je nu niet meer mee, maar toen nog wel!”

‘Zonder auto kwam je nergens’

Het was lang behelpen met de verbindingen, vertelt Annie Dekker-van Braak. Dat was vooral lastig voor de kinderen die op het oude land naar de middelbare school gingen.

“Iedereen had een auto. Dat was ook noodzaak, want anders kwam je

nergens. We konden naar Nijkerk of naar Harderwijk, maar het was in alle gevallen behelpen en langzaamaan. Er was geen fietspad, dus de fietsers moesten over dezelfde weg. Eens per dag ging er een bus naar Harderwijk, dat schoot niet op. We brachten elkaars kinderen naar school. Zelfs de politie bracht de kinderen soms in de politiejeep naar school aan de Dasselaarweg. Dat was heel normaal. Een dag weggaan was geen probleem, want de burens waren er toch. Toen onze kinderen naar de middelbare school moesten, was er nog niet veel verbeterd. De oudste ging elke dag op de fiets naar Harderwijk en de tweede ging elke dag naar Ermelo op de fiets. Alleen bij heel slecht weer konden ze in Harderhaven stoppen bij iemand die op zijn oude dag in een woonark leefde. Daar pikten wij de kinderen op als ik de auto weer thuis had.”

De Zeewolder Krant

Waar vind je een dorp dat al een eigen krant heeft voordat er zelfs maar inwoners zijn? Dat kon misschien alleen in Zeewolde?

‘De kopij voor de krant bracht ik elke maandag op de fiets naar Nijkerk’

Voordat de eerste inwoners in het dorp arriveerden, was op 1 januari 1984 de Zeewolder Krant al opgericht. Annie Dekker-van Braak zag daar wel een leuke baan in.

“Ik las ergens dat de krant mensen zocht en daar ben ik, pats boem, ingesprongen. Al doende leert men en taalgevoel kun je ontwikkelen. Ik had veel contact met de mensen uit het buitengebied, want Zeewolde bestond toen hoofdzakelijk uit boeren. Die boeren kwamen uit verschillende landsdelen en hadden verschillende inzichten en gewoontes. Maar het ging ook over de graansoorten die hier konden groeien, de graanprijzen, van alles. Ik zat vaak als enige vrouw tussen al die mannen, maar dat gaf nooit problemen. De krant speelde een grote rol in mijn leven, van ’s ochtends zes tot ’s avonds elf, want die boeren kwamen op de gekste tijden aan de deur voor advertenties of wat ook. Ik had veel contacten, was lekker bezig, wist overal iets van. Dat heeft z’n voordelen hoor. Elke maandag bracht ik voor tien uur de kopij op het fietsje naar Nijkerk.

Konden ze daar de krant drukken. Dat is nu niet meer in te denken: even op de fiets naar Nijkerk om een stuk werk te brengen. Het was ongeveer een uur fietsen, zeventien kilometer. Over de brug door het buitengebied, bij weer en wind.”

Verenigingsleven

Verenigingen vormen het cement van een gemeenschap. Maar in Zeewolde was nog niets toen de eerste inwoners arriveerden. Daar kwam snel verandering in.

‘Wij vonden dat jeu de boules er ook bij hoorde’

Bep Bernard en haar man stonden aan de wieg van de jeu de boules-vereniging van Zeewolde.

“Na verloop van tijd ga je eens rondkijken in het dorp, want je wilt natuurlijk ook wel kennissen maken. Toen was daar een of andere rode keet, de Driesterrenkeet, en daar gebeurde van alles en nog wat. Dat bleek de stichting Zuiderzeemeermin te zijn met wel twintig verschillende werkgroepen op allerhande gebied. Logisch, mensen wilden mekaar ontmoeten. En tja, mijn man en ik vonden dat jeu de boules er wel bij hoorde. Dus we gingen eens informeren, want je weet ook niet precies hoe alles werkt. Maar we konden gewoon een werkgroep worden van de Zuiderzeemeermin. En de gemeente legde een jeu de boules-baan achter die Driesterrenkeet. Die lag er binnen de kortste keren.”

‘Zo ontstonden verenigingen vaak: een idee vanuit het niets’

Annie Dekker-van Braak was namens de Zeewolder krant aanwezig bij de oprichting van de jeu de boules-vereniging.

“Er werden volop verenigingen opgericht, dat was leuk. De jeu de boules-vereniging begon met bijeenkomsten in de Driesterrenkeet, toen het verenigingsgebouw van Zeewolde. Achter de Driesterrenkeet mochten ze een baan aanleggen. Bij de oprichtingsvergadering was de Zeewolder krant natuurlijk aanwezig. Toen moest er een naam komen voor die vereniging. Vanwege de Driesterrenkeet ontstond het idee van De Drie Sterren. En tot de dag van vandaag heet die vereniging Les Trois Etoiles

en die bloeit nog steeds. Zo ontstonden verenigingen vaak: met een idee vanuit het niets.”

‘Een dorp heeft een sociaal-cultureel netwerk nodig’

Bep Bernard zat in het bestuur van stichting Zuiderzeemeermin, die de sociaal-culturele activiteiten in het nieuwe dorp onder haar goede nam.

“Iedereen kon gebruikmaken van die Driesterrenkeet. Er was een klein keukentje met een koffieapparaatje en een kast met drinkgerei, kopjes en glazen. Al die werkgroepen hadden een eigen bestuurtje en die vergaderden daar. Het was een onderkomen voor de biljart, de 50+-soos, voor alle werkgroepen. Dat biljart was ook door iemand bedacht en dat is toen geschonken door een notaris. In 1990 kregen we de Viersterrenkeet erbij. Die was geel. Daar hadden eerst de apotheek en de bibliotheek in gezeten. Een dorp heeft een sociaal-cultureel netwerk nodig. Op alle gebied kon je een werkgroep beginnen. Mensen wilden elkaar ontmoeten, nieuwe vrienden maken. Nou, dat liep wel! Cursussen, Franse les, tekenles, sjoelen, homeopathische cursussen, er was veel belangstelling voor. De Zuiderzeemeermin kreeg subsidie van de gemeente en dat moest uiteraard verantwoord worden. Gelukkig was het contact met de wethouder altijd prettig.”

Gezondheidszorg

De boeren uit het buitengebied waren tot 1984 vooral aangewezen op huisartsen in Oostelijk Flevoland, niet zo’n ideale situatie. Gelukkig kwam in het dorp zelf al snel een huisarts wonen en werken. Ook verloskundige zorg was er vanaf het begin, hoewel de verloskundige wél vanuit Lelystad moest komen.

‘Vanuit Lelystad was het toch een half uur rijden’

Manny Geertman-Joesten was zwanger toen ze in 1984 in Zeewolde kwam wonen.

“De verloskundige woonde in Lelystad en kwam elke maandag voor het spreekuur naar Zeewolde. Als je om de vijf minuten weeën had, moest je bellen. Dat deden we, want Ria moest uit Lelystad komen en dat was

toch een half uur rijden. Dus toen ze hier was, bleef ze gewoon. Ze at een broodje mee, we wisten niet beter. Een paar dagen na de geboorte zag mijn dochter zo blauw. Toen kwam de dokter gewoon thuis. Hij had natuurlijk nog niet zoveel patiënten. Dat was een leuke tijd!”

‘Het eerste jaar had ik zeventien bevallingen’

Verloskundige Ria Thompson-Arts vond na haar werk in Afrika een nieuwe uitdaging in het pioniersdorp Zeewolde. Ze werkte de eerste jaren vanuit Lelystad.

“Ik begon in 1983 met spreekuren. Hoewel, nog niet echt spreekuur. Als iemand zwanger was, gaf Henk Nijboer mijn Lelystadse telefoonnummer en dan deed ik de controles aan huis. Een half uur bij die, een half uur bij die, en daarna weer terug naar Lelystad. Dat ging prima. Ik vond het wel pionieren. Ik had in Afrika gewerkt en daardoor stond ik sterk in m’n schoenen. Het eerste jaar had ik zeventien bevallingen, dat was zo druk niet. Maar het werd langzamerhand wel drukker. Tot het op en neer rijden vanuit Lelystad teveel werd, vooral ’s nachts en bij slecht weer. Toen zijn we naar Zeewolde verhuisd. Ik vond het een uitdaging. Je wist nooit wat er die dag zou gaan gebeuren. Als een bevalling de verkeerde kant opging, konden ze naar Lelystad of Harderwijk. Soms nam ik vrouwen mee in de auto, want zelf rijden ging vaak sneller dan op die ambulance wachten.”

Politiek

Op 1 januari 1984 werd Zeewolde een zelfstandige gemeente, de jongste gemeente van Nederland die niet door samenvoegingen is ontstaan. De voorgeschiedenis van Zeewolde als onderdeel van de Zuidelijke IJsselmeerpolders bracht die eerste jaren een bijzondere situatie met zich mee. Geld was er in overvloed, bestuurlijke ervaring daarentegen nog niet zoveel!

‘Als gemeente hadden we in die beginjaren geen financiële zorgen’

De eerste jaren van de gemeente Zeewolde kwam er zoveel geld binnen, dat geldzorgen niet aan de orde waren, vertelt oud-wethouder Ernst Cramer.

“Die eerste jaren kreeg de gemeente uitkeringen uit het gemeentefonds

van Binnenlandse Zaken, maar ook geldstromen vanuit de Rijksdienst. Het nieuwe gemeentehuis, The Basement, het eerste zwembad met sporthal, de Arcade, het oude ijsbaangebouwtje... allemaal cadeautjes van de Rijksdienst. Die eerste jaren leefden we als gemeentelijk huishouden zonder financiële zorgen. Bij de herijking in het najaar waren altijd dezelfde dingen veranderd: het bebouwd oppervlak en het aantal inwoners. Ieder najaar was er weer geld om nieuwe plannen uit te voeren. Het was eerder een discussie dat we níet hadden gedaan wat we begroot hadden. De grond was ook spotgoedkoop. De eerste tien jaar stonden er borden bij Trekkersveld in het veld met '30 gulden de m²'. Het is ongelooflijk hoe de boel gestimuleerd is om een gemeenschap neer te zetten."

'We kregen een zwembad, maar hadden geen idee wat het onderhoud kostte'

Door de onervarenheid van de jonge gemeente was de exploitatie een vraagteken, vertelt Ernst Cramer.

"Het zwembad was een cadeautje van de Rijksdienst, maar naar het onderhoud hadden we van tevoren niet gekeken. Dat was onervarenheid, echt groeistuipen. Die gemeenteraad was een hele jonge club met soms een beetje politieke ervaring. De wethouders waren in het begin deeltijd-wethouders met een bedrijf ernaast. De enige professional was de burgemeester, die trok de kar."

'Allemaal hadden we het gevoel: we moeten dit samen doen'

Oud-wethouder Hilly Nieuwenhuis-Polling herinnert zich nog altijd de politieke eensgezindheid in het begin.

"In de tijd van de opbouw van Zeewolde waren alle politieke partijen eensgezind. We begrepen waarom de ene zus reageerde en de andere zo. We hadden allemaal het gevoel van: we moeten dit samen doen. Dat begon te veranderen toen er kleine partijen bijkwamen. Mensen gingen juist de verschillen benadrukken."

‘Zo groot als Zeewolde nu is, had niemand verwacht’

In de politiek waren de prognoses maatgevend voor de bouw van het dorp. Maar in de toekomst kijken bleek niet makkelijk, vertelt Hilly Nieuwenhuis-Polling.

“Je kunt niet alles vooruitzien, dus we werkten veel met prognoses. Dat was vaak gissen. Het verwachte inwoneraantal werd door de jaren heen groter, maar dat hadden we niet voor ogen toen er kerken en scholen neergezet moesten worden. Je moet constateren dat je geen twintig jaar vooruit kunt kijken. Er was veel discussie over de grootte van het dorp en dat spanningsveld is er nog steeds. Maar zo groot als het nu is, had niemand verwacht. Ik denk dat de ligging aan het water de kracht van Zeewolde is.”

Een drukbezochte Jongerensurfslag in Zeewolde, 25 augustus 1987 (foto Rob ter Haar) ↑

Kamperen op groepskampeerterrein De Banken, 1982 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt) ↓

Surfen aan het randmeer bij Zeewolde is populair, 1983 ↑

(foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)

De eerste recreanten op RCN Zeewolde kamperen tussen de jonge boompjes, mei 1981 ↓

(foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)

Op vakantie in een
nieuwe polder

Al vroeg in de planvorming besloot de RIJP om in Zuidelijk Flevoland volop ruimte te geven aan recreatie, vooral langs de randmeren. Zo kwamen in het gebied rond Zeewolde meteen al een aantal campings en kampeerterreinen. En geen wonder, want met bos, water en volop ruimte en frisse lucht was en is het een ideaal gebied om vakantie te vieren. Natuurlijk genoten niet alleen toeristen van al dit moois. Ook boeren en dorpsbewoners wisten de stranden en bossen te vinden. Niet voor niets sprak Harm Bruins Slot, de eerste burgemeester, over het wonen in Zeewolde ooit de gevleugelde woorden: ‘Je mag met vakantie, maar het hóeft niet!’

‘Ik vond het hier vreselijk mooi. Horsterwold en water, je hebt hier alles’

Bep Bernard en haar man leerden Zeewolde kennen door de Nederlandse Caravanclub. Dat leidde tot een verbuizing.

“De Nederlandse Caravanclub kocht rond 1981 een terrein aan de Dasselaarweg. Voordat je daar kon kamperen, was er heel wat werk te doen. Toiletgebouwen, elektrapaaftjes, distels trekken. En dan ben je hier een beetje aan de wandel en dan kom je aan een stuk water waar iets van een haventje ontstaat. We wisten dat er een dorp zou komen, maar als je daar stond was het zand, woest en ledig. En dan kom je op een gegeven moment hier weer eens kamperen en dan ben je aan het fietsen of wandelen en zie je daar opeens het eerste huis. Daar sta je even van te kijken, in al dat zand. Iedere keer als we op de camping kwamen, waren er weer huizen en straten bijgekomen. En toen hebben wij ons in 1986 ingeschreven voor een woning in Zeewolde. Ik vond het hier vreselijk mooi. Vooral het Horsterwold en het water. Je hebt hier echt alles.”

‘De eilandjes werden vanaf het begin recreatief ingericht’

De eilandjes in het Gooimeer en Eemmeer werden beheerd vanaf de beheerschuur in het Hulkesteinse Bos. Roelof Duijff werkte mee aan het inplanten ervan.

“Die eilandjes in de randmeren zijn allemaal door de Rijksdienst gemaakt. Wij moesten ze inplanten en vooral beheren, want eigenlijk alle

eilanden waren meteen recreatief ingericht met een aanlegsteiger, zodat mensen daar vakantie konden houden. Maar goed, met dat kale zand kon je natuurlijk niet veel beginnen, dus toen werd er gezegd: je moet de grond wat verrijken. Vanuit inrichtingswerken stortten ze slik op dat zand en vervolgens mochten wij het inplanten. Maar dan kwamen we met de priem bij het eilandje vast te staan. We moesten elkaar uit het diepe slib trekken. Dus de schipper vertrok weer naar de wal om bij de beheerschuur treetjes op te halen, van die plankjes onder je schoenen. Zo konden wij op die eilandjes bomen planten.”

‘Er zaten ik weet niet hoeveel nestjes naast dat fietspad in de struiken’

RIJP-medewerker Aart Ruiter herinnert zich de grote hoeveelheid vogeltjes die hij al snel bij De Eemhof aantrof.

“Naast De Eemhof was een fietspad met allemaal struiken en boompjes. Er zaten soms ik weet niet hoeveel nestjes in die struikjes. Die eerste vogeltjes moesten ook nestgelegenheid hebben. Die zaten gewoon langs ’t fietspad in die jonge boompjes en struiken, want grote bomen waren er eigenlijk nog niet. Wel veel insecten waarschijnlijk, dus genoeg vreten. Er waren een hoop vogeltjes, hoor. Die kwamen natuurlijk over het water heen zo hiernaartoe.”

‘Polderbossen hadden een bepaalde lucht’

Boerin Hilly Nieuwenbuis-Polling bracht met haar gezin en logés heel wat uurtjes door op het strand aan de randmeren. Ook van de groeiende bossen genoot ze.

“Ik heb het altijd heel fijn gevonden dat we niet middenin de polder woonden. Het randmeer was ons gebiedje waar we altijd met de kinderen of met logeetjes naar het strand gingen. Henk kwam dan tussen de middag met de medewerkers brood eten. Van de bossen hebben we ook altijd genoten, die zag je groeien. In Gorssel waren we ook bossen gewend, maar wel andere bossen. Mooie, oude beuken had je hier niet. Populieren wel, met dat blad en die nattigheid. Polderbossen hadden een bepaalde lucht. Niet de herinneringslucht van lekkere bossen. Dat moest nog komen.”

Pionieren op de camping

Waar de boeren en inwoners van Zeewolde soms flink moesten pionieren in de eerste jaren, konden de recreanten van RCN Zeewolde er ook wat van. Voordat de eerste woningen in het dorp waren gebouwd, ontving directeur Rob de Bes al in 1981 de eerste gasten op het nieuwe recreatiecentrum. Nieuw was het zeker, maar áf helaas nog niet!

‘Daar stond een bord ‘hier komt een recreatiecentrum’

In de zomer van 1980 zag Rob de Bes, op dat moment werkzaam in de recreatieve sector, een vacature voor directeur van een nieuw te bouwen recreatiecentrum in de polder. Hij besloot te solliciteren.

“In de advertentie las ik dat ze iemand zochten die ook kon voorgaan in de oecumenische vieringen op zondag. Die combinatie sprak mij aan, want ik had ook theologie gestudeerd. We gingen eerst eens kijken met ons gezin, want waar ligt Zeewolde? Ik moet je zeggen: we deden er lang over om het te vinden. Uiteindelijk kwamen we bij een hek en daarachter riet en hopen zand. Op een bord stond dat het een recreatiecentrum in wording was. Dat moest het zijn, dus ik heb een brief geschreven en gezegd: ik begrijp dat het vanaf de grond opgebouwd moet worden. Dat is voor mij geen belemmering, maar spreekt me juist aan. En zo is het gekomen.”

‘Als mensen het water achter de dijk hadden gezien, waren ze verkocht’

Een maquette en een kale zandvlakte was alles wat toekomstige gasten van de RCN hadden om een plekje uit te zoeken, vertelt Rob de Bes.

“Ik kwam op 1 december 1980 bij de RCN in dienst. Mensen kwamen door advertenties op zaterdag- en zondagmiddag naar Zeewolde om bij de nieuwe camping te kijken. Dan kwamen ze in de directiekeet en daar stond een prachtige maquette. Die maquette was het enige mooie op dat moment, want verder was het alleen een bouwkeet en bungalows in aanbouw. Ik had een mooi kleurenfoldertje en daar ging ’t verhaal. Vanuit die directiekeet zag je alleen maar zand en hier en daar piketpaaltjes, meer was er niet. Als mensen een plekje wilden uitzoeken, had ik alleen een

plattegrond en dan zei ik: ‘Het zijn plaatsen van tien bij tien, kijk maar waar het ongeveer is. Maar loop daarna óók even de dijk over.’ Want het water daarachter was ons beste verkoopargument. Als ze eenmaal over die dijk de relatie tussen het water en het recreatiecentrum hadden gezien, waren ze verkocht. Dus je zag her en der mensen met die plattegrond in hun hand om zich heen kijken, grote stappen maken, en zo een plekje uitzoeken. Op die manier raakten wij in die eerste periode zo’n honderd-zestig plaatsen kwijt.”

‘s Middags, na wat dooi, hadden we eindelijk water’

Rob de Bes kwam in februari 1981 zelf met zijn gezin op de RCN-camping in aanbouw wonen. Het was pionieren zonder telefoon, water en gas.

“Vanuit de kerk werd een bos bloemen gebracht, maar er kwam meer zand binnen dan bloemen... het was echt een complete zandplaat. Telefoonaansluiting hadden we nog niet, dus als je de bel van de directiekeet hoorde, moest je daar naartoe rennen. Vaak was je te laat en wist je niet wie er had gebeld. Water hadden we nog niet, dus ’s morgens moesten we over de dijk naar een put, die was afgedekt met hooibalen. Dan draaide ik de kraan open en ’s middags, na wat dooi, had je water. Dan vulden we teilen en emmers om tot de volgende morgen water te hebben. Dat was echt pionieren. In het begin kookten we op een campinggasstelletje, want het gas was nog niet aangesloten. Maar ja, je wilde op dat terrein wonen. Er gebeurde zoveel en er moesten besluiten worden genomen. Mijn gezin heeft dat dus ook moeten ervaren. En toch had dat z’n charme.”

‘Het eerste kampeerseizoen naderde, maar het gras kwam niet uit de grond’

Het begon benauwd te worden toen het eerste kampeerseizoen bijna aanbrak, vertelt Rob de Bes.

“Door de natte winter liep de bouw van de huisjes behoorlijk achter. In de beplantingsstroken stonden stekjes van vijftig centimeter die nog bomen moesten worden. Het ingezaaide gras kwam door de lage temperaturen maar niet uit de grond. We zaaiden wintertarwe in die beplantingsstroken om het nog een beetje body te geven en die jonge aanplant

te beschermen. Maar het seizoen naderde en ik dacht: dit gaat helemaal niet goed. Ik stuurde de honderd zestig gasten een brief: lieve mensen, jullie zouden over veertien dagen komen, maar willen jullie dat een week uitstellen, want de grond is nog te zacht, het gras groeit nog niet en de gebouwen zijn nog niet klaar. Eén persoon reageerde boos, maar de rest vond het goed en kwam een week later. Alleen... we hadden opnieuw slecht weer gehad. Als ik met m'n hoofd langs de grond ging, zag ik een zweempje gras, maar meer was het ook niet. Maar ik kon hun komst niet nóg een week uitstellen. Toen hebben we de gasten laten opstellen op de toegangsweg en de mensen van de technische dienst hebben met twee tractoren alle caravans zelf op de plek gezet. Anders hadden de gasten de boel aan gort gereden. Ik dacht bij mezelf: als ze eenmaal staan, komen ze er nooit meer vanaf."

'We hadden na één week al geschiedenis'

Ook de gasten van RCN Zeewolde ontsnapten niet aan het polderpionieren, vertelt Rob de Bes. Maar het schiep wél een band!

"We hadden nog maar één toiletgebouw met alleen maar koud water. De recreatieschuur, het zwembad en het restaurant op de dijk waren nog niet klaar, maar we hadden wel recreatieactiviteiten. Dus we nodigden alle gasten uit voor een gezellige avond in de werkschuur. Iedereen kwam, want wat moesten ze anders. Het terrein was stikdonker, koud en nat, dus we hadden blowers om de boel een beetje warm te krijgen. Ik zei tegen de gasten: 'Jullie mogen vanavond tegen mij mopperen en schelden, maar onder twee voorwaarden: je doet het zingend én met de mensen van je toekomstige veldje.' Nou, ik kan je vertellen: er is die avond heel veel gemopperd, maar wél zingend én met de mensen van hun toekomstige veldje. Wat blijkt de week daarop? Wie niet dat allereerste begin had meegemaakt, had niets te zeggen! Mensen die in de tweede week klaagden over wat nog niet af was, kregen van de andere gasten te horen: 'Joh, je kan wel zien dat je er vorige week nog niet was, want wij hadden maar één toiletgebouw met koud water en dat is nu tenminste al klaar.' Zo hadden wij na één week al geschiedenis."

‘Gasten kwamen met emmers vol muizen naar de receptie’

De recreanten van RCN Zeewolde kregen zelfs hun part mee van de muizenplagen die de polder soms teisterden, vertelt Rob de Bes.

“Door die wintertarwe hebben we een muizenplaag gehad van jewelste. Mensen kwamen met emmers muizen naar de receptie om die daar in te leveren. Het was gigantisch! We maakten ons best een beetje zorgen over de dijk, want daar zaten we natuurlijk tegenaan en overal zag je die muizenholletjes. Dat was niet zo lekker! Vraat aan de huizen. En natuurlijk mensen die er bang voor zijn. Ja, we hadden ze in de bungalows, hoor! En ook bij ons in huis. Wij woonden midden op het terrein en hadden er flink last van.”

‘Mensen dachten dat bij ons het dorp Zeewolde was’

Dat de camping er eerder was dan het dorp, zorgde voor verwarring bij mensen die zich kwamen oriënteren op het wonen in Zeewolde, vertelt Rob de Bes.

“Om ons heen was alleen maar bos in aanleg. De eerste inplanting was geweest, maar daar keek je zo overheen. Dus mensen dachten in het begin dat bij ons het dorp Zeewolde was. Hier stonden natuurlijk bungalows en andere gebouwen. Dus veel mensen die zich kwamen oriënteren op wonen in Zeewolde kwamen bij ons terecht. In Zeewolde zelf stonden nog geen huizen.”

Toerisme in Zeewolde

In de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw was geen inspanning de recreatieondernemers teveel om Zeewolde en de nieuwe polder op de landelijke kaart te krijgen.

‘Flevoland moest bekend worden, want mensen hadden een verkeerd beeld van de polder’

Rob de Bes was als directeur van RCN Zeewolde constant bezig Zeewolde op de kaart te krijgen. Dat resulteerde in een aantal geslaagde evenementen.

“Twee keer per jaar organiseerden we samen met de ANWB de Beurs gebruikte caravans. In zo’n weekend werd zo vijftiennegentig procent van die vierhonderd caravans verkocht. Surfen was populair, dus we organiseer-

den de Nationale Jongerensurfdag. Een spektakel met op het hoogtepunt wel vijfendertigduizend bezoekers. Ik wilde Flevoland bekendheid geven, want mensen hadden een raar idee bij een polder, alles één kale vlakte. Dus wij organiseerden ‘Flevoland ontvangt Nederland’. Werd ik op zaterdagmorgen weer door de radio geïnterviewd om iedereen naar Flevoland te praten. Je hebt veertien ingangen om Flevoland in te komen, dus op al die punten stonden mensen met brochures van wat er te doen was in Flevoland. Gemeentehuizen en kerken waren open, je kon bij boeren terecht, je kon gratis een nachtje kamperen. Flevoland ontving echt Nederland! Toen we in 1986 provincie zouden worden, hadden we nog geen volkslied. Dus we gingen naar Conamus, de stichting voor de promotie van het Nederlandse lied van de oude John de Mol. We schreven een wedstrijd uit en hadden zestig inzendingen uit Nederland en België. Eén daarvan is gekozen en gezongen bij de installatie van de provincie in 1986. Het was constant ontwikkelen, ontwikkelen, ontwikkelen.”

‘Veel van onze gasten hebben de stap gezet om in Zeewolde te gaan wonen’

De RCN en Open Haven organiseerden in de beginjaren gezamenlijke kerkdiensten. Dat gaf leuke contacten tussen boeren en recreanten, vertelt Rob de Bes. “Als de dienst bij ons op het recreatiecentrum was, dronken de boeren na afloop koffie bij onze gasten voor hun tent of caravan. De volgende keer gingen de recreanten mee naar de Open Haven. Daar ontstonden leuke contacten uit. Zo hebben ook veel gasten de stap gezet om in Zeewolde te gaan wonen. Dat was een mooie ontwikkeling, die bijdroeg aan het wederzijdse begrip, want ja, wat doen die boeren hier, waar zitten die dan, hè. Dat is toch ergens in het verre buitengebied. En naar die recreanten werd in het begin ook een beetje scheef gekeken, want het dorp Zeewolde zou eigenlijk bij Trekkersveld komen. Als ik hier in de kerk ben, zie ik nog steeds mensen van het allereerste uur met een seizoenplaats of stacaravan die hier wonen en nog contacten hebben met de mensen van toen.”

*Café-restaurant De Trekker op Trekkersveld, april 1983 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt) ↑
Aan de Roerdompweg verblijven nieuwe boeren in een caravan totdat hun woning gebouwd is, ↓
augustus 1985 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Huizinga)*

Nieuwe boerderijen in een kale vlakte

Stel je voor: een onafzienbare vlakte met ontginningsgewassen en alleen een paar bordjes langs de weg om je toekomstige kavel te vinden. En daarbij ook nog die kritische toetsing van je mentaliteit omdat je, samen met andere boeren, een nieuwe gemeenschap moet gaan opbouwen. Die eerste jaren kenden zo hun uitdagingen. Gelukkig was daar het Trekkersveld, waar de boeren allerlei nuttige en minder nuttige zaken met elkaar konden bespreken.

Verliefd op de polder

‘Wat een ruimte en wat een mogelijkheden!’

Wanneer Jan van den Broek met zijn brommer over de dijk langs Zuidelijk Flevoland reed, droomde hij van een toekomst in de nieuwe polder. Ook al stond die polder nog onder water.

“Ik wilde altijd al vreselijk graag boer worden, maar op het oude land was geen mogelijkheid. Met beesten omgaan en buiten zijn vind ik geweldig. Ik hou van natuur en kijk graag wat daarin allemaal gebeurt. Daar heb je aardig gelegenheid toe als je boer bent. Mijn eerste indruk van die polder was: wat een enorme ruimte! En daarmee: wat een enorme mogelijkheden! In de omgeving van Maarssen had je percelen van dertig meter breed en één kilometer lang. Je kon bij wijze van spreken net ronddraaien met een trekker en dat was het. In Flevoland zag ik een enorme ruimte en toekomstperspectief voor ons beroep. Dat sprak me enorm aan. Want in de melkveehouderij zijn de winstmarges klein, altijd klein geweest en zullen ook wel klein blijven, denk ik.”

‘Dat jij de eerste bent die op de zeebodem loopt te stappen, een gelukzalig gevoel!’

De droom van Piet Nell kwam uit toen hij in 1967 een fruitteeltbedrijf in Oostelijk Flevoland kreeg. In 1985 zou hij nóg een keer opnieuw beginnen,

↑ *Bijeenkomst met kandidaat-pachters en hun vrouwen voor de uitgifte van 1980 in het Smedingbuis in Lelystad, 23 januari 1981 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)*

↓ *De officiële opening van basisschool 't Wold. De leerlingen voeren een zangstuk op, 21 januari 1982 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)*

maar dan in Zuidelijk Flevoland.

“Ik werd in 1956 verliefd op de polder, tijdens een excursie met de Landbouwschool naar de Noordoostpolder. Toen ik die mooie kavels bij die fruitteler zag, was ik helemaal verkocht. Dus ik solliciteerde in 1966 voor Oostelijk Flevoland. Ik was vijftientig – een jaar te jong – en nog niet getrouwd, dus dat ging niet door. Een jaar later lukte het wél. Ik voelde me direct een Flevolander. Direct. Ja man, een nieuw stuk grond en dat opbouwen. We begonnen in een gigantische troep, maar we zetten daar een schafteket neer en stampen maar in die klei. Alle twee, hoor, mijn vrouw Corrie genoot er ook met volle teugen van. Het was een uitdaging. We kwamen uit een bekrompen streek, hoor. Hier had je de vrijheid! Als je op een stuk grond komt wat zee is geweest en jij loopt daar als eerste doorheen te stappen, dat is een gelukzalig gevoel. Ik ben van Flevoland gaan houden. Ons hele gezin trouwens.”

Solliciteren voor een bedrijf

‘Er was veel belangstelling om naar de polder te komen’

Nico de Jong werkte voor de RIJP mee aan de uitgifte van boerenbedrijven in Zuidelijk Flevoland.

“Wie boerde op knelpunten op het oude land kreeg een bepaalde voorkeur, maar aan de boer zelf werden ook eisen gesteld. Ze moesten een goede landbouwopleiding hebben en bekwaam zijn om een bedrijf te runnen. Maar ze moesten ook voldoende geld hebben om hier te kunnen investeren. In 1978 begon de uitgifte in Zuidelijk Flevoland aan de oostkant. In die tijd boekten akkerbouwers goede bedrijfsresultaten, dus er was ontzettend veel belangstelling om naar de polder te komen. De tijd dat polderpioniers voorrang kregen op een bedrijf was voorbij. In Zuidelijk Flevoland zitten bijna uitsluitend boeren die op het oude land al een bedrijf hadden.”

‘Het was een grote stap, er moest veel geleerd worden’

Jan van den Broek startte in 1977 met zijn vader een melkveebedrijf aan de Sternweg. Een droom kwam uit, maar makkelijk was het niet!

“Mijn vader solliciteerde op een pachtbedrijf, maar tot onze verrassing kregen we een erfpachtbedrijf toegewezen. Hij had daar veel angst voor, dus er moest nogal gepraat worden voor we überhaupt toehapten. Bij pacht staat er een bedrijf en breng je alleen je inventaris mee, maar bij erfpacht sticht je de gebouwen voor eigen rekening. Wij moesten een lening aangaan voor 1,2 miljoen gulden, in die tijd verschrikkelijk veel geld, terwijl ons eigen vermogen tien procent van de balanswaarde van het bedrijf was. Dat zou vandaag de dag niet eens meer mogelijk zijn. Het riep veel zorgen op. Na twee of drie jaar zaten we al op de rand van een faillissement. We gingen van veertig naar honderdveertig melkkoeien en van veengrond naar kleigrond. We moesten veel leren. Alles was groter dan gewend. Vader had veel ervaring, maar de eerste jaren dorst hij niet te melken. Hij was toch bang van die moderne machines. Het was een grote stap, een vorm van emigreren. Je komt in een nieuwe biotoop terecht waar je je weg weer moet vinden. We dronken vaak koffie bij boeren die er al een jaar zaten. Er was een openhartige sfeer, iedereen was zoekende. We waren allemaal sterk toekomstgericht.”

‘In dat ene jaar hadden we twee bedrijven te bewerken’

Hilly Biesheuvel-Kamps (1945) behoorde met haar gezin tot de eerste inwoners van Zuidelijk Flevoland. De overstap van het oude naar het nieuwe land was best heftig.

“We hadden een gemengd bedrijf in de groeigemeente Spijkenisse, dus wij solliciteerden naar de polder om verder te kunnen boeren. De eerste keer was gelijk raak. Twee mannen van de Rijksdienst kwamen onaangekondigd op bezoek. Alles werd bekeken, hoe stond het ervoor, wat voor mensen waren we. We hadden gesolliciteerd op een akkerbouwbedrijf, maar tijdens het sollicitatiegesprek in Lelystad stelden ze steeds voor om naar een veebedrijf te gaan. Misschien wilden ze toetsen hoe standvastig we waren. We kwamen terecht aan de Ooievaarsweg JZ30, onze tweede keus. We waren er blij mee. De grond was al bedrijfsklaar en de Rijksdienst had de helft al ingezaaid met wintertarwe. Maar op het oude land waren we al bezig pootgoed te bestellen, dus in 1979 hadden we twee bedrijven te bewerken.”

‘We kregen een bedrijf en mijn wereld stond op z’n kop’

Hilly Nieuwenhuis-Polling was niet meteen enthousiast toen haar man solliciteerde voor een bedrijf in de polder.

“We boerden aan de uiterwaarden in Gorssel, maar dat was niet ideaal. Op een morgen zei Henk: ‘Ik ga solliciteren voor de polder.’ Daar was ik helemaal niet blij mee, maar hij zei: ‘Het zou een wonder zijn als het lukt, want ik hoor van mensen die drie of vijf keer solliciteren.’ Dus brief weg, en zo ging het rollen. We werden uitgenodigd op het Smedinghuis in Lelystad. Dat beeld van die rij mannen tegenover ons staat nóg op m’n netvlies. Ze vroegen nadrukkelijk naar onze activiteiten naast het boerenleven. Zeewolde moest in 1981 natuurlijk nog helemaal opziet worden. We gingen weer naar huis, aan het werk, en net voor Kerst komt er een brief. We hadden een bedrijf! Mijn wereld stond op z’n kop. We werden meteen gefeliciteerd, maar zover was ik nog helemaal niet. Er was in die polder nog niks te zien, he! Alleen een kavel, een woning, een schuur en de wind.”

Pionieren in een caravan

‘In die caravan was helemaal niks, geen water, geen elektriciteit’

De man van Hilly Biesheuvel-Kamps woonde het eerste jaar in een caravan op de kavel. Echt pionieren, maar hij was gelukkig niet de enige.

“Dat eerste jaar stond er een caravan op de kavel, waarin mijn man doordeweeks bivakkeerde. Wij bleven als gezin op het oude land. Er was helemaal niks, geen water, geen elektriciteit, geen telefoon, dus hij haalde met zijn melkbus water bij vrienden in de andere polder. Scheren ging niet, wassen moest met een emmertje water, dat was poedelen natuurlijk. Elk weekend kwam hij naar huis, want we hadden nog koeien in die tijd. Dat was een drukke, heftige tijd. Die mannen aten elke avond in De Trekker. Zo’n zeven mannen die allemaal alleen in de polder waren. Dat was natuurlijk gezellig en dan praatten ze vaak na tot diep in de nacht, in de caravan met het nodige d’r bij. Dat was een mooie tijd, heb ik begrepen. Met die club gingen we jaarlijks een keertje uit. De latere verpachtingen zijn denk ik minder hecht geweest, dat was wat minder pionieren.”

‘Er was veel stil verdriet in de polder’

Bietenagent Bas Bouma had veel contact met de boeren die in een caravan woonden, verstoken van hun gezin en familie. Vooral op koude, natte dagen was dat moeilijk.

“Er is heel wat gebeurd in de polder, hoor. Er was een heleboel stil verdriet. Van boeren die gesolliciteerd hadden en een bedrijf kregen. Dan begon de ellende: oh, nu moeten we toch naar de polder toe. Hoe moet dat nou, zo’n eind van de familie af. In een slecht voorjaar kregen ze soms iets van ‘wat doe ik hier eigenlijk in die polder’. Het was kaal en er stonden geen bomen. ‘Ach, man’, zei ik dan, ‘die bomen komen vanzelf wel.’ Dan sprak ik ze moed in en zei dat het allemaal weer goed zou komen. Ik heb heel wat mensen gesproken die dat zo ervoeren. Dan zaten ze hier alleen, met slecht weer, de wind rond de caravan, de grond nat en het gezin nog in Groningen. Dan dacht ik: ik moet maar eens naar hem toe. Dan lag ‘ie op de bank in de caravan en dan kwamen de verhalen naar boven. Er was een heleboel bij dat ik voor mezelf hield.”

Boeren uit alle windstreken

‘Als er een Fries bijkwam, gingen die twee Friezen ineens in het Fries verder’

Dick van Essen (1945), voormalig eigenaar van autobedrijf Jedi, vond het altijd grappig om te zien hoe de verschillende streken zich in de polder mengden. Maar dat ging wél tot een bepaalde hoogte, vertelt hij.

“Die boeren komen overal weg. En als ze dan hun auto wegbrachten en wat stonden te kletsen had je soms een Limburger, een Groninger, een Drent, een Fries en een Zeeuw bij elkaar. En die mensen stonden te praten. Maar als er dan nog een Fries bijkwam, gingen die twee Friezen ineens in het Fries verder.”

‘Ik verstond veel dialecten, maar met Groningers klikte het altijd meteen’

Bas Bouma had als bietenagent contact met boeren uit alle hoeken van het land.
 “In het begin was er elke week een Landbouwbeurs in Zeewolde.

De zittende boeren kwamen daar naartoe, maar heel apart, die jongere boeren hadden er geen interesse in. Alles was veranderd door de telefoon en de fax. Het was een sociaal gebeuren: een borreltje drinken, nieuwtjes uitwisselen. Het was gezellig, maar had geen recht meer van bestaan. Dat was toch wel jammer. Bij Groningers kwam ik natuurlijk graag. Dat klikte gelijk. Je moedertaal verlies je niet. Daar had ik wel profijt van. Ik kon een heleboel dialecten best verstaan, maar dat Fries, daar kreeg ik geen vat op. Ik had weleens dat een Friese boer dacht dat ik een Fries was. Die begon in het Fries te praten, maar dan zei ik: ‘Nu moet je wel een ander kanaal pakken, want ik hoor wel wat je zegt, maar ik versta je niet.’ Dat gebeurde wel, haha! Friezen onder elkaar is heel anders dan één Fries. Limburgers zijn weer heel anders en met Zeeuwen kon ik ook goed overweg. Dat ging ook met een grapje en een grolletje. Heel gemoedelijk. Als ik nu mensen uit die eerste jaren tegenkom zeggen we vaak: ‘Wat was het toch een mooie tijd in de polder.’ Dat gemoedelijke is een beetje verdwenen. Het is zakelijker geworden.”

Inburgeren op het nieuwe land

‘Iedereen schaatste en onze kinderen waren binnen de kortste keren ingeburgerd’

Fruitteler Piet Nell verbuisde in januari 1985 met zijn gezin naar de Roerdompweg. Het was hartje winter.

“We reden met een aanhanger achter de auto vanuit Dronten naar Zeewolde. Een schep mee om onderweg sneeuw te scheppen. Strooien gebeurde hier niet en je kon door dat open land zomaar in een sneeuwberg terechtkomen. Alle kinderen in de buurt waren aan het schaatsen, dus onze jongens waren binnen de kortste keren ingeburgerd. Er werd van alles georganiseerd. Touwtrekken op Koninginnedag in het dorp. Dan gingen we eerst oefenen op een veldje aan het eind van de Roerdompweg. De hele buurt aan het touwtrekken, haps en snaps erbij. De kinderen vermaakten der eigen best, hè. Op zondagmiddag voetbalde de jongens uit de buurt hier een paar uurtjes. Dan gingen wij daar even bij kijken. Dat verliep heel makkelijk, heel soepel.”

‘Zeewolde was er nog niet, dus de boeren richtten allerlei verenigingen op’

Hilly Biesheuvel-Kamps herinnert zich nog dat de gezinnen in het buitengebied al behoorlijk actief waren, voor er zelfs maar een dorp bestond.

“Zeewolde zelf was nog niks. De boeren uit het buitengebied moesten de gemeenschap gaan invullen. Dus er werden al allerlei verenigingen opgericht voor er een dorp was. Je wilde toch bij elkaar komen, iets organiseren. Toen we eenmaal gesetteld waren en de kinderen naar school gingen, ben ik bestuursfuncties gaan vervullen. Dat was een mooie tijd, waarin ik veel heb geleerd.”

‘In het maatschappelijke leven ontmoetten akkerbouwers en veeboeren elkaar’

Hilly Nieuwenhuis-Polling kwam van een gemengd bedrijf en realiseerde zich pas in de polder de grote verschillen tussen akkerbouwers en veeboeren.

“Akkerbouwers hadden in de winter tijd, het werk van veeboeren ging altijd door. Op feestavonden van de Maatschappij van Landbouw zag je elkaar wel, maar je woont toch behoorlijk uit elkaar en kent elkaar niet. Dat moest groeien. Daarom vond ik het maatschappelijk leven belangrijk. Daar leerden akkerbouwers en veeboeren elkaar kennen. Je zocht mensen uit je eigen streek toch vaak even op. Dat voelde vertrouwd en je sprak even dezelfde taal. Ik ben nog een tijdje lid geweest van de Drentse vereniging in Dronten. Later was dat niet meer nodig, maar in het begin was dat toch wel leuk.”

‘Bij de Plattelandsvrouwen heb ik veel mensen leren kennen’

Renske Bierma-Wassenaar kwam als jonge boerin met haar man naar de polder. Iedereen zette de schouders eronder om een gemeenschap te laten ontstaan.

“Iedereen had wel een taak of iets waar hij bij betrokken was. Je wilde met elkaar iets opzetten, een gemeenschap maken. Wij hadden in 1980 nog geen kinderen. Ik was één van de weinige vrouwen die buitenshuis ging werken. Iedereen was druk samen met de man, met het bedrijf. De gezinnen met schoolgaande kinderen hadden sowieso sneller contact met elkaar. Ik was nog maar vierentwintig en wilde eerst niet bij de

Plattelandsvrouwen. Het leek me meer iets voor mijn moeder. Maar ik wilde me toch in deze gemeenschap settelen, dus ik ging bij de Plattelandsvrouwen. Daar heb ik veel mensen leren kennen.”

‘Ik heb wel heimwee naar het oude land gehad’

Het duurde even voordat Hilly Nieuwenhuis-Polling haar draai vond in de polder.

“Henk was druk met zijn werk, die had geen heimwee. Maar ik heb wel heimwee gehad. Op het oude land deed ik alles op de fiets. Even naar de winkel, even naar vriendinnen, de kinderen naar school brengen op de fiets. Dat was er hier niet meer bij. Als je in Nijkerk zei dat je uit Zeewolde kwam, wisten sommigen niet waar dat lag. Dat gaf toch een unheimisch gevoel. Henk werd al snel gevraagd voor de kerk en de Landbouwmaatschappij IJsselmeerpolders. Ik werd gevraagd voor de gemeenteraad. Dat moest toch bemenst worden, dus daar heb ik mij voor opgegeven. Zo ben ik in 1984 in de gemeenteraad gekomen. Achteraf uniek dat het op mijn weg kwam. Als we in Gorssel waren gebleven, had ik dit allemaal niet kunnen vertellen.”

De onderstammen voor de fruitbomen worden geplant op het bedrijf van Piet Nell, voorjaar 1983 ↑

(foto Piet Nell)

Appels plukken in de boomgaard van het spuitvrije bedrijf op kavel NZ 27, jaren tachtig ↓

(foto Nico de Jong)

Moeilijke start voor de fruitteelt

De fruittelers in Zuidelijk Flevoland hadden het niet makkelijk de eerste jaren. Na een strenge winter bleken alle jonge boompjes doodgevroren en konden ze opnieuw beginnen. Ook de bewatering was die eerste jaren nog niet op orde, met misoogsten tot gevolg.

‘We wilden wel opnieuw beginnen op een stukje verse grond’

Fruitteler Piet Nell kreeg in 1982 de kans om vanuit Oostelijk Flevoland opnieuw te beginnen aan de Roerdompweg in Zuidelijk Flevoland. Die kans greep hij met beide handen aan.

“We konden van zeven hectare in Dronten naar minimaal twintig hectare in Zeewolde. Op dat moment waren onze appelbomen in Dronten aan vervanging toe. Maar oude bomen rooien en nieuwe opzetten, wilde moeilijk. Dus we wilden wel opnieuw beginnen op een stukje verse, goeie grond. Hoewel je drie jaar moest rekenen voordat het wat zou opbrengen.”

‘Door de zachte herfst en strenge winter vrozen alle boompjes dood’

De nieuwe start van fruitteler Piet Nell in Zuidelijk Flevoland verliep helaas niet voorspoedig.

“In 1984 begonnen we met planten. De herfst van 1984 was een zachte herfst geweest, geen nachtvorstje of niks. Dus toen rond Kerst de vorst erin knalde vrozen de boompjes dood. Het was allemaal snot. In het voorjaar liepen de bomen eerst nog uit op hun reservevoedsel, maar daarna ging ’t spul achter mekaar dood. Op een halve hectare na, tegen de weg aan. Die boompjes waren wat slechter gegroeid, omdat het een voormalige kopakker van de Rijksdienst was. De grond was daar pittig vastgereden en daardoor waren die boompjes blijkbaar sterker en niet bevroren. Maar de rest was allemaal dood. We waren weer terug bij af. Fruitteelt is eigenlijk een soort Monopoly-spel, hè. Je bent regelmatig terug bij af. Maar we dachten er niet teveel bij na. We waren gelukkig en gezond en we hebben echt met het hele gezin de zaak weer boven water getild.”

↑ *De hele familie helpt mee met het oculeren, één van de stappen tijdens het kweken van jonge boompjes, circa 1985 (foto Piet Nell)*

↓ *Het fruitteeltproefbedrijf aan de Bloesemlaan, juni 1987 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Huizinga)*

‘Als zo’n paal onder de grond een scheur tegenkwam, dook hij er zo in’

De vruchtbare kleigrond van Zuidelijk Flevoland had tijdens het plaatsen van palen in de boomgaard zo zijn nadelen, vertelt Piet Nell.

“Planten begin met palen zetten. Dat deden we met een trekker met een hefmast, want dat ding kon ook drukken. Daar zette je een paal onder en dan ging ‘ie zo de grond in. Er stonden drieduizend palen op een hectare en op een goeie dag deden wij er duizend. Corrie zat op de trekker en ik hield die palen vast. Maar de grond in Zeewolde is een beetje apart: heel doorlatend en vol met scheuren. Het wordt hier nooit nat. Het kan regenen zo hard het wil, maar door al die scheuren in de grond is het water binnen de kortste keren weer weg. Allenig, van het bovenste kleilaagje moet je wel een paar dagen afblijven, anders plakt de hele zaak aan je laarzen.

Die palen moesten er tachtig centimeter in. De eerste twintig centimeter ging altijd mooi recht, maar dan... als die paal van onderen net een scheur ziet, gaat ‘ie daarheen. En dan stond die paal weer scheef! Als teler wil je toch een rechte rij hebben, het moet ergens op lijken, vooral als je vooraan de weg zit. Dus dat was best pittig werk. Tegenwoordig boort een machine gaatjes in de grond, je douwt er een paal in en klaar is kees. Maar dat was toen allemaal handwerk. Dat eerste jaar moesten we vijftienduizend palen zetten, het jaar daarop een kleine tienduizend.”

‘Je moet water in de fruitteeltgebieden hebben om te beregenen tegen de nachtvorst’

In 1987 kon Piet Nell weer volop inplanten en drie jaar later droegen de boompjes goed. Maar beregenen was nog steeds een probleem in een polder die vooral gericht was op ontwateren.

“We kregen extra nachtvorst in het voorjaar en wij konden hier niet beregenen tegen nachtvorst, want er was gewoon geen water. De Duikertocht, een kilometer verderop, was erg zout. Dat ging ook niet, dus dit werd een misoogst. In 1991 ging het weer mis, maar omdat het in het noorden van het land nog erger was, sloften wij er door de hoge prijzen redelijk door. Toen zag de provincie in dat je goed water moet hebben.

Ze hebben allemaal nieuwe tochten gegraven en duikers en hevels aangelegd om goed water binnen de fruitteeltgebieden te krijgen. Pas in de jaren negentig konden we beregenen. Maar doordat iedereen kon beregenen, had iedereen een goeie oogst, dus de prijzen, haha! Maar goed, dat hoorde bij het vak. Weer terug bij af, net als bij Monopoly.”

‘De hazen wipten door de sneeuw zo over het gaas heen’

Fruittelers moesten gaas om hun hele bedrijf zetten om de vele hazen uit de boomgaard te houden, vertelt Piet Nell. Maar in de winter hielp dat gaas soms niet.

“Je moest gaas om het hele bedrijf zetten, want een haas is gek op bomen, vooral appelbomen. Maar met sneeuw! Oeh, dan hoopte de sneeuw op tegen het gaas en dan wipten de hazen er zo overheen. Je ging elke dag wel een keer kijken, want dat zag je natuurlijk aan de sporen. Als er sneeuw lag, hadden de hazen honger en dan waren ze helemaal tuk op die jonge boompjes. Dan gingen ze gruwelijk tekeer, hoor. En dan belde je de jachtopziener en die joeg ze eruit of hij schoot ze eruit. We hadden in het begin wel dat ze in de herfst tien hazen schoten en dan bleven er genoeg over om de populatie in stand te houden. Als er zoveel haas was, kreeg je in de herfst een haasje. Dan aten we ook nog eens wild.”

‘Als die kramsvogels in je boomgaard doken, hield je ze er niet uit’

Als de Jonagolds in november nog geplukt moesten worden, was het uitkijken voor de kramsvogels, vertelt Piet Nell.

“In Zeewolde woonden nog weinig mensen, dus daar was weinig te halen. Maar toen we volop plukkers nodig hadden en het echt goed begon te dragen, heeft Corrie gewoon een keer de boerenbuurt afgebeld. Toen kwamen er een hoop boerinnen plukken. In de topjaren had je wel een veertig plukkers nodig. In het begin hadden wij ook nog vroege rassen, James Grieve en Summerred, en dan de late rassen Jonagold. Dus je plukte toch van half augustus tot begin november. Met Jonagold moest je in die tijd wachten tot de blos erop kwam, anders waren ze waardeloos. En dat kon in sommige jaren lang duren. Dan was je begin november nog aan het plukken. Dat was niet leuk, want dan kwamen de kramsvogels uit

het noorden, die trekvogels, en die dachten: hé jongens, even bijtanken. Nou, als die kramsvogels in je boomgaard doken, wist je ze er niet uit te houden.”

De fruitteeltproeftuin

Toen het fruitteeltkundig onderzoek in Nederland werd gereorganiseerd, besloot men een nieuwe fruitteeltproeftuin in Zeewolde in het leven te roepen. De polder van Zuidelijk Flevoland was door de goede grond en centrale ligging daarvoor een aangewezen locatie. Wim Lugtenberg werd bedrijfsleider op de nieuwe proeftuin.

‘We deden veel onderzoek waar de fruittelers wat aan hadden’

Als bedrijfsleider was Wim Lugtenberg verantwoordelijk voor het regelen van de dagelijkse werkzaamheden op de tuin.

“In de eerste plaats moest er extra gedraineerd worden, want fruitteelt moet goed ontwaterd worden. De Dienst der Domeinen regelde dat er water beschikbaar kwam voor nachtvorst. Er waren nog geen nutsvoorzieningen, dus de hele bouw is gebeurd op een stroomaggregaat. Onze woning was nog niet klaar, dus we hebben vijf maanden op de RCN gebivakkeerd. In februari 1986, die hele strenge winter, zijn we verhuisd naar de Bloesemlaan. Minister Braks opende de fruitteeltproeftuin op 26 juli 1986. Hij landde met een helikopter op de Bloesemlaan. Daar lag al asfalt. De moeilijkheid was dat belangstellenden zo honderd kilometer moesten rijden om in Zeewolde te komen. Maar na een aantal jaren kregen ze toch wel binding met Zeewolde. We kregen veel complimenten dat we goed onderzoek deden waar de fruittelers wat aan hadden.”

‘Bomen waren niet beschikbaar omdat zoveel fruittelers opnieuw moesten beginnen’

Het planten van de eerste bomen in het voorjaar van 1985 ging met horten en stoten, door de strenge winter die eraan voorafging, vertelt Wim Lugtenberg.

“In die winter was het min tweeëntwintig graden. Veel fruitbomen zijn toen bevroren. Wij startten daardoor ook langzamer op, want er waren

veel bomen niet beschikbaar, ook omdat bijna alle fruittelers opnieuw moesten beginnen. Die waren ook al hun bomen kwijt.”

‘De proeftuin kreeg veel bezoek uit binnen- en buitenland’

De fruitteeltproeftuin moest er altijd piekfijn bijliggen, vertelt Wim Lugtenberg.

“Er zaten al fruittelers rond de Sterappellaan, maar wij kwamen voor de zichtbaarheid aan de Bloesemlaan. Het was zelfs zo dat de gemeente ons in 1984 belde of we Bloesemlaan een mooie naam vonden. Nou, daar konden wij ons wel in vinden, haha! De hoek Spiekweg- Bloesemlaan was heel geschikt, want uit alle regio’s kwamen jaarlijks excursies, ook uit het buitenland. Een technische commissie regelde welke proeven er kwamen. Er waren onderstammenproeven, plantsystemen, gewasbescherming, onkruidbestrijding, al dat soort dingen. Een onderzoeker werkte die proeven uit, ik was er voor de algehele leiding. Het moest er altijd piekfijn bijliggen.”

Piet van IJzendoorn in de koeienstal op zijn biologisch-dynamische boerenbedrijf, 1991 ↑

(foto Rob ter Haar)

Bloeiende gewassen op kavel NZ 27, juni 1982 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt) ↓

Het verbranden van aardappelloof op kavel NZ 27, augustus 1978 ↑

(foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)

Bieten planten op kavel NZ 27, mei 1986 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Huizinga) ↓

Boeren op zoek naar nieuwe wegen

Waren bestrijdingsmiddelen voorheen geen probleem, in de nieuwe polder pakte een aantal boeren het radicaal anders aan: rond de Winkelweg ontwikkelde zich een biologisch landbouwgebied dat nimmer bespoten werd met chemische middelen. De boeren zoeken nieuwe wegen, op weg naar een duurzame toekomst.

Biologisch ontginnen

‘Het koolzaad werd helemaal aangevreten door insecten’

RIJP-medewerker Nico de Jong vertelt hoe de RIJP in de nieuwe polder experimenteerde met ontginnen zonder chemische bestrijdingsmiddelen.

“In de zeventiger jaren was de landbouw behoorlijk gemechaniseerd en verdwenen de arbeidskrachten. Boeren hadden geen tijd meer om zelf in de gewassen te wieden, dus gebruikten steeds vaker chemische middelen voor onkruid- en ziektebestrijding. Eind jaren tachtig begon men in te zien dat de manier waarop men boerde, met veel gebruik van kunstmest en chemische bestrijdingsmiddelen, het milieu teveel zou aantasten. De gedachte van biologische landbouw kwam op. Toen besloot de RIJP om aan de Winkelweg 500 hectare te ontginnen zonder gebruik van chemische middelen en kunstmest. Al gauw bleek het gebruikelijke bouwplan van granen en koolzaad niet te werken, omdat het koolzaad helemaal aangevreten werd door teveel insecten. Ze zaaiden luzerne, een voeder- gewas dat in feite stikstof in de grond brengt. Daarna behaalden ze met de granen een goede opbrengst, zonder gebruik van chemische middelen en kunstmest. Een speciale werkgroep begeleidde dit project. De biologische producten brachten meer op, maar de kosten waren ook hoger, omdat er meer arbeidskracht in zat door het handwerk. Toch lukte het om het bedrijf rendabel te krijgen.”

‘De overheid was er al vroeg bij om te kijken of biologisch boeren mogelijk was’

Piet van Andel werkte bij de RIJP als assistent-bedrijfsleider mee aan het biologische ontginnen aan de Winkelweg. Sinds 1989 boert hij zelf in het gebied.

“Het riet dat ze in dit gebied hebben geteeld, is mechanisch bestreden. Voordat de biologische landbouw opkwam in Nederland, was de overheid er al vroeg bij om te kijken of het kon, hoe het allemaal werkte. Het was ontzettend leuk om daaraan mee te werken en dat legde bij mij de kiem: dit wil ik, dit is mijn passie, ik wil biologisch boeren. En sinds 1989 zitten wij op een deel van dat spuitvrije bedrijf NZ 27.”

Biologisch boeren

‘Ik wilde laten zien dat biologische landbouw rationeel en toekomstgericht is’

Piet van IJzendoorn (1948) kreeg in 1981 de kans om een biologisch-dynamisch boerenbedrijf te beginnen in Zeewolde. Best een spannend waagstuk.

“Zelf had ik in de zestiger jaren volop in de landbouw gewerkt, ook die chemische kant. Daar zag ik toch wel grote problemen ontstaan. Ik wilde kijken of biologisch-dynamisch boeren mogelijk was. In Flevoland had je een ideale beginsituatie, want ik begon tegelijk met mijn gangbare collega’s, dus we konden goed vergelijken hoe het ging. Gelukkig waren er bij de RIJP mensen ook gecharmeerd van een ander soort landbouw. Het was voor mij een uitdaging om collega-boeren te laten zien dat je biologische landbouw rationeel en toekomstgericht kunt doen. Daarnaast vond ik landbouw meer dan voedselproductie. Ik groeide op in een groot gezin in de Betuwe, waarbij er een soort inclusiviteit was. De hele familie deed mee, een heel zorgend systeem waar ik als kleine jongen tussendoor scharrelde, met veel vrijheid en ruimte en impliciet een oplettend oog. Er was verbinding tussen generaties, maar ook met de natuur. We slachtten op het bedrijf, dus we wisten wat we aten. Waar in de landbouw de focus was komen te liggen op zoveel mogelijk productie, wilden wij werken aan een nieuwe landbouwcultuur, die meer gericht was op de zingevende betekenis van het leven.”

Bouwen aan bodemleven

‘Wormen uit de Betuwe heb ik hier in de grond uitgezet’

Piet van IJzendoorn constateerde dat de poldergrond weinig wormen bevatte, dus hij ging naar de Betuwe terug om ze te vangen.

“Toen we hier kwamen zaten er heel weinig wormen in de grond. Ik heb zelf nog wormen gevangen in de Betuwe en hier uitgezet. Er zijn vijf of zes verschillende soorten wormen, ook verticaal werkend. Die wormen zijn heel bijzonder, die doen heel veel voor de bodem, dus die heb ik hier uitgezet om het hele systeem biologisch op te bouwen. Maar dat kost wel zeven jaar en die eerste jaren zijn het lastigste, met ziektes.”

‘Als biologische boer moet je leren wat wel en niet goed werkt’

De natuur houdt zichzelf in stand, maar je kunt daar als boer veel aan doen door een goede gewasrotatie te kiezen en je grond goed te verzorgen, vindt Piet van Andel.

“Wij gingen als biologische boeren telen wat de markt vroeg. Dat gaf een brede vruchtwisseling. Gras en klaver telen we voor een goede bodemstructuur. Liefst klaver, want dat gaat naar de biologische veehouders. En het bindt stikstof uit de lucht, dus je houdt gratis stikstof in de bodem. Dat is voor uien weer een mooie voorvrucht. We telen graan voor bakkerijen, maar graan is ook weer een mooie voorvrucht voor uien, aardappelen of rode bieten, eigenlijk voor alles. Verder telen we een heel scala aan gewassen: rode bieten, uien, suikermis, erwten, doperwtjes, boontjes, sperziebonen, wortels, pastinaken, eigenlijk zijn we akkerbouwer/groenteteler. De gangbare collega's telen vooral aardappels, suikerbieten en graan, soms nog bollen en uien erbij. Als biologische boer moet je leren wat wel en niet goed werkt. Dat hangt ook af van de grond. Op zandgrond ben je meer met stikstof bezig. Wij zitten hier op zware vruchtbare grond, hier groeit het makkelijker. We hebben weinig slechte jaren gehad.”

‘Maak het systeem sterker en je krijgt rijkdom terug’

Piet van IJzendoorn koos bewust voor een gemengd bedrijf om dieren en planten

samen een optimaal bodemleven te laten ontwikkelen.

“Aan de bodem wordt vaak niet gedacht, maar in één eetlepel aarde zitten zeven miljard micro-organismen. Dat bodemleven kan samen met die plant veel positiefs leveren aan de aarde. Ons doel is niet zoveel mogelijk krijgen, maar zoveel mogelijk te geven, zodat het systeem sterker wordt. En van een sterk systeem krijg je rijkdom terug. Dat principe is het tegenovergestelde van het streven naar maximale productie dat gangbaar is geworden in de landbouw. Naar mijn idee plegen we daarmee rooibouw op ons eigen land. Veel van onze gangbare burens dachten: die is zo weg zonder kunstmest en bestrijdingsmiddelen, want het stikt hier van het onkruid. Dat was ook spannend, maar ik dacht bij mezelf: als we die eerste zeven jaar doorkomen, gaat het verder wel lukken. Dat hele bodemsysteem moest opgebouwd worden. Uiteindelijk zagen de burens dat ook wij goede opbrengsten hadden en eind jaren tachtig schakelden er wat mensen om. Dat vond ik heel dapper. Als biologisch-dynamische boer moet je minder receptmatig werken en meer zelf kijken wat wel en niet kan. Volgens de officiële normen hebben wij bijvoorbeeld veel te weinig fosfaat in de bodem. We hebben het nooit toegevoegd zoals onze gangbare collega's, maar toch zijn onze opbrengsten prima.”

‘Je kunt beter samenwerken met de natuur dan afgaan op computerwijsheid’

Piet van IJzendoorn deed door de jaren heen verschillende experimenten met zijn niet-biologisch boerende burens. Dat leverde interessante resultaten op.

“We lieten allebei de grond door een analysebureau monstereën op de hoeveelheid stikstof. Hij kreeg het advies om iets van 250 kilo stikstof te strooien voor zijn bieten. Op basis van zo'n advies wordt er door gangbare boeren bemest. Maar ik strooide dus niet. En we zaaiden op hetzelfde moment. Bij de oogst hadden wij twintig procent minder opbrengst, maar wél een veel hoger suikergehalte en een veel hogere sapzuiverheid, dus de winbare suiker was bij ons groter dan bij hem terwijl wij geen stikstof hadden gestrooid. Dat waren leuke experimenten die mij er nóg meer in bevestigden dat je beter kunt samenwerken met de natuur dan af te gaan op computerwijsheid.”

Biologisch bestrijden

‘Vaak lossen problemen in gewassen zich na een tijdje vanzelf op’

Vertrouwen in de natuur is het sleutelwoord in de bestrijding van ongewenste beestjes of ziektes in je gewassen, vertelt Piet van Andel.

“Je moet het vertrouwen terugkrijgen dat, als je gewassen teelt en er ontstaan problemen door ziektes of beestjes, zich dat meestal vanzelf weer oplost. Bij bladluizen komen er bijvoorbeeld op een gegeven moment lieveheersbeestjes om het op te lossen, maar je hebt wel een tijdje schade van die luizen. Als je dat niet wilt, moet je ze doodspuiten. Maar vaak zie je na een tijdje die natuurlijke ontwikkeling met lieveheersbeestjes of sluipwespen op gang komen en dan is het prima te hanteren. Je boet iets in aan opbrengst, maar je kunt prima gewassen telen. Als je een stuk of acht gewassen teelt en één ervan valt tegen, is je jaar niet slecht.”

‘Bij biologisch-dynamische landbouw moet je vertrouwen hebben in jezelf, de natuur en het systeem’

Piet van IJzendoorn teelde witte kool en bieten, die beide volgens de reguliere landbouw wel moesten mislukken zonder bestrijdingsmiddelen. Dat viel mee!

“We teelden witte kilokooltjes voor salades. Dat was bedoeld te mislukken vanwege het koolwitje, rupsen, en zo, maar dat ging prima. We hadden een flink oppervlak rode bieten en de verwachting was dat het bietenkevertje alle planten zou opvreten voor ze überhaupt boven de grond staan. Toen heb ik de helft meer gezaaid, zodat er wat kon wegval- len. Dat bleek prima te gaan. De overbuurman had ook rode bieten en hij ging spuiten, ik niet. Met de oogst hadden wij een iets grovere biet, maar de opbrengst was gelijk aan die van hem. Tja, bij biologisch-dynamische landbouw moet je een beetje vertrouwen hebben in jezelf, in de natuur en in het systeem. En je moet altijd willen leren van hoe dingen gaan. En natuurlijk verlies incalculeren.”

‘Insecten en vogels die plaaginsecten bestrijden vonden hun leefgebied in het Winkelse Zand’

Het Winkelse Zand, één van de natuurterreintjes die de RIJZP beheerde, was

bedoeld om de biologische landbouw te ondersteunen, vertelt Roelof Duijff.

“Het Winkelse Zand was een groot gronddepot in het gebied dat voor biologische landbouw werd uitgegeven. We hebben daar een waterpartij en een oeverwaluwand aangelegd. Er kwamen bossages en op die manier konden we er iets leuks van maken. Qua diversiteit paste het in de biologische landbouw, want een hele hoop insecten en vogels die plaaginsecten bestrijden in de biologische landbouw vonden daar hun leefgebied. We plantten bijvoorbeeld knotwilgen in de hoop dat daar in de toekomst uiltjes tot broeden zouden komen of torenvalken die muizen konden wegpakken. Dat het op die manier de biologische landbouw zou versterken.”

‘De aardappelteelt zorgde elk jaar voor een spannend moment’

De verhouding met de gangbare boeren was op zich goed, maar de aardappelteelt zorgde elk jaar tóch voor wat spanning, vertelt Piet van Andel.

“Er was altijd één spannend moment in het jaar. Wij teelden net als onze gangbare collega’s aardappels, maar wij spoten natuurlijk niet tegen fytoftora. Zij waren dan bang dat wij dan verspreidingsbronnen zouden zijn. In zekere zin was dat ook een gevaar, want bij een haard kan er flinke verspreiding optreden. Dat gaf soms stevige discussies, maar uiteindelijk vond ik dat ik zelf het recht had om aardappels te telen en niet te spuiten. Sommige jaren viel het reuze mee. En ik nam ook mijn verantwoording: als er teveel fytoftora kwam, brandde ik ze. Dan rijd je met een machine met grote hitte over de aardappels en brand je de schimmel als het ware dood. Maar dan is die aardappel ook zo’n beetje dood, dan stoppen ze met groeien. Nu zijn er resistente rassen, dus het probleem is eigenlijk helemaal uit de wereld. En omdat er veel meer biologische boeren zijn, wordt het niet spuiten veel meer geaccepteerd.”

‘De combinatie van voeding, ruimte en weidegang maakt onze veestapel weerbaar’

Toen in 1984 in Flevoland het IBR-virus onder het vee rondging, besloot Piet van IJzendoorn zijn vee niet te enten. Zijn vertrouwen in het ecosysteem bleek terecht.

“Het beeld werd geschetst dat door zo’n virus alle koeien van de melk afgaan en jij in één jaar failliet bent. Praktisch alle boeren lieten hun dieren enten, maar onze koeien waren goed opgegroeid, hadden geen vreemd vee erbij gekregen, dus we hadden een stabiel ecosysteem. Ik vertrouwde erop dat mijn veestapel daartegen kon en heb niet geënt. In bloedmonsters werden het virus en antistoffen wel aangetroffen, maar het heeft bij ons geen schade gedaan. We hadden een open stal met veel lucht en licht. Ons vee had zes keer meer ruimte dan gangbaar en het voersysteem was ook anders. We willen dat een koe de melkhoeveelheid geeft die bij haar past, zonder krachtvoer en met groenvoer. Koeien zijn herkauwers van gras en niet van graan. Graan is voor mensen. Al die dingen bij elkaar maakten dat we goed door dat virus heenfietsen. We hebben nooit geënt, nooit hoeven ontwormen, we hoeven nooit klauwen te bekappen. Het is de combinatie van voeding, ruimte, weidegang en gewoon alles bij elkaar.”

Op weg naar de toekomst

‘Ook zonder chemie en kunstmest kun je mooie gewassen telen’

Piet van Andel kijkt met een goed gevoel terug op zijn uitdaging om te laten zien dat biologisch boeren een realistisch alternatief is voor de gangbare landbouw.

“In Zuidelijk Flevoland zitten allemaal eerste generatieboeren, erg zakelijk en erg met hun bedrijf bezig. Ik ben bang dat ik daar een tik van meegekregen heb. Ik ben harder geworden, ook door akkefietjes uit het begin. Het was een enorme uitdaging om zo’n bedrijf te bouwen. Ik had een sterke innerlijke motivatie om te laten zien dat je ook zonder chemie en kunstmest mooie gewassen kunt telen. Van het proces heb ik enorm genoten en veel geleerd. We verzorgen heel Nederland van biologische rode bieten, daar ben ik trots op. Met uien hebben we ook veel ontwikkeld. Dat zijn mooie dingen om op terug te kijken. Ik ben tevreden.”

‘Het is veel leuker boer zijn’

Tegenwoordig schakelen meer boeren om naar biologische landbouw. Maar dan moeten ze wel even een ‘mindshift’ maken, vertelt Piet van IJzendoorn.

“In de jaren negentig nam het milieubewustzijn toe. Nu is het helemaal niet meer raar als je kiest voor biologisch-dynamische landbouw. De burenen zijn ook biologisch geworden. Toen wij begonnen moesten we alles zelf afzetten, er was niks. Nu is het in Flevoland best goed georganiseerd. Maar goed, het blijft: boeren die omschakelen van gangbaar naar biologisch zonder gebruik van kunstmest en bestrijdingsmiddelen moeten een hele mindshift maken en zich verdiepen in de mogelijkheden. Je bent meer op jezelf aangewezen, maar ik zeg altijd: het is veel leuker boer zijn.”

*Een bord waarschuwt bezoekers van het droogvallende Zuidelijk Flevoland: de bodem is nog slap ↑
en de kans op explosieven is aanwezig, 8 april 1968 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt)*

Woningen in aanbouw in Zeewolde, juli 1984 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Huizinga) ↓

Erwten schoffelen op kavel NZ 27, 29 mei 1978 (foto Het Flevolands Archief, RIJP, Potuyt) ↑

*Een eenvoudig kavelbordje toont pachters waar hun nieuwe bedrijf komt, herfst 1984 ↓
foto Wim Lugtenberg)*

LEVENSGEVAARLIJK:
SLAPPE BODEM

VERBODEN
TOEGANG
Bijdragen 10

Terugblik op een nieuwe start

Het is inmiddels ruim vijftig jaar geleden dat de zeebodem van de gemeente Zeewolde droogviel. Sindsdien is het gebied veranderd van een onontgonnen vlakte vol riet en andere pioniersgewassen in een gebied met hoogwaardige landbouw, uitgestrekte bossen en natuurlijk Zeewolde als levendige woonkern aan het water. Terugkijkend op die beginjaren komen vooral mooie herinneringen naar boven. En uiteraard valt het contrast met de huidige samenleving en het huidige polderlandschap op.

‘Het was zo mooi, we konden het alleen maar verknallen’

Planoloog Karel Wethmar beschouwt het als een voorrecht aan de ontwikkeling van Zeewolde gewerkt te mogen hebben. Hij kijkt er met een goed gevoel op terug.

“In de tijd die ik aan de ontwikkeling van Zeewolde mocht besteden, was de integratie van het dorp met het omringende landschap altijd een belangrijk uitgangspunt. Het dorp ligt natuurlijk op een knooppunt van water, bosgebied en open landbouwgebied. We zeiden in die jaren wel eens tegen elkaar: ‘We kunnen het eigenlijk alleen maar verknallen, want het is hier zo prachtig.’ Maar ik denk dat we erin geslaagd zijn die unieke locatie uit te buiten, dat we het niet verknald hebben. Ik kijk er met een goed gevoel op terug.”

‘Als er geen bevolking is, heb je geen inspraak’

Jan van der Perk kijkt als oud-medewerker terug op die beginjaren waarin de RIJP de vrije hand had bij het inrichten van de polders.

“De maatschappij is natuurlijk ontzettend veranderd in de afgelopen jaren. Het was hier leeg in het begin. En als er geen bevolking is, heb je geen inspraak. Maar de wetgeving is sindsdien ook erg veranderd. Wij waren zo vrij als een vogeltje in die tijd, dat zou nu niet meer kunnen. Ik heb elders in Nederland meegemaakt dat je tegen allerlei instanties aanloopt waarvan je denkt: o ja, die moeten er ook iets van weten of meebepalen. Toen werden de zaken alleen maar binnen de Rijksdienst of binnen de dijken van de polder geregeld. Er was een algemeen gevoel van: dit moet gebeuren, want de bevolking moet straks een goede leefomgeving hebben. Samen de schouders eronder.”

‘Ik zeg altijd: ‘De polder is Amerika op z’n best.’

Volgens Judith van Essen-van Olst was de samenwerking tussen ondernemers en de RIJP een belangrijk onderdeel van de pioniersgeest in de polder.

“Als ondernemers hadden we altijd korte lijntjes met de Rijksdienst, heel prettig. Er hing een sfeer van: samen de schouders eronder en we gaan samen geschiedenis maken. Het had ook niet anders gekund, denk ik. Als het zou moeten zoals het nu gaat, was die polder nooit van de grond gekomen. Als we wilden uitbreiden, pakten we een grote kaart van Zuidelijk Flevoland erbij. We keken waar de bruggen lagen, want die worden niet zo gauw verlegd en we kozen een plek uit waar we een benzinestation wilden openen. Dan ging Dick naar het Smedinghuis in Lelystad: ‘Ik wil graag hier en hier een benzinestation beginnen.’ En dat gebeurde of het gebeurde niet. Maar de hele geest was: we willen er samen wat van maken. Ik zeg altijd: ‘De polder is Amerika op z’n best.’ Daarmee bedoel ik: als mensen naar Amerika emigreerden en daar hard werkten, konden ze wat opbouwen. Maar in de polder ging het eigenlijk net zo.”

‘Die gemêleerde samenleving heeft zo zijn charme’

Renske Bierma-Wassenaar komt nog steeds graag in haar geboorteomgeving, maar Zuidelijk Flevoland is door de jaren heen haar echte thuis geworden.

“Onze komst naar Zuidelijk Flevoland was een verrijking. Als je in een nieuw gebied opnieuw begint en uit je vertrouwde omgeving vertrekt, ontwikkel je je veel breder. Hier zie je dat mensen uit verschillende streken anders denken en anders doen. Die gemêleerde samenleving heeft zo zijn charme. Ik kom nog graag in Friesland, maar de vrienden die we hier hebben gekregen, hebben gezien hoe ons gezin is gevormd. Ik voel me hier thuis.”

‘Je haat de polder of je houdt van de polder, er is geen tussenweg’

Dick van Essen en zijn vrouw Judith maakten de ontwikkeling van Zuidelijk Flevoland vanaf de rietvlaktes tot nu mee. De polder verschilde met het oude land, en niet alleen in het landschap.

“Er waren geen vetes. Op het oude land heb je vaak families die in onmin leven met elkaar vanwege iets dat in het verleden gebeurd was. Dat had

je in de polder niet. Ik vond dat een verademing. Wat me ook opviel aan mensen die de polder inkwamen: ze haatten de polder of ze hielden van de polder. Er was geen tussenweg. Ik vind de polder fantastisch!"

'Zeewolde is de plaats van mijn leven'

Bep Bernard kijkt met een goed gevoel terug op de eerste jaren van Zeewolde.

En in alle jaren dat ze er woont, heeft ze nog geen dag spijt gehad.

"Tijden veranderen, alles verandert, het dorp wordt vrij groot. Naar mijn mening eigenlijk een beetje groot, maar goed, het zal wel nodig zijn.

Ik was zevenenveertig toen we hier kwamen wonen, in de bloei van mijn leven. Mijn kleinkinderen kennen oma alleen maar als wonende in Zeewolde, die weten niet beter. Vroeger ben ik veel verhuisd, maar hier woon ik al ruim vijfendertig jaar. Ik noem Zeewolde de plaats van mijn leven."

'Zuidelijk Flevoland is in een halve eeuw ontwikkeld van oergebied naar een modern verstedelijkt gebied'

Bram van Veelen staat versteld van de snelle ontwikkeling die Zuidelijk Flevoland heeft doorgemaakt.

"Wat ik indrukwekkend vond en daarna nooit meer heb teruggevonden in Nederland, was de eenzaamheid, het volstrekt op jezelf teruggeworpen zijn. Dat gaf onder polderbewoners een zekere saamhorigheid, maar ook een oergevoel. Van 'dit is het, dit is onze positie op aarde'. Zuidelijk Flevoland is voor mij in een halve eeuw van een oergebied naar een totaal verstedelijkt gebied met een modern levensgevoel gegaan. Zo'n stad als Almere bestond gewoon niet. Er was alleen maar riet en rietvogels. In het begin hadden de boeren uit Brabant, Zeeland, Friesland en Groningen elk hun eigen club. Dat is in de loop der jaren helemaal veranderd. Die mensen hebben hier een bestaan opgebouwd, zijn hier geworteld. Die voelen zich nu allemaal Flevolander."

'Die veertig jaar zijn omgevlogen'

Waar Hilly Biesheuvel-Kamps in het begin weleens twijfelde over de verhuizing naar de polder, kijkt ze er veertig jaar later met een goed gevoel op terug.

"Alles gebeurde voor de eerste keer in zo'n nieuwe samenleving. In het

begin kerkten we in De Trekker, een keet op Trekkersveld. De huisarts had daar ook zitting en voor de tandarts gingen we naar Harderwijk. Als je terugkijkt, denk je: hoe is het mogelijk wat in Zeewolde in die veertig jaar allemaal uit de grond gestampt is! De band met de mensen van het eerste uur is er nog steeds. Dat omkijken naar mekaar is heel waardevol. De stap naar de polder werd min of meer door de omstandigheden afgedwongen, maar het is een mooie periode geweest. Die veertig jaren zijn omgevlogen. Ik ben zo verrijkt in de tijd dat ik hier woon. Ik zeg weleens: ‘Ik was nooit geworden wie ik nu ben, als ik dit niet allemaal had meegeemaakt.’”

‘We moesten met elkaar een samenleving ontwikkelen’

Rob de Bes maakte nooit meer zo iets mee als de pionierstijd van Zeewolde.

Een unieke periode waarin iedereen tegelijk een nieuwe start maakte.

“Tijdens het Sinterklaasfeest op school waren alle ouders er natuurlijk ook bij. Als ik vroeg ‘wie komt er uit Groningen?’ stak hier een plukje mensen de hand op. Vroeg ik ‘wie komt er uit Limburg?’ stak daar weer een plukje mensen hun hand op. In die begintijd zochten mensen uit dezelfde provincie mekaar allemaal nog op. Het was hier natuurlijk wennen. Maar dat was ook snel weer weg, want je wist dat je het met mekaar moest doen. Dat heb ik altijd het mooie van Zeewolde gevonden: er was nog niemand geboren. Iedereen kwam ergens vandaan. Je moest met elkaar een samenleving tot ontwikkeling brengen vanaf het nulpunt. Er was altijd weer ruimte voor nieuwe initiatieven. En dat maakt Zeewolde uniek. Ik had het niet willen missen.”

‘Elke polder heeft zijn eigen charme, zijn eigen ontwikkeling’

Roelof Duijff zag in zijn werk de polders tot ontwikkeling komen. Het gaf hem liefde voor Flevoland.

“Ik ben van Friese oorsprong en het Friese bloed kruipt waar het niet gaan kan. Het is nog steeds Fryslân boppe, maar Flevoland staat op een gedeelde eerste plaats. Als je vanaf de Noordoostpolder richting Oostelijk en Zuidelijk Flevoland gaat, zie je dat elke polder zijn eigen charme heeft, zijn eigen ontwikkeling. En als ik dan denk aan hoe ik de polders heb zien

ontwikkelen en hoe je nu steeds meer biodiversiteit ziet komen... dat is ontzettend mooi. Flevoland is gewoon een prachtige provincie!”

‘Zo langzamerhand is Zeewolde een gewoon Nederlands dorp geworden’

Jan van der Perk kwam met zijn gezin naar Zeewolde toen het dorp ongeveer vierduizend inwoners had. Een heel verschil met de ruim drieëntwintigduizend inwoners van nu.

“We hebben het hele dorp zien groeien. De saamhorigheid was in het begin erg groot. Een soort algemeen gevoel van ‘dit doen we samen’. En zo kwamen er allerlei initiatieven van de grond. Zo langzamerhand is het dorp een gewoon Nederlands dorp geworden. De bevolkingssamenstelling is ook veranderd. Toen we hier kwamen waren onze kinderen elf en acht. Dat waren de oudere kinderen van Zeewolde. De eerste groepen op school waren allemaal dubbele klassen, terwijl de hogere groepen combinatieklassen waren, om maar wat te noemen. De kinderen van de boeren waren wat ouder, maar voor de rest waren het allemaal jonge gezinnen.”

‘Dat kleine dorp is inmiddels echt historie geworden’

Als Wim Reitsma de ontwikkeling van Zeewolde in de afgelopen veertig jaren overziet, constateert hij dat Zeewolde zoals het vroeger was niet meer bestaat.

“Als ze het over Zeewolde hadden, hadden ze het ook een beetje over mij. Je ziet het dorp groeien in alle facetten en dat is heel leuk. Totdat er een moment komt dat je het – in je eigen beleving – niet meer kunt overzien. De kleinschaligheid uit het begin mis ik wel. Maar het aantal van achtduizend inwoners is allang losgelaten. Dit is niet meer het dorp waarvoor ik gekozen heb. Maar dat is natuurlijk wel makkelijk praten. De voorzieningen zouden in een klein dorp ook minder zijn geweest. Toch heeft een kleiner Zeewolde mijn voorkeur. Maar dat kleine dorp is inmiddels echt historie geworden.”

Toelichting bij de geïnterviewden

Levensomstandigheden kunnen veranderen. Onderstaande beschrijvingen geven de situatie in oktober 2022 weer.

Aart Ruiter (Weesperkarspel, 1938) werkte als wieltrekkerchauffeur, rupstrekkerchauffeur en later bulldozerchauffeur bij de RIJP en vanaf 1975 als uitzetter en waterpasser in Zuidelijk Flevoland. Hij was veel in het veld en maakte op die manier de natuurontwikkeling in de jonge polder bewust mee. Aart woont sinds 1976 in Lelystad.

Age Feenstra (Metslawier, 1956) werkte van 1978 tot 1980 voor de RIJP in de cultuur en daarna tot 1986 als hovenier bij de RIJP. Sinds 1986 is hij opzichter van het groen in Zeewolde. Age woont sinds 1986 in Zeewolde.

Annie Dekker-van Braak (Veenendaal, 1948 - 2021) kwam in 1984 vanuit Harderwijk met haar man en kinderen als één van de eerste inwoners naar Zeewolde. Door haar werk als journalist en informatrice voor toekomstige inwoners maakte ze de gemeenschapsopbouw in de volle breedte mee. Annie geldt als één van de dorpspioniers van Zeewolde.

Bas Bouma (Niekerk, 1938) kwam in 1966 naar de Noordoostpolder waar hij in dienst trad bij een vlascommissionair en bietenagent. Vanaf 1978 was hij zelfstandig bietenagent in Espel. In 1982 bracht het bietenagentschap hem naar Zeewolde, waar hij, naast zijn werk voor de Centrale Suiker Maatschappij en conservenfabriek Jonker Fris, nog boerde en een vlasfabriek had. Ook was hij korte tijd tarwe-agent. Bas woont nog steeds in Zeewolde.

Bep Bernard (Apeldoorn, 1938) kwam in 1986 vanuit Nieuw-Vennep met haar gezin aan de Hoornseweg wonen, aangetrokken door het bos en het water. Al snel werd ze maatschappelijk actief, met name voor stichting Zeemeermin, die door de jaren heen uiteenlopende sociaal-culturele activiteiten ontplooiden. Bep woont nog steeds in Zeewolde.

Bram van Veelen (Tietjerksteradeel, 1940) werkte vanaf 1971 als huisarts in Biddinghuizen. Voor de boeren die zich in de jaren zeventig in Zuidelijk Flevoland vestigden, was hij de dichtstbijzijnde huisarts. Visites aan huis brachten hem dan ook regelmatig in de leegte en verlatenheid van het pas ontgonnen gebied. Bram woont nog steeds in Biddinghuizen.

Dick van Essen (Hattemberbroek, 1945) en zijn vrouw Judith openden in 1980 een autobedrijf met tankstation in Almere. In de vier jaren daarna openden ze nog drie bedrijven in Oostelijk en Zuidelijk Flevoland, waaronder een autobedrijf met tankstation in het jonge Zeewolde. Het echtpaar woont in Dronten.

Ernst Cramer (Amersfoort, 1960) kwam in 1985 vanuit Amersfoort met zijn vrouw aan de Westergo in Zeewolde wonen. In 1994 kwam hij voor de GPV in de gemeenteraad, van 2001 tot 2004 was hij wethouder voor de ChristenUnie. Hij maakte de ontwikkeling van het gemeenteapparaat van dichtbij mee. Van 2006 tot 2010 was hij Tweede Kamerlid voor de ChristenUnie. Tegenwoordig werkt Ernst bij de Nederlandse Spoorwegen. Hij woont nog steeds in Zeewolde.

Gerrit Kombrink (Genemuiden, 1944) hield voor Rijkswaterstaat het IJsselmeer bevaarbaar door onder andere de waterdiepte van alle havens rondom het IJsselmeer bij te houden. Vanwege zijn werk woonde hij met zijn gezin op een woonark. In 1970 kwam het gezin Kombrink in de werkhaven Harderhaven wonen. Daar woont Gerrit nog steeds met zijn vrouw Riet.

Gerrit Polman (Bolsward, 1941) werkte van 1970 tot 1989 bij de RIJP en vanaf 1989 bij Rijkswaterstaat. Als natuurtechnicus, opgeleid om met bodem en water om te gaan, werkte hij voor de RIJP aan de inrichting van de natuurgebieden Harderbroek en Ganzengouw. Hij woont sinds 1971 in Lelystad.

Hilly Biesheuvel-Kamps (Benneveld, 1944) kwam in 1980 als boerin met haar gezin op een akkerbouwbedrijf aan de Ooievaarsweg. Ze vervulde door de jaren heen diverse bestuursfuncties en was vier jaar gemeenteraadslid in Zeewolde. Tegenwoordig boert een zoon op het bedrijf en wonen Hilly en haar man in het dorp.

Hilly Nieuwenhuis-Polling (Borger, 1943) startte in 1981 samen met haar man op een veebedrijf aan het Erkemedepad. Als boerin van het eerste uur raakte zij al snel maatschappelijk actief en vervulde door de jaren heen verschillende bestuursfuncties, waaronder een periode wethouderschap in de gemeenteraad van Zeewolde. Hilly woont nog altijd in Zeewolde.

Jan van den Broek (Utrecht, 1954) runde van 1977 tot 1987 samen met zijn vader een melkveebedrijf aan de Sternweg. In 1987 trad zijn vader terug uit de maatschap en nam broer Gé de aandelen van zijn vader over. In 1992 emigreerde Jan met zijn gezin naar Duitsland en kwam er een einde aan zijn melkveehouderschap in Zuidelijk Flevoland. Tegenwoordig woont hij in Houten.

Jan van der Perk (Valkenburg, Zuid-Holland, 1950) werkte van 1977 tot 1996 voor de RIJP aan de inrichting van onder andere Zuidelijk Flevoland, zowel op de afdeling Recreatie als de afdeling Landschapsbeheer, die de inplant en het tijdelijk beheer van bossen en natuurterreinen verzorgde. Ook was Jan jarenlang betrokken bij Stichting Het Flevo-landschap. Hij woont in Zeewolde.

Jannie Tuin-Klok (Ede, 1952) verhuisde in 1980 met haar man en kinderen vanuit Oostelijk Flevoland naar één van de twee woningen bij het drinkwaterpompstation Fledite aan de Flediteweg. Haar man had in zijn functie als jachtopziener veel te maken met stropers en andere illegale activiteiten in de nog kale polder. Tegenwoordig woont Jannie in Harskamp.

Johan van der Kaa (Renswoude, 1934) was samen met zijn broer één van de eerste jachtopzieners in Zuidelijk Flevoland. Hij maakte de natuurontwikkeling in de eerste jaren bewust mee en beleefde bijzondere momenten met de upper class die regelmatig jachtpartijen in het bijzondere gebied organiseerde. Johan woont tegenwoordig in Zeewolde.

Judith van Essen-van Olst (Oosterwolde, 1948) en haar man Dick openden in 1980 een autobedrijf met tankstation in Almere. In de vier jaren daarna openden ze nog drie bedrijven in Oostelijk en Zuidelijk Flevoland, waaronder een autobedrijf met tankstation in het jonge Zeewolde. Het echtpaar woont in Dronten.

Karel Wethmar (Eindhoven, 1945) kwam in 1971 in dienst bij de RIJP als civieltechnisch medewerker en planoloog bij Projektburo Almere. In 1980 werd hij projectleider voor de ontwikkeling van Zeewolde. Tussen 1985 en 1987 ging zijn dienstverband geleidelijk over in de functie van sectorhoofd Ontwikkeling en Beheer bij de nieuwe gemeente Zeewolde. Vanaf 1990 was Karel werkzaam voor de gemeenten Dronten en Zeewolde. Na jaren wonen in Lelystad verhuisde hij in 1987 naar Zeewolde. Sinds 2000 woont Karel weer in Lelystad.

Manny Geertman-Joesten (Nieuw-Amsterdam, 1959) woonde de eerste jaren van haar leven in Espel en groeide op in Dronten. Na twee jaar huwelijk verhuisde ze met haar man naar Zeewolde, waar ze sinds 1984 woont en hun drie kinderen zijn geboren. Manny woont nog steeds aan de Horlo.

Nico de Jong (Oostmahorn, 1945) kwam in 1964 in dienst bij de RIJP waar hij eerst 'in de cultuur' werkte en vervolgens meewerkte aan de B.I.E.B.-bedrijven, landbouwkundige onderzoeken en bij de Dienst Domeinen aan de uitgifte en het beheer van landbouwbedrijven. Nico woont sinds 1971 in Lelystad.

Piet Nell (Harmelen, 1940) groeide op in een veehoudersgezin, maar kreeg door zijn oom liefde voor het fruittelersvak. Zijn jongensdroom om in Flevoland een bestaan als fruitteler op te bouwen werd werkelijkheid in 1967 toen hij in Dronten een fruitteeltbedrijf kreeg. In 1985 begon hij als fruitteler in Zeewolde, de plek waar hij nu nog steeds woont.

Piet van Andel (Middenmeer, 1954) groeide op in de Wieringermeer en kwam na een wereldreis in dienst bij de RIJP als tractorchauffeur bij de afdeling Ontginning en Exploitatie. Na een functie als assistent-bedrijfsleider en later bedrijfsleider, ging hij in 1990 met zijn vrouw biologisch boeren aan de Winkelweg in Zeewolde. Daar woont en werkt hij tot op heden.

Piet van Ijzendoorn (Tiel, 1948) kwam in 1981 als boerenzoon uit de Betuwe naar Zeewolde om een biologisch-dynamisch boerenbedrijf te beginnen. Het was pionieren in dubbele zin, aangezien de omringende bedrijven op de reguliere wijze gingen boeren. Door de jaren heen bouwde hij een bloeiend bedrijf op en was hij ook in nevenfuncties een warm pleitbezorger van biologisch-dynamisch boeren. Piet woont en werkt nog steeds aan het Priempad in Zeewolde.

Renske Bierma-Wassenaar (Tzummarum, 1955) kwam als pasgetrouwde vrouw met haar man naar de polder om te boeren aan de Roerdompweg in Zeewolde. Ze was één van de weinige boerinnen die al vanaf het begin buitenshuis werkte. Haar betrokkenheid bij het boerenbedrijf groeide door de jaren heen. Tegenwoordig boert hun zoon op het bedrijf. Renske en haar man wonen nog steeds in Zeewolde.

Ria Thompson-Arts (Heiloo, 1946) werkte enkele jaren in Afrika als verloskundige en verpleegkundige en kwam na een korte periode in Engeland gewoond te hebben in 1980 naar Nederland. Van 1984 tot haar pensionering werkte ze als verloskundige in Zeewolde, eerst nog vanuit Lelystad en vanaf 1989 vanuit Zeewolde zelf. Daar woont ze nu nog steeds.

Riet Kombrink-Kolkman (Vroomshoop, 1945) kwam vanwege het werk van haar man Gerrit voor Rijkswaterstaat in 1970 in werkhaven Harderhaven wonen. De overgang vanuit Huizen naar de kale Harderhaven was groot. Tegenwoordig wonen Riet en haar man Gerrit nog steeds op een woonark in Harderhaven.

Rob de Bes (Den Haag, 1947) kwam door een vacature in dagblad Trouw in 1981 als eerste directeur van RCN Zeewolde aan de Dasselaarweg wonen. Hij maakte met zijn gezin de pioniersjaren van het dorp en het recreatiecentrum bewust mee en woont, na een aantal jaren weg te zijn geweest, sinds 2018 weer met veel plezier in Zeewolde.

Roelof Duijff (Ens, 1959) groeide op in de Noordoostpolder en trad in 1982 in dienst bij de RIJP als veldmedewerker in Zeewolde. Hij groeide door tot beheerder en maakte in 1991 de overstap naar Staatsbosbeheer. Sinds 1993 is Roelof beheerder bij Het Flevo-landschap. Hij woont in Nagele.

Wim Lugtenberg (Terwolde, 1945) begon in 1960 op de fruitteeltvakschool in Terwolde als tuinmedewerker. Hij klom op tot bedrijfsleider van de toenmalige fruitteeltproeftuin. Van 1985 tot 2000 was hij bedrijfsleider van de fruitteeltproeftuin aan de Bloesemlaan in Zeewolde. Wim woont nog steeds in Zeewolde.

Wim Reitsma (Kampen, 1962) kwam in 1985 naar Zeewolde waar hij in dienst trad bij de RIJP op de afdeling Huisvesting. De groei en opbouw van Zeewolde maakte Wim van dichtbij mee. Hij had veel contact met geïnteresseerde toekomstige inwoners van het dorp. Na een aantal jaren bij de gemeente maakte hij de overstap naar woningcorporatie Woonpalet. In 2020 verhuisde Wim met zijn vrouw naar Zweden.

Vrijwilligers

Interviews

Anke van Zwoll
Gees Brouwer
Harry de Jonge
Helena van der Berg
Helma Rabelink
Jan Douma
Marijke Kerkhoven-Postma
Marina van Arendonk
Sjoukje Jager
Tienke Drost
Truus Visser

Informatievoorziening

Jan van der Perk
Rob de Bes

Redactie

Eddy Gorter
Tamara Baas

Films (Filmclub Flevo Lacus)

Huub Kempeneers
Pieter Stofmeel